

Loka.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal Fr. Pokorn.)

Bela Lublana,
Čern je Kran',
Pisana Loka,
Kamenk krasán. ?
Národna.

*Narod govori
ob drugem
sovranu*

Mestni trg v Škofji Loki. (Fotogr. Iv. Šubic.)

I.

Kadar se umakne neprijetna zima, zapustimo radi mestno zidovje, pa jo mahmemo v lepo prirodo. Dragega čitatelja „Dom in Svet“ a vabim, naj se potruži, čim najpreje more, proti lepi gorenjski strani. Če sede v Ljubljani na gorenjsko železnico, videl bode lepe kraje, opazoval krasno prirodo, kakoršna je malokje drugodi. Smemo pa tudi reči, da med lepimi gorenjskimi kraji ni najzadnja, marveč dejal bi, da je izmed prvih naša ljubezniva — pisana Loka.

Če tudi je ta list pred tremi leti objavil malo podobo in pa opis Loke, vendar sem se namenil govoriti vnovič o njej, saj je list sedaj nekako prenovljen in pripraven tudi za daljše opise. Torej mi je prilika, da govorim o Loki obširneje; čitatelja pa prosim, naj me spremlja potrpežljivo po vsem okraju. Povedal mu bom, kolikor vem, in trudil se bom vneti v njem ljubezen do matere domovine, pa tudi do vseh njenih sinov in hčera.

Na loški železniški postaji sva. Od postaje do loškega mesta je najprijetnejša pešpot čez polje in skozi vas Staridvor, kakor jo je zaznamovalo plan. društvo. In ko si dospel vrh „Gavžnika“¹⁾, razgrne se pred teboj lepo mestece

¹⁾ Hrib, na katerem so nekdaj obešali zločince na vislice (gavge).

Loka. Zares lepota gorenjska je ta kraj! Ni čuda, da ga ptujci iz daljnih krajev radi obiskujejo v poletnem času. Zatorej, dragi bralec ali v duhu moj spremljevalec, postojva malo tukaj in oglejva si še nekoliko to okolico polno raznovrstne zanimivosti!

Že ime „Loka“ je priča, da je prijazna njena lega. Loka znači namreč prijetne kraje ob vodah. In tako je tukaj. Na iztoku dveh dolin, poljanske in selške, naslanja se Loka na hribovje, ki se po domače zove „štangrof“ (steingruft). Iz obeh dolin pa pritekata Sovri, ki se pod mestom strinjata v jedno strugo. Kraj se zove ondi zato „Sovoden“. Pri Medvodah se skupno izlivata v Savo. Vsa okolica, starološka in mestna, je vabljivo prijetna. Zato so bili todi naselniki že v starih časih.

„Pisano Loko“ imenuje jo narodna pesem, pa zakaj? Ne toliko radi tega, ker se od daleč kaže izmed hiš tudi raznovrstno drevje, marveč zato, ker je bila minule čase res pisana. Ako bi jo bili videli še v začetku tega stoletja, opazili bi bili vsako hišo več ali manj slikano s svetimi podobami ali vsaj ob robih ozaljšano s posebnimi okraski. Zlasti zanimivo presno sliko je imela na pročelju mestna hiša ali „rotovž“. Podoba je kazala veliko kolo, na katerem je stala vladajoča oseba z napisom: „Ich regiere“ (t. j. vladam). Pod njo pleza po kolesu druga na kvišku, rekoč: „Ich will aber herrschen“ (hočem vladati). Pod kolesom pa leži tretja (besedami: „Ich habe schon abgethan“ (opravila sem). Pač pomenljiva slika, kažoč, kako premenljivo je vse na svetu! Danes zapoveduje oblastno jeden, jutri se mora umakniti drugemu močnejšemu.

Da si pa še natančneje ogledava loške posebnosti, idiva tje gori na oni-le hrib za gradom. Ljudje mu pravijo „Krancelj“, ker so nekdaj okrog rasle smereke. Kamor koli se ozreš na tem prostoru, kažejo se ti zanimivosti prirodne in zgodovinske. Razgled je od todi zares čarobno lep. Samih cerkvá po hribih in ravninah opaziš nad 60 in skoro vso loško okolico, rekel bi, lahko pregledaš. Tudi več razdejanih in nekaj še stoječih gradov zazre bistro oko s tega kraja. Ozriva se proti severo-vshodu. Pred nama leži vsa široka ravan do kameniških planin. Polno

vasij je posejanih med bujnim sadnim drevjem in rodovitnimi polji. Vsa starološka župnija, mati „Fara“, s sedmerimi podružnicami je nama pred očmi. Oglejva si najprej vasi starološke župnije.

Tamkaj ob desni poleg glavne ceste, ki vodi iz Loke na Kranj, vrsté se zaporedoma vasi starološke župnije, najprej: Staridvor, nekdanj „Altenhouen“, ima 18 hiš in šteje danes 131 prebivalcev. Nekdanj je bil tukaj tudi znamenitejši dvorec, čegar poznejši posestniki so se zvali „de Angersburg“. In gotovo je po njem tudi vasi prešla svoje ime. Danes ni več sledú o njem. Sosednja vas je Granc, ki ima 14 hiš in šteje 87 prebivalcev. Potem so Virmaše, nekdanj „Ernern“¹⁾, nekoliko večja vas, ki šteje 45 hiš in 246 prebivalcev. Hiše so pa sploh tako razpostavljene, da ni skoraj mogoče ločiti tukaj vasi od vasi. Zatem sledi Sveti Duh, ki ima 51 hiš in šteje 267 prebivalcev. Nekdanj se je pisalo „Obraern“, kar bi po naše pomenilo prebivalce zgornjih krajev, zgornjih hiš, ker starobavarsko „aern“ znači „hišo“, tla. Zaradi ondi stoječe cerkve sv. Duha so pa že zgodaj tudi kraj imenovali po njej. Zato nahajamo že l. 1423. v urbariju pisano: „Ze Obern pey dem Hailigen geist“.²⁾ Vse te štiri vasi spadajo pod svetoduški zvon. Cerkev je jedna izmed najlepših podružnic župnije. Stoji na lepi ravnini poleg kantonske ceste in je jako obiskovana, posebno v torkih, ker se pobožni vernik lahko udeleži, kakor avtentika priča³⁾, odpustka v prid dušam v vicah. Nekdanj je bila cerkev zidana v gotskem zlogu. Bila je jako majhna, z ravnim lesenim stropom, sedanjim potrebam popolnoma neprimerna in slaba. Zato jo je pa rajni dekan Franc Kramer, pozneje korar, l. 1860. popolnoma predelal, prenovil in olepsal tako, da je svetoduška soseska lahko ponosna nanjo. Cerkev je sedaj zračna, svetla in suha. Veliki oltar je star nad dvesto let in izdelan v renesanškem zlogu. Stranska pa je izdelal l. 1861. mojster Tomec iz Šentvida za 650 gld. Iz zvonika vabijo ljudstvo k službi božji trije lepo ubrani zvonovi, prav kakor govori napis velikega zvona:

*Slavo božjo razglasujem,
Žive vabim in budim;
Mrtve milo obžalujem,
V božjo milost jih zročim;
Čas molitve ožnanujem,
Ter viharjev moč krotim!*

¹⁾ V 13. veku so pisali tudi „Ernich“, kar je gotovo sorodno s prejšnjima izrazoma, zakaj končnica *rich* se je v starobavarskem izrekovala *re*, odtod „Ernre“. Pri slovenski obliki se je deblo *erm* zóžilo v *irm*. Pritaknjeni *v* in končnica *še* sta pa v slovenskem jeziku navadna pri krajnih imenih. (Gl. Izvestja I., str. 65.)

²⁾ Glej Izv. I. c. — ³⁾ Papež Pij VI. je ta privilegij dovolil 8. mal. srp. l. 1778.

Slovesno duhovno opravilo pri Sv. Duhu je na binkošno nedeljo v spomin blagoslovljenja cerkve. Takrat se zbere ondi obilo ljudstva od vseh krajev. — Na koncu te vasi stoji Ajmanov grad (Ehrenau), ki je last našega deželnega glavarja gosp. Otona Detele.

Od tega gradú dalje je pa takoj vas Forme, ki ima 10 hiš in šteje 52 prebivalcev. Potem so Dorfarji ravno na ovinku ondi, kjer se cesta obrne proti Žabnici. Vas ima 26 hiš in šteje 146 prebivalcev. Tudi tukaj je stal nekdanj grad, ki je znan z imenom „Demšarjev grad“. Demšar namreč je bil poslednji posestnik njegov. V začetku tega stoletja je bil že v razvalinah. Po obliki je bil podoben Ajmanovemu gradu. Danes je ondi travnik; drugo posestvo je pa večinoma last posestnika „Strancarja“. — Omenjeni dve vasi, kakor tudi četrt ure od prejšnje ondi na levo pod hribčkom ležeča vas Cerngrob, ki ima devet hiš in šteje 62 prebivalcev, spadajo pod cerngrobski zvon. Cerngrobska cerkev z mogočnim zvonikom stoji na višavi tako, da jo že od daleč hitro zapaziš; ta cerkev je najznamenitejša in največja, pa tudi najbolj obiskovana podružnica starološka. Lansko leto se je opravilo v njej 222 maš, prejšnje čase pa še več, ko je bilo več duhovnikov.

Ako pogledava dalje ob kantonski cesti, kakih pet minut od Dorfarjev, imamo pred seboj veliko vas Žabnico, v kateri prebivajo večinoma jako delavni posestniki. Šteje namreč 54 hiš in ima 409 prebivalcev. Ta vas je izmed najstarejših v župniji, zakaj njeno ime se bere že l. 973.¹⁾ Svet v tej okolici je bolj ilovnat in močviren, posebno na levi strani ceste, kjer je med Žabnico in Dorfarji vas Šutna. Tukaj prebivajo sami hišarji. Vas Šutna ima 36 hiš in šteje 251 prebivalcev. Obe vasi spadata pod žabniški zvon.

V Žabnici je cerkev sv. Urhu posvečena. Nekdanj je bila zidana v gotskem zlogu, a polagoma je tako opešala, da se je morala podreti in sezidati nova, večja. To se je zgodilo l. 1851. z velikimi sitnostmi, in zato ima sedanja cerkev sicer nekaj napák, tudi je spredaj in zadej nepripravna za potrebe katoliške službe božje: vendar je snažna in svetla, ter ima tri oltarje. Veliki oltar je izdelal mojster M. Tomec iz Šentvida l. 1862. po vzoru trnovskega v Ljubljani; dva stranska oltarja sta izdelana v renesanškem zlogu ter posvečena Materi Božji in sv. Janezu Nep. Cerkev je 25 m dolga in 10 m široka; v zvoniku pojó trije lepo ubrani zvonovi. Žabnica je od l. 1840. „ekspozitura“, t. j. ima svojega duhovnika — kot kapelana škofjeloškega.

¹⁾ Bere se v sloveči listini ali v pismu, s katerim je cesar Oton II. podaril Loko in okolico brižinskemu škotu Abrahamu.

V Žabnici je tudi šola jednorazrednica s poldnevnim poukom; obiskuje jo okoli sto otrok. Napravili so jo l. 1868.

Sedaj pa se bližamo koncu starološke fare ob tej strani. Zadnja vas, Spodnje Bitinje, je pred nami. Ima 26 hiš in šteje 127 prebivalcev. Srednje in Zgornje Bitinje pa, katero ima tudi vsako svojo cerkev, spada v šmartinsko župnijo poleg Kranja. Ta zadnja vas je od župne cerkve oddaljena uro hodá. Ime ima najbrže od svetega Vida = Vitus, kateremu svetniku v čast je bila tudi cerkev zidana, pa danes je ni več. Sedanja je zgrajena sv. Nikolaju na čast in je tudi jako stara in slaba. Leta 1423. se še bere v starih listinah; „zwain Kirchen zu Veiting“.¹⁾ Sedanja cerkev ima raven lesen strop iz l. 1715. in je slikan z raznimi podobami, ki se vidijo še dokaj prijetno, četudi je delo preprosto. Veliki oltar je lepo bogato pozlačeno renesanško delo iz l. 1678. Ravno tako tudi jeden stranski oltar iz l. 1697., ki ga je dal napraviti tedanji loški žitničar Boštijan Dolenc, doma najbrže iz Bitinja. Drugi stranski oltar je iz l. 1641., a je jako preprost. L. 1873. so predelali zvonik ter mu napravili strmo gotsko streho. V njem sta le dva majhna zvonova.

Obrniva se sedaj tukaj ob levi bolj proti severu. To gorovje, ki obkrožuje starološko župnijo ob tej strani ter se razteza tje proti Svetemu Joštu, imenuje se križnogorsko pogorje. Najvišje hribovje je visoko 768 m, proti zadnjemu koncu na Planici pa 823 m.

Na križnogorskem pogorju sta dve vasi: Križnagora — Caverno, katera ima 18 hiš ter šteje 94 prebivalcev, in Planica, katera ima 6 hiš in šteje 41 prebivalcev. Vsaka izmed nju pa ima tudi svojo cerkev. Na Križnigori je posvečena sv. Križu od l. 1867. Poprej pa je bil patron sv. Urh, a umaknil se je sv. Križu, ker ima že v Žabnici svojo cerkev. Na tej cerkvi z gotskim presbiterijem se prav lahko opazuje, kako je v posameznih dobah iz male kapelice zrasla sedanja cerkev. Največja zanimivost njena je presno slikani presbiterij, kateri nam stavi pred oči življenje sv. Urha. Slikarija je staro, lepo in še prav dobro ohranjeno delo. Oltarje ima cerkev štiri, a so preprosto delo, zvonove pa tri lepo ubrane.

Na Planici pa je cerkvica prav preprosta ter posvečena sv. nadangelju Gabrijelu. Tudi ta ima tri zvonove. Od Križnegore je oddaljena pol ure, od Stare Loke pa pičli dve uri. Posebna zanimivost njena je ta, da silno rado trešči v

¹⁾ Nemško so pisali tudi „Feuchting“, kot bi ime prišlo od mokrote = „Feuchtigkeit“, a je le nekoliko pokvarjeno zgornje ime, ker se je „ch“ vrnil brez dvoma pozneje.

njen zvonik. Planiška vas leži pod hribom četrtr ure od cerkve in zato se ne vidi.

Pod planiške cerkve zvon se prištevata tudi še dve na tem pogorju ležeči vasi, a spadata pod faro Bukovščico, in sicer Lavterski vrh, ki ima štiri hiše, in Čepule, ki imajo sedem hiš. Veliko truda je prizadejalo l. 1830., ko so te dve vasi priklopili Bukovščici, zakaj le z vso silo so jih primorali, tako zvesti sinovi so bili „materi Fari“. Dne 21. vel. travna l. 1830. je bilo osem oseb obsojenih v ječo od 1—12 dnij zato, ker se niso hoteli odločiti od matere župnije.

Na križnogorskem pogorju napravlja se najboljše apno tega okraja. Na njem imajo preje napominane vasi iz ravnine tudi svoje gozdne parcele za drva in nasteljo, katerih jim nedostaje v ravnini. Tudi na to pogorje, od koder je jako diven razgled na vse strani, imajo hribolazci zaznamovana na dveh krajih svoja pota.

Ob vznožju omenjenega pogorja pa opazimo od Cerngroba sem še jedno cerkev, in ta je sv. Uršule v Pevnem. Do leta 1858. je bila slaba, nizka, z lesenim stropom in le z jednim oltarjem. Ono leto so jo osvodili in prenovili primerno gotskemu presbiteriju. Oltar je lepo delo renesanško, bogato pozlačeno in bronsovano iz leta 1684. In danes ima tudi še dva stranska oltarja: sv. Apolonije in sv. Florijana. V zvoniku so tudi trije zvonovi iz leta 1873. Preje sta bila le dva prav majhna, blizu tristo let stara in — kakor pravijo ljudje — vlita iz samega srebrnega denarja.

K tej cerkvi pripadata dve vasi in sicer: Peven ali Pevno, ki ima šestnajst hiš in šteje 106 prebivalcev in pa ne daleč sem proti nama ležeča vas Moškrin, ki ima šest hiš in 36 prebivalcev. Opomniti je, da se k Pevnu štejejo tudi nekatere hiše iz Papirnice, katera vas leži za tem hribčkom ob desni strani poti, ki pelje v Cerngrob. Druge se štejejo k Fari. Papirnica ima ime od tovarne za papir, ki je bila nekđaj ondi. Svet v Papirnici, tako so se izrekli zvedenci, priča povsem, da hrani v sebi premog. In res so lansko leto iskali in kopali globoko na dveh krajih, potrosili precej novcev, a našli niso ničesar. Nagajala jim je voda in pa skaloviti svet, zato so opustili nadaljno preiskovanje.

Vrniva se sedaj nazaj k imenoma „Pevno“ in „Moškrin“. Od kodi sta imeni? V starih listinah¹⁾ se nahaja zapisano „Behwinde“. Črki *b* in *p* se pa radi menjata, torej „Pewin-de“. Zadnja končnica je odletela, ostal je „Pevin“ ali „Peven“, kakor govori še dandanes ljudstvo. Tako na koncu 13. stoletja. V 17. stoletju pa nahajamo začrkano tudi „Boehemb“ = „Poeem“ = „Peenn“, baje od todi, ker so ondi stanovali

¹⁾ Gl. Izvestja I., str. 65.

Čehi (Pemci). Zatorej se vaščani ponašajo, da so slovanskega rodú. V tej vasi so stanovali škofovski lovci in od tod je vas prejela tudi ime „Jägerndorf“, kar se najde zapisano tudi v 16. in 17. stoletju.

Poglejva še ime Moškrin. Iz l. 1291. čitamo zapisano v zapisnikih škofovskih: „Maeczgreim“, l. 1584. „Matschigram“, l. 1610. celó „Matschigrueben“, torej jako različno. Kaj pomeni vse to? Prvi izraz razlagajo¹⁾ nekateri iz srednjeneškega: „mas“ = fruchtbar in „grien“ = peščena tla. Tedaj „Masgrien“ (slov. Moškrin) = rodoviten, peščen svet. Ali pa „Matshigrueben“, kakor da bi bila ondi jama za nekatere živali (matze). Ali ne bi se dalo razlagati lože? Kraj ni peščen, pa tudi ne rodoviten, marveč mokroten, močviren, ilovnat, mahovit, torej „moosgrün“, kakor so tudi pisali še v 17. veku, ali „Moshgrün“ ali „Mossgrueben“. Beseda „Matschigrueben“ je morda pol slovenska, pol nemška. Ločani kaj radi izgovarjajo *o* za napol *a*, tedaj mesto „moči“ = mači. In tako je iz močilnega grabna ali grape nastal „Matshigrueben“. In ravno radi senčne močvirne lege teh dveh vasj je ondi rada slana. In ljudski pregovor pravi: Kadar jutranjik vleče po moškriški grapi, tedaj gotovo dežuje tisti dan.

Zadnja vas, o kateri nam je še govoriti, je ravno tu pred nama ležeča Stara Loka; ali „Fara“ s svojimi sosednjimi, pod farni zvon spadajočimi vasmi. Fara ima 76 hiš ter šteje 530 prebivalcev; ima 30 let staro cerkev in tudi staro grajščino.

Prostor na zapadni strani župne cerkve se zove „Fronov“, t. j. „Frauenau“ = „Frauenhof“. Tudi je prostor, kjer se je reklo „pri krvavem znamenju“, ker so nekdanj ondi hudodelnike devali ob glavo. Znamenja ni več, pač pa je ondi hiša št. 15 po domače „pri Jožku“, t. j. ondi, kjer drži pot v Cerngrob iz mesta, in znamenje je naslikano na hiši.

Tu ob levi proti selški dolini, držeč se Fare je vas Binkelj, ki ima sedemnajst hiš in šteje 110 prebivalcev. Kakih pet minut naprej malo na hribčku je vas Trnje (Dornach), ki ima petnajst hiš ter šteje 118 prebivalcev. Vas stoji prav lepo na solnčnem kraju. Naprej od tod ob selški cesti pa je po dolini raztresena vas Vešter, ki ima 25 hiš in šteje 167 prebivalcev. Tukaj je dober studenec ob cesti, ki je po zimi jako gorak, tako, da ljudem dobro služi za perilo, kadar je drugodi vse zamrznjeno. Ljudje mu pravijo „Ponkelj“ ali „Pantelj“; njegova voda ni pitna. Nad Veštrom se razprostira na križnogorskem pogorju solčna „Mala Ravan“, kjer se najdejo pomladi prve zgodnje cvetlice.

¹⁾ Gl. Izvestja I., str. 66.

Izpod Male Ravni pa izvira studenec z imenom „Nesselbrunn“, čegar voda je mrzla, da reže kakor kopriva; izgublja se polagoma po travnikih.

Še jedna vas je ondi za hribčkom ob potu, kjer se gre od Fare proti Cerngrob, in ki spada pod starološki zvon, namreč Virlog. Hiš ima 23, prebivalcev pa šteje 125. Jedni pišejo „Verlach“, drugi pa „Berlog“, ker je res na prvi pogled v skritem kraju, kakor brlog ondi za hribom „Frjul“.

V ravni črti od Fare proti staroslavnemu mestu Kranju se kažeta najinemu pogledu dva griča. Ljudstvo ju nazivlje „Kamenitnik“, ker sta res kamenita. Jeden je starološki, drugi je mestni. Nekdaj so bili todi vinogradi briziških škofov. Imenovali so se, kakor nam svedočijo stari listi, še iz 14. stoletja, „weingaerthen zue chemnaten“. Sedaj so ondi pašniki in nekaj njiv. Na njunem vnožju pa se razprostira jako rodovitno polje „osterfeld“ = vshodno polje, ki je deloma prifarsko, deloma mestno. Nekako v sredi tega polja je pa sedanji mestni župnik gosp. I. Tomažič za mestno župnijo pridobil krasno pokopališče. Imenitno je to, da je pokopališče cerkvena lastnina. Svet za pokopališče so za primerno odškodnino odstopili: cerkvi sv. Florijana in Cerngrobska in g. Krenner, tovarnar v mestu.

Poglejva sedaj še tje proti zapadu. Tu ob vnožju 1027 m visokega Ljubnika se razprostira rodovitno zapadno polje ali „veštarsko polje“ staroloških posestnikov. To sega prav v selško dolino, od koder pogostoma pihlja hladni jutranjik, ki obvaruje lepo loško polje škodljive slane.

Ljubnik, veliki in mali, je porasen z lepimi gozdovi ter meji tri župnije: starološko, mestno in selško. Ob njegovem vnožju žubori po dolini od Selc bistra in zdrava Sovra, ki jo imenujemo „Selščica“. Neki zdravnik se je o njej tako-le izrekel: „Ako bi Ločani poznali njeno zdravilno moč ter jo tudi rabili, ne bi jim trebalo zdravnikov!“ Selščica teče po apnenikovih tleh; po dolini goni več žag, mlinov in fužin. Ob deževnih nalivih pa naraste tako, da je jako nevarna. Že Valvazor omenja njeno silovitost, katera napravlja večkrat mnogo škode. Poplavi polja, podere mostove, razdere jezove, trga zemljo in drvi s seboj žagovce, drva in kar doseže; podkoplje še celó hiše. Tako se je godilo tudi v novejšem času, kakor l. 1881. in deloma tudi lansko jesen.

V Sovro se izlivajo na starološkem svetu na levem bregu ti-le večji potoki: Hrastnik ob Praprotnem, ki priteka izpod Planine; farski potok, ki priteka deloma izpod Caverna, deloma iz Moškriina ter gre skozi Faro in se izliva v Sovro ob tako imenovanih „Kreysovih Benetkah“. Ovčjek (= pravilno „Volčjek“) izpod

Cerngroba se druži z Mrzlim potokom iz Papirnice in skupno se izlivata v Sušico pri Virmašah, katera se že v mestni fari pod vasjo Suho izliva v Sovro. „Suha“ se zove zato, ker je po letu večkrat čisto nič ni; izgubi se v

pesku. Žabnica izvirajoča izpod sv. Jošta počasno teče skozi vas istega imena dalje po traškem grabnu in se izliva v Sovro blizu Reteč.

(Dalje.)

Črtice z avstrijskega juga.

(Piše dr. Jos. Marinko.)

(Dalje.)

V zrelostnem spričevalu, katero razven učiteljev podpiše tudi sarajevski načelnik mohamedanske vere, imajo zapisano, da so zmožni za vsako mohamedansko službo v Bosni in Hercegovini. Turki so jako ponosni na to šolo in ne brez vzroka, ker je menda nimajo višje pod solncem. Celó carigrajska je neki ne presega.

Znamenita je zidava; prelepe so arabeske. Vlada se ni bala niti največjih troškov, da je le ustregla bosanskim mohamedanom. Celo leto se je baje mudil neki stavbar (ime sem pozabil) v Egiptu in se učil mohamedanskega stavbarstva, da bi naredil delo po vkusu bosanskih Turkov.

Omenjam še, da ima ta šola na dvorišču prav lepo džamijo; visoka munara oznanja daleč na okrog moslimom, kje je sedež njih vede in omike.

Če greva še nekoliko više, prideva na višavo „Legavino“, kjer je derviški samostan Sinan-Tekija. Ime ima po ustanovitelju, znamenitem bosanskem dervišu Sinanu. Kdor hoče videti tukaj izlamsko pobožnost, gre naj v četrtek zvečer, zakaj ta čas opravljajo tukaj derviši svojo „božjo službo“ s tuljenjem, zaradi česar se imenujejo „tuleči derviši“. Vstopnica se dobi brezplačno pri mestnem magistratu. Mene niso kaj mikale te stvari; tudi sem v četrtek menda pozabil iti, pozneje pa ni bilo več prilično.

Najzanimivejši kraj v Sarajevu je za nas gotovo „čaršija“ — sejmišče. Čaršija se razteza ravno v vnožju onih brd, po katerih se vpenja staro Sarajevo proti severu in vshodu. Ima pa tam čaršija kakih petdeset ozkih ulic in uličic, ki se križajo na vse strani. Tu je pravo jutrovsko življenje in drvenje, pehanje in vrvenje, kakoršnega pri nas nismo vajeni. Lesene kolibe druga pri drugi, spredaj popolnoma odprte, pozdravljajo te od obeh strani. Tu je prodajalnica, sredi katere sedi med najbolj različnejšimi rečmi Turčin ali žid-španjol, ondi je skladišče, v tretji ti dela rokodelc kar očitno s svojo spretno roko; v tej mesar seka vola, kozla, a največkrat kodraste ga koštruna — janca, précej zraven pa sosed

vari in peče njegovo meso. Nekaj starih „mehan“ (turških gostilnic) je namreč tudi v teh kolibah.

Ako si prvič tukaj, gledaš z zanimanjem to živo gibanje naših Sarajevčanov. Šel sem skozi čaršijo gotovo več nego desetkrat, pa vselej me je zanimala.

V središču čaršije je največja in najkrasnejša džamija sarajevska in sploh bosanska, džamija Usreu-bega, navadno zvana le „Begova džamija“. Zgrajena je v bizantinskem centralnem zlogu. Krasna je velika kupola, na katero se kaj mično naslanjajo manje. S spremljevalcem C. sva želela videti nekega dné znamenito stavbo z velikansko munaro tudi od znotraj. Kmalu sva našla „muktara“ — mohamedanskega cerkvenika — ter mu razodela svoje želje. Velel je, naj se sezujeva, a ko sva mu stisnila v roko „bakšiš“, prinesel je brž „cipele“, katere sva nataknila vrhu svoje obutali, pa je bilo dobro.

Tudi znotraj je džamija istinito lepa, arabeske prekrasne, preproge, s katerimi so tla čez in čez pregrnjena, umetalne, veliki lestenci dragoceni: ali vendar čutiš v njej nekako praznoto, tužno praznoto; ni mi je mogel pregnati niti oni derviš ali kaj je bil, ki se je klanjal ter menda iz korana dokaj glasno molil, ne meneč se za naju, niti, ko sva vstopila, niti, ko sva odhajala.

Pred džamijo je velika lopa; nosijo jo močni kameniti slopi. Trdi se, da so iz nekdanje vrh-bosanske stolne cerkve. Nemogoče ni, saj je znano, da so Turki ono cerkev razdrli, ko je padla Bosna v njihove roke. Slopi so kaj lepi, kočkasti kapiteli so iz drugačnega kamena nego slopi sami.

Na dvorišču steza mogočno svoje veje več-stoletna lipa, ki je gotovo že krepka gledala grajenje džamije in klanjanje njenega graditelja Usreva. Prijetno senči prekrasni vodnjak, ki siplje v njenem okrilju vernim mohamedanom na vse strani bistro in mrzlo vodo za njihovo obredno umivanje.

Ob džamiji na desni strani je neka kapela, ki krije že nad 300 let telesne ostanke za Sarajevo prezaslužnega Gazi-Usrev-bega in njegove

Kriv klanja blizu Termopil
 Je Efižaltov jezik bil;
 In jezik kačji mir in slaj
 Človeštvu vzel je, srečni raj;
 Da Krista so na križ pribili,
 Jeziki ,križaj ga' so vpili.

Da zginja med sosedi mir,
 Da srd rodi se in prepir,
 Da kolne v pekel ženo mož,
 Da brat nad bratom dviga nož,
 Da ječe so in so sodniki,
 Tega so krivi le jeziki.

Da zakon mnogim več ni svet,
 Zgubljenih toliko deklet,
 Da prazna cerkev, božji dvór,
 A polna krčma in zapór,
 Gospod barón, nikar ne zábi:
 To vse storé jeziki slábi.

Zakáj se tisoči solzé?
 Prišli ob dobro so imé.
 Zakáj je toliko gorjá?
 Ker zlobni jezik ga zadá.
 Da mnogi nima vsak dan kruha,
 To vse strupeni jezik skuha.

Da, jezik je najboljša stvar,
 Kdor rabi ga kot božji dar;
 A grd je, ako trdi zló,
 Da ni nobena stvar tó.
 Resnična je in je velika
 Jezikov moč in pa razlika.“

Pozorno Jedelrad sedi,
 Dokler mu sluga govori.
 Ko ta nehá, baron mu dé;
 „Potrdim ti besede té;
 Ker jezik svet takó zlorábi,
 V resnici, jed se ta mi gábi!“

Anton Hribar.

Loka.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal Fr. Pokorn.)

(Dalje.)

Vsa starološka župnija je na lepem kraju. Samo jeden del je hribovit, trije pa so v prijazni ravnini. Svet je okrog Fara jako rodoviten, okrog Pevna, Cerngroba, Dorfarjev, Šutne in Žabnice je ilovnat in mokroten; onstran Žabnice in Svetoduški pa je bolj peščen in zatorej ugodnejši le za nekatere sadove, n. pr. krompir. Okrog Žabnice preplavi voda ob deževju svet in večkrat pride še celó v kleti in hleve, kar je jako sitno za ljudi in živino. Ravni svet, kar se ga šteje k „Sorškemu polju“, bil je pač nekdanj drugačen, kakor je dandanes. Peščena tla nas nehoté spominjajo one ljudske povesti, ki nam govori, da je nekdanj tod bilo jezero tje doli do Krima, ali druge, ki pravi, da je imela nekdanj Sava tako visoko strugo, da se je ob deževnih časih razlivala čez Sorsko polje.

Staroločani so jako pridni poljedelci in živinorejci. Valvazor omenja, da so nekdanj silno mnogo lepih konj redili in pošiljali na Laško in drugam, kar dandanes ni več tako. Dandanes pa jim druga živina donaša več dobička. Tudi s platnarijo se pečajo, četudi ne več tako sijajno, odkar so tovarne na svetu. In to opravilo je večinoma v rokah pridnih, brhkkih in zgovornih deklic. V Virmašah izdelujejo posebno lepo namizno tkanino. Po Bitinju pa se goji tudi sitarija. Tudi trgovina z lesom je pred kakimi petnajstimi leti še jako cvetla, danes pa že ponehuje, ker ni več toliko pripravnega lesa.

Kolikor lepša in pripravnejša je „mati Fara“, toliko težavnejša pa je hribovita mestna župnija. Ta se razprostira z najsterimi podružnicami od najinega opazovališča bolj proti jugu. Ta-le hrib nad mestom proti poljanski dolini na levi strani Poljansčice imenujejo ljudje, kakor smo že povedali, „stangrof“ (Steingruft). Jako kamenit je in ima več podzemeljskih votlin. Od tod izvira najbrže tudi njegovo ime. Nekdanj so ljudje po teh votlinah ali brezdnih iskali zavetja pred raznovrstnimi sovražniki. Po teh brezdnih nahajamo tudi temnorjavi kapnik in malec ali „gips“, zato zovejo jedno izmed teh votlin „gipsovo jamo“. Druga votlina drži pod zemljo baje tje doli do romantične puštalske brvi ali „Teufelsbrücke“ po nemško zvane. Sploh pa ves ta svet imenujemo „za gradom“. Nekdanj so rasli tukaj gosti gozdovi; svet ni bil nič obdelan. Po teh goščavah so prebivale zveri, posebno volkovi. In zato se še dandanes dolina za stangrofom ondi v kotu zove „volčja dolina“. Ona dolina pod Ljubnikom proti „staremu gradu“ se imenuje „slepa dolina“. Zadnji konec vincarske grape pa je „kuhinja“. Posamezni deli pa imajo še svoja posebna imena, največ po svojem posestniku.

V polkrogu od Ljubnika naprej proti poljanski Gabrški gori se razteza pogorje „Krivobrdo“. Dviga se visoko 853 m. Zadnji konec za 960 m visokim Črnim vrhom je Zadobje, ki pa sega že

*Trško ne govori
 fudlito!*

v poljansko župnijo. Omenjeno pogorje obkrožuje kotlu podobno dolino, ki se ne vidi od tod. V njej je raztresena vas Sopotnica, katere šteje po zadnji ljudski štetvi leta 1890. 21 hiš ter ima 122 prebivalcev. Sopotnica je čisto slovensko ime, najbrže od vode „Sopotnice“. V 17. stoletju so pisali „Zappetnizen“ ali „Zapotnitz“, koncem 16. stoletja pa nahajamo pisano „Sapottniz“. Voda „Sopotnica“ ima ime od slov. „sopôt“ = slap ali „šum“, ker gre sopotniška grapa vedno navzdol, in po njej jako šumi voda, kadar je velika.

Sopotnica, kakor tudi bližnja, jako raztresena vas Sv. Florijana, ki šteje osem hiš ter ima 46 prebivalcev, spada pod zvon Sv. Florijana. Cerkev stoji sicer na vzvišenem kraju, a se ne vidi, predno ne prideš skoro do nje. Zidana je v renesanškem slogu, a je preprosta. Ima tri oltarje, cerkvenemu slogu primerne, pa tudi tri zvonove v zvoniku. Cerkev ima svetinje svetega Štefana Muč., kakor priča priložena avtentika od Jeruzalemskega patrijarha Jurija Lascaris-a iz l. 1565., katero je l. 1771. potrdil tudi ljubljanski škof Leopold pl. Petazzi. Posebna zanimivost so pa zaobljubljene podobe v cerkvi, kar nam kaže, kako se ljudje priporočajo svetemu Florijanu, pa se tudi zahvaljujejo, ker jih je obvaroval nesreče. Vas Trebija v Stari Oslici je bila l. 1790. dné 8. malega srpana v veliki nevarnosti, a po previdnosti božji je pogorela le jedna hiša. V zahvalo za to so dali opraviti nekaj sv. maš in napravili še sliko v spomin. — Dné 30. vel. travna l. 1782. je v Stari Loki pogorelo 42 hiš. V zahvalo zato, da ni pogorela vsa župnija, darovali so nekoliko za svete maše in napravili zaobljubljeno sliko. — Dné 19. vel. srpana l. 1698. pa je na spodnjem trgu v Loki pogorelo 50 hiš. Med požarom so naredili obljubo sv. Florijanu, in ker je mesto ostalo nepoškodovano, napravili so veliko sliko v tej cerkvi.

Ako greva od cerkve sv. Florijana navkreber čez hrib „Kucelj“ in potem navprek po poti proti kmetu Zejčarju (Zajčar), vidiva pod potjo jamo, ki jo imenujejo ljudje „zlato jamo“. Pa zakaj? Pravijo, da je za časa turškega divjanja po Kranjskem bežal tod vitez ob deževnem času po noči. Jahal je čilega konjiča in imel tudi dva sodčka zlata s seboj. Bliskalo se je in treskalo, da je bilo groza. Vitez je bil jako razburjen zaradi neugodnega vremena in je proklinjal. Kar se mu pretrga jermen in jeden sodček se zmuzne na tla pod pot. Vitez se še bolj razsrdi in hudo zakolne, rekoč: „Hudič, kamor si nesel jeden sodček, pa vleci še drugega!“ In glej! Kot bi trenil, zablisne se, trešči, in konj in vitez se zgrudita v jamo pod potjo z zlatom vred, in zemlja ju zakrije. Od tedaj

pa so ljudje videli vsak petek po noči ondi gorečo lučico in so rekali: „Tukaj je skrit zaklad.“ In res se nekoč zberó korenjaki, da bi vzdignili zaklad. Obljubijo tudi, ako ga najdejo, da podaré polovico Materi Božji in sv. Florijanu za cerkev. In glej! Tri dni kopljejo, kar se jim prikaže zelen koder, a oni se ga ne ustrašijo, ker so bili verni korenjaki. Z blagoslovljeno vodo poškopé vso zemljo, in kodra ni več. Še kopljejo in kmalu nato vzdignejo oba sodčka zlata. Ko ju privlečejo na vrh in se rmeno zlato zaleskeče pred njimi, poprime se jih lakomnost ter rekó: „O, saj Mati Božja in sveti Florijan ne potrebujeta ničesar, saj sta v nebesih; kar sami spravimo, pa je!“ Ko izustijo te besede, izmuzne se jim zlato izpod rok ter zacvenketa in zdrči še globočje v zemljo, kakor je bilo preje. In od tedaj se zove ta kraj „zlata jama“. In pravijo, da sv. Florijana cerkev je od takrat vedno bolj revna in zapuščena, ker ji ti lakomneži niso privoščili tega, kar so ji obljubili; naj svet spozna in vé, da je lakomnost velik greh. — Pozneje so tudi v beli Ljubljani zvedeli o tem zakladu. Denarja lačni lahkoživci pridejo kopat, da bi vzdignili zaklad. Že so prišli blizu njega. Neko popoldne po kosilu pa zagledajo v jami čepečega zelenega kosmatinca. Prestrašijo se ga tako, da vse popusté in zbežé. Le grozovito žvižganje še čujejo za seboj. Odslej pa ni nikdo več poskušal vzdigovati zaklada iz zlate jame. Ljudje pa govoré, da se še večkrat vidi ob petkih lučica ondi.

Pogled v sopotniško dolino nama je zaprt. Gora sv. Lovrenca, na kateri stoji cerkev svetega Lovrenca, in pa Brezniško hribovje nama zabranjujeta pogled vanjo. Cerkev sv. Lovrenca je izmed najstarejših podružnic mestne župnije. Zidana je l. 1118. na 574 m visokem hribu. Zidali so jo, tako govori ljudska pripovedka, najpreje v vasi Breznici, ki je 700 m nad morjem, a kar so po dnevu sezidali, podrlo se jim je po noči: morali so nehati ondi ter začeti na tem prostoru, kjer cerkev sedaj stoji.

Cerkve sv. Lovrenca je pretrpela že mnogo. L. 1824. je vanjo treščilo in je pogorela. Takrat so jo popravili in obokali, ker preje je bil strop lesen in raven. Presbiterij je gotski in je bil l. 1699. slikan, a sedaj je prebeljen. Cerkev ima tri preproste renesanške oltarje, pa tudi tri zvonove v zvoniku; na njem je tudi strelovod, ker ondi sila rado treska. Pod ta zvon spada dve vasi: Breznica, ki šteje 25 hiš ter ima 102 prebivalca, in Gabrovo, ki ima 11 hiš in šteje 49 prebivalcev. Gabrovo je tostran sém pod malim Ljubnikom. Lansko leto sta pogorela ondi dva kmeta. Med postranskimi progami tega gorovja so doline, ki povprečno držé v glavno dolino, namreč poljansko.

Ako prideva z mesta v poljansko dolino, leži pred nama polje „Viršk“. To ime je pokvarjeno nemško ime „Hirse“. Obsevali so to polje posebno s prosom in zato so je zvali „Hirsenfelder“ ter tako pisali tudi še v 17. stoletju.

Cez dobro četrto ure se dospe v vas Podpulferco, kjer so nekdanj napravljaljali smodnik. L. 1584. so pisali ¹⁾ „Pulferstamph“. Vas ima skupno z naslednjo, ki se zove Zminc, vred 30 hiš ter šteje 158 prebivalcev. L. 1291. so pisali „Trachen“, l. 1584. „Sminzi“, l. 1625. tudi „Tracheren“, l. 1755. pa „Shminiz“. Od kod to ime, ne vemo. — Pod sosesko Zminc spada tudi onstran Sovre ležeča vas Bodovlje, ki šteje 12 hiš in ima 73 prebivalcev. Nekdanj so pisali pokvarjeno „Vondeul“, in pozneje (l. 1760.) „Fundal“ ali „Fundthall“. V hribih nad Bodovljami je še jedna vas, namreč Sveti Peter v hribih, ki spada pod zvon sv. Petra v Bodovljah, kakor omenjene tri. Ta ima šest hiš ter šteje 33 prebivalcev. Tukaj je tudi zidana kapelica, katero je dal napraviti kmet Arhar v zahvalo zato, da je nekdanj srečno volka pregnal in sicer s klobukom, kakor kaže slika v kapelici. — Cerkev v Bodovljah je posvečena sv. Petru. Ladija njena je renesanška, presbiterij pa je gotski. Obokana je bila l. 1841. Zvonik so napravili l. 1703. V njem sta dva zvona iz leta 1691. Zvonik so prav vkusno prenovili l. 1881. Cerkev ima tri preproste renesanške oltarje.

Ako greva od Zminca dalje po poljanski cesti, prideva do Šefartskega znamenja, pri katerem drži stranska pot k sv. Florijanu in v Sopotnico.²⁾ To znamenje je staro nad 300 let in je sedaj prav vkusno prenovljeno.

Takoj od znamenja naprej pa je vas „Šefart“, ki se šteje pod Zminc. Nekdanj so tukaj prevažali s čolnom čez Sovro, in od tod je prišlo ime „schiffahrt“ ali srednjevisokonemško: „schëf-fahrt“. Kmet ondi se še dandanes zove „Šé-

¹⁾ Glej Izvestja I., str. 68.

²⁾ Ljudska pravljica veli, da pri tem znamenju večkrat straši. Od kod to? Pravijo, da je šel nekoč vojak po cesti pogledat na svoj dom. Bila pa je že pozna svetla noč. Slabe volje je bil in klel je. Pri znamenju podpulferškem, kjer drži stranska pot k sv. Lovrencu in v Gabrovo, preskoči mu pot zajec, da se vojak prestraši. Vojak nevoljen, da ga plaši taka mala živalca, izdere meč ter mahne po zajcu. In glej! Kot bi trenil bila sta dva. Vojak še bolj razjarjen prekolje zopet oba. Pa čuda! Bolj ko udriha po zajcih, več jih skače okolu njega po cesti. „Ako si peklenšček“, kriči vojak, „beži, sicer te pobijem“, ter udriha na vse strani. Naposled že ves upchan in preplašen zaradi tolike množine zajcev pride do Šefartskega znamenja. Tu začuje glas, ki mu kliče: „S ploskvo jih, s ploskvo!“ Vojak stori tako, in res kmalu ni bilo nobenega zajca več! Sedaj zahvali Boga za rešitev ter sklene, da ne bo de klel nikdar več.

fertnik; nekdanj je bil plemenit ter imel lep dvorec. L. 1672. je bil Jan Pečohar „de Schöffarth“. L. 1629. pa je bil Marka Pečohar „de Schöffärth“, kateri je bil tudi posestnik blejske grajščine in glavar ondi. Umril je l. 1656. in je zakopan v Stari Loki. Pozneje je imela to posestvo Škrlova rodovina (= Scarlichius), izmed katere sta nam znana France Karol in France Ljudevit.

Pri Šefartu se zavije cesta proti Brodem. Na levem bregu Poljansčice se razprostira hrib „kneža“, na desnem pa „padaršek“. Prvi ima ime najbrže od tod, ker je bil nekdanj osebna last kakega brižinskega kneza in škofa, drugi pa od hrastovja, katero mejijo; take hrastiče imenujejo padarške. In takih je bilo nekdanj ondi mnogo. Kmalu prideva v Brode.¹⁾ Nekdanj ni bilo mostú čez Sovro v vas. Ljudi so prenašali čez vodo „štupo ramo“, kakor pravimo, druge stvari pa so prevažali na brodu. In od tod je prejela tudi vas svoje ime „Brodi“ ali po nemško „Führten“ ali kakor so pisali l. 1291. „Fuerten“. Vas ima 18 hiš ter šteje 92 prebivalcev.

Cerkev v Brodih je posvečena sv. Tomažu ap. in je od župne cerkve oddaljena skoro poldrugo uro peš hoda. Preprosta je sicer, a prav prijazna, odkar je nekoliko prenovljena. L. 1856. so jo obokali v ladiji. Na zunanji strani presbiterija se zaznajo še presne slikarije. Streha cerkvena je bila nova l. 1797. Oltarje ima cerkev tri lesene, bogato pozlačene, v baročnem slogu. V zvoniku so trije lepo ubrani zvonovi iz livarne Samassove, katere je leta 1878. vžil ter imel potem v Parizu na razstavi. Jako čedno streho je zvonik dobil l. 1876.

Od Brodov nekoliko dalje je vas Gaberk, ki ima deset hiš ter šteje 55 prebivalcev. Od tod naprej pa prideva v zadnjo vas mestne loške župnije, namreč v Log.²⁾ Nekdanj so pisali „Nakles“. Ta vas, ki šteje 29 hiš ter ima 117 prebivalcev, spada pod zvon sv. Filipa in Jakopa, podružnice mestne župnije. Od tod pa se ti pokažejo zanimivi poljanski hribi in — kar posebno vleče tvoj pogled nase — božje-

¹⁾ Pametnega človeka menda ne žalimo, če povemo za kratek čas, da imajo tukaj „priklenjenega pibra“. Tu je namreč velik tolmun z grmovjem porasen. Prebivali so ondi baje bobri. Poredneži so jeli Brojcem nagajati, ker niso imeli mostú, da ga zato ne morejo napraviti, ker morajo „pibra“ čuvati, da jim ne uide. In tako so jeli dražiti Brojce s „pibrom“, kakor Višnjegorce s polžem. Še nekaj v nauk! Neki samostanski brat, od kod je ravno bil, ne vem, pobiral je prostovoljne darove za samostan. Slišal je pa tudi marsikaj govornice o brojskem „pibru“. Zatorej popraša, ne misleč nič hudega, nosača, kateri ga je nesel čez vodo, kje imajo „pibra priklenjenega“. Nosač, precēj navihan, pravi sredi Sovre: „Poglejte sami, kje da je!“ In vrže samostanskega brata v vodo, kateri ni utonil, pač pa se dobro namočil za spomin.

²⁾ Pišejo tudi in govore „na Logu“. Od tod drži tudi pot navkreber k sv. Filipu in Jakopu.

potna cerkev sv. Volbenka z dvema zvonikoma na prijaznem hribčku.

Omenili smo, da je mestna župnija jako težavna, ker je večinoma hribovita, le jeden del je v ravnini. Posebno na desnem obrežju Sovre se vzdigujejo hribi vedno više in više, dokler ne doseže hrib Utošec proti Polhovemu Gradcu 1021 m in Pasja ravan na Poljanskem 1031 m. Da si nekoliko ogledava še desno stran, obrniva se proti jugovshodu, od koder piše vipavski „krivec“. Če pogledava proti Šmarni gori, imava pred seboj blizu znanega Staregadvora vas Suho v ravnini. Ta ima 44 hiš ter šteje 229 prebivalcev. Ondi za kolodvorom stoji vas Trata, ki ima 16 hiš ter šteje 81 prebivalcev. Ako pa pogledava od Suhe naprej proti Godeščam, vidiva vas Lipico, ali kakor so v starih časih pisali, „Malo Žabnico“, ker se ondih potok Žabnica v poletnem času že skoro popolnoma usuši. Stari so kaj radi imenovali ob vodi ležeče vasi po vodi, od tod tudi Suha. Lipica ima 11 hiš in šteje 57 prebivalcev. Te tri vasi leže ob levem bregu združene Sovre. Na desnem bregu pa, ondih pod hribom ravno Suhi nasproti, je vas Hosta, ki ima šest hiš ter šteje 39 prebivalcev. Te so torej v ravnini ležeče vasi.

Vrniva se k Suhi. Zunaj vasi na polju stoji cerkev sv. Janeza Krst., pod njen zvon spadajo bližnje štiri vasi. Cerkev je jako zanimiva, ker ima gotski, presno slikani presbiterij. Na stropu med močnimi rebri so podobe Kristusa, angelov in evangelistov. Na stenah so v zgornjih vrstah apostoli, v spodnjih pa so podobe mučencev in devic itd. Tudi Marijino darovanje in obiskovanje je naslikano na vrhu stene. Menda se ne motim mnogo, če rečem, da je bila zvršena ta slikarija v l. 1530.—50. Cerkevna ladija je imela do l. 1893. lesen strop. Lansko leto pa je sedanji mestni župnik g. Ivan Tomažič tudi to cerkev v soglasju z gotskim presbiterijem tako vkusno prenovil in olupal, da res bolje ni mogel. Ladija je dobila gotska okna in svod, kar je stalo do 1350 gld.

Cerkev ima tri lesene, prav lepe renesanške oltarje, katere je izdelal loški podobar in slikar Janez Jamšek in sicer veliki oltar l. 1672., jedni stranski l. 1652., drugi pa l. 1643.; prenovil pa je vse tri l. 1873. Janez Šubic, podobar škofje-loški.

V zvoniku, ki so ga sezidali l. 1747., glasé se lepo ubrani v slavo božjo trije zvonovi, katerih glasovi se jako malo ločijo od svetoduških in žabniških. Zvonove je ulil l. 1879. ljubljanski zvonar A. Samassa, vsi skupaj so težki nad 38 stotov.

Še jedno posebnost ima cerkev, namreč za velikim oltarjem na platno slikano visečo sliko, ki nam kaže, da je na Suhi dvakrat ogenj raz-

sajal in sicer, kakor napis govori, l. 1620. in l. 1754.¹⁾

Ako se peljeva od kolodvora proti mestu, je ta podružnica prav blizu ceste ob levi.

Na isti poti proti mestu je pod „Steinbirtom“ most čez Sušico, ki je 121 let star, kakor nam svedoči napis na njem²⁾.

Za vasjo Hosto nazaj gori proti mestu se razprostira hrib „Kucelj“, ki je deloma obdelan, deloma še porasen z drevjem. Na koncu tega je pa mal hribček porasen s smerečjem, med katerim se mično kaže cerkvica sv. Križa ali Kalvarija. Krog in krog hribčka je narejena zložna pot, ob kateri se lepo vrsté kapelice ali postaje križevega pota. Ta res lepi kraj, ki ga ljudstvo imenuje „Na hribcu“, je biser loške okolice. Za cerkvijo se razprostira breg tje na desno, ki se zove „sten“. Pod tem hribčkom leži vas Puštala, ki šteje 57 hiš ter ima 334 prebivalcev. Ondi je fidejkomisna grajščina g. barona Wolkenberga. Na tem mestu je stal nekdanj grajski hlev (Burgstall) loških posestnikov, in od tod je vas dobila ime. Tukaj so hiše večinoma še lesene ter s slamo krite.

Cerkev „na hribcu“ je zidana v renesanškem zlogu ter ima pod velikim oltarjem tudi kripto ali spodnjo cerkev s posebnim vhodom. V tej spodnji cerkvici, kateri pravijo ljudje „puščavica“, vidiva dva dela, v vsakem je po jeden oltarček, kjer se večkrat mašuje. Presne slikarije, ki nam kažejo marsikaj iz trpljenja Gospodovega, delajo ta prostor prav vabljivo-prijazen. Zgornji del ali cerkev sama, ki je skoraj 14 m dolga in 7 m široka, ima štiri oltarje in sicer: veliki oltar sv. Križa, sv. Frančiška Ksaverija, sv. Dizme in sv. Kozme in Damijana. Cerkev ima od l. 1863. tudi zidan zvonik, iz katerega se pray vabljivo glasé trije zvonovi.

Zadnji del Puštala se imenuje Dobrava. Svet v obližju Puštala je jako močviren, in zato se

¹⁾ In A.: 1602. Am Oster Sontag Seint 7 Heiser In Dorff Zauchen Durch Feyers Brunst Das Erstmal In Aschen Geleget Worden, Den Letzten Aprill A.: 1754.: Haben Ebenfals Die Nemblichen 7 Heusser Das Andertemal Ein Gleiches Vnglück Leiden Miessen. Zu Dem Ende ist auch Dise Taffel Obstehende Heilligen (Kristus, Marija in sv. Florijan) Zu Beschützung Fehrrn Unglückhs Zur Ehr Gottes Geopffert Worden.

²⁾ Da Der Hoch Wohl Gepohrne Herr Franz Freiherr Von Apfaltrer Bei Der Römisch. Kay. Königl. Und Apost. Mayest. Wirklicher Comerer Kreis Hauptmann in Oper Crain Gewesen, Ist Dise Brücke Von Dem Hoch Wohl Gepohrnen Herrn Leopold Reichs Freiherrn Von Baumgarten Auf Deittenhoffen Und Maspach Als Strassen Commisario In Der First. Freysingischer Herrschaft Lack Im Jahr 1773. Errichtet Worden.

ondi nahajajo tudi žabe, katerih so nekdaj mnogo lovili in prodajali. Od tod so nastale tudi zabavljice, s katerimi nagajivci radi dražijo Puštalce.

Omenjamo samo jedno o deklici Puštalki, v kateri se zna takole odrezati:

Ne hodi za mano,
Ne boš me dobil;
Sem tist'ga župana,
K'je žabe lovil.

Za Puštalom ob levi se razprostira dobro obdelani in na posamezne dele kakor kurnik predeljeni svet v bregu, ki mu zato tudi pravijo „Kurnik“. Zadnji del tega se zove Sleme. Od tod naprej pa je z gozdi porasen svet, do 659m visoko hribovje, „veliko hrastovje“ ali „velika hrasta“. In najbrže od njega je tudi dolina prejela svoje ime „Hrastnica“. V tej dolini takoj od Puštala dalje se prične polje, ki se imenuje „žovčiče“. Nekdaj so todi pasli in redili ovce v veliki množini. Za omenjenim hribovjem pa se 810m visoko v sinji zrak dviga Osolnik, na katerem stoji podružnica sorske župnije sv. Mohorja in Fortunata, apostolov slovenskih. Na tej gori, kamor ima sedaj slovensko planinsko društvo zaznamovano pot, stal je baje sv. Mohor in blagoslavljal Loko. Na koncu tega hribovja pa pod Kožuhovim hribom stoji tudi na griču cerkev sv. Barbare in pod njo vas istega imena. Od tod dalje se pa hribovje loško nekako polukrožno zavija tje proti Poljanam.

Vas sv. Barbara ima 34 na okolu raztresenih hiš ter šteje 171 prebivalcev. Od mestne fare je oddaljena pet četrt ure. Cerkev stoji na 631m visokem griču. Presbiterij je gotski, ladija renesanška z banjastim svodom. Zidana je bila prvotno kot kapelica l. 1448., polagoma pa je vzrasla do sedanje velikosti. Oltarje ima cerkev tri renesanške. Veliki sv. Barbare je iz l. 1682. ter prenovljen l. 1883. To delo, kakor tudi popravo stranskih cementovanih oltarjev sv. Valentina in sv. Notburge, zvršil je Marka Peternelj iz Selc. Zvonove ima cerkev tri. Veliki je iz l. 1872., srednji iz l. 1711. mali pa iz l. 1692. Nenavaden za podružnico je tukaj kropilnik iz črnega marmelja iz l. 1672.

Hrastniška dolina je posebno v zimskem času jako nevarna, ker plazovi drčé vanjo. Leta 1864. je plaz zasačil meseca svečana dva človeka ter ju tako globoko zasul, da so ju našli šele čez tri dni mrtva. Iskalo ju je več ljudij in še 20 vojakov.

Iz hrastniške doline čez Žovčiče navkreber ob desni je hrib „Pasjek“, in pod njim na levo je dolina „Močilnik“. Proti Bodovljam vidiva ob levi hribovje „Dašen“ ali po loškem izgovoru „dešn“, ki se končava na vrhu „s Planino“, 656m visokim hribovjem, v čegar vzožju stoji

cerkev in vas sv. Andreja na koncu v višini 622m. Ime ima najbrže od lege. Vas sv. Andreja ima 23 hiš ter šteje 88 prebivalcev.

Cerkev sv. Andreja je prav prijazna. Ima gotski presbiterij, pa renesanško, leta 1831. obokano ladijo. Oltarje ima cerkev tri. Veliki iz l. 1773. prav preprosto delo, posvečen je sv. Andreju. Vse drugo delo sta pa stranska oltarja. Prav umetno izrezljano lepo renesanško delo sta oba. Jeden je posvečen Kristusovemu vnebohodu ter je bil narejen l. 1696., drugi pa je iz l. 1675. ter posvečen Materi Božji.

Posebna zanimivost pa je v zvoniku 364 let stari zvon z gotskim napisom:

*Gott helf uns aus aller not un Maria Andre!*¹⁾

Srednji zvon je iz l. 1794., veliki pa iz l. 1883.

Ljudje pripovedujejo, da je bila tukaj božja pot in da so se godili čudeži. O milostih, katere so prejimali verniki tukaj, pričajo še nekatere votivne slike v lopi, ki so se ohranile iz l. 1653., 1666., in 1677. Ta podružnica je torej jako stara.

Od sv. Andreja, kamor je dobro uro hoda od mesta, drži pot vedno više in više v hribe, dokler ne prideva čez pol ure na jako strmi hrib sv. Ožbolta, 861m nad morsko višino. Prišedši na vrh hriba moraš se vzradostiti hoté ali nehoté, ako tudi si bil preje žalosten. Razgled na vse strani je tako divno krasan, da ti srce vskipi in zakličesh: „Velik si, o Stvarnik moj!“ Proti severu zreš v ravnini gorenjsko stran, tje do kameniških planin, kakor velikansko morje pred seboj. Proti jugu gledaš pograjsko in črnovrško gorovje; proti zapadu pa stoji pred teboj poljanski goli Blegaš in javorski Mladi- in Stari-vrh. In nad vsemi temi sem čez pa te gleda in pozdravlja orjak Kranjske, sivi Triglav. Zares, lahko zakličesh na tem kraju:

Prid' vrh planin,
Nizave sin!

Tukaj, tako govori stara legenda, kjer sedaj stoji cerkev sv. Ožbolta, bil je nekdaj poganski tempelj, v katerem so častili nekega malika. Ko pa se je ljudstvo pokristijanilo, prekopicnili so malika doli po hribu, tempelj pa so izpremenili v krščansko cerkev. Kmalu je nastala božja pot. Od vseh krajev so hodili ljudje častit in pomoči prosit sv. Ožbolta na ta hrib. Ker se je vedno zbiralo tu mnogo ljudstva, pričeli so se tudi semnji posebno za živino. Kakor pa se na božjih potih rada pripeti kaka nerodnost, tako se je zgodila tudi tukaj. Na semenj so prišli tudi godci in piskači sem od Črnegavrha s klarinetom, harmoniko in basom. Ples se prične kar pod milim nebom. Nekoč se pa par plesalcev tako spozabi, da še med sv. mašo

¹⁾ Bog nam pomózi iz vsake sile in Marija, Andrej.

ni odjenjal od plesú, četudi so ga opominjali. sv. Rešnje Telo, strese se zemlja in odpre ter požre
Pa glejte, kaj se zgodi? Ko mašnik povzdigne plesalca in godce, da je bilo vse romarje groza.

Molítev v sili. (Narisal Ant. Gvaiz.)

In še dandanes pravijo, da se ne dá popolnoma zasuti ona jama, kjer se je to zgodilo. Ako jo zadelajo, pa se zopet ondi poniža zemlja, da

ostane večni spomin očitne kazni božje. Takrat je ondi nehala božja pot, nehali pa so tudi semnji. — Poglejva cerkev, ki je zanimiva zato, ker je

polagoma naraščala. Najstarejši je gotski presbiterij, ki je bil l. 1527. sezidan kot mala kapelica. L. 1534. pa so ga slikali presno, kar je še dobro ohranjeno. K temu presbiteriju pa je l. 1644. prirasla zidana ladija z lesenim ravnim stropom. Takrat so tudi pokvarili gotska okna v presbiteriju. Leta 1849. pa so ladijo obokali. L. 1885. je dobila cerkev nov tlak iz belih in črnih cementnih plošč iz Pittelove tvornice na Dunaju. Cerkev pa je jako vlažna, četudi je na zračnem kraju. Oltarje ima cerkev tri v renesanškem zlogu poznejše dobe. V zvoniku, ki je bil zgrajen šele v začetku sedanjega veka tak, kakor je sedaj, pojó štirje lepo ubrani zvonovi ljubljanskega zvonarja.

Vas sv. Ožbolta je jako raztresena ter se deli na dva dela: sv. Ožbolt in Fojke. Ima 38 hiš ter šteje 281 prebivalcev. Ime „Fojke“ je pokvarjeno iz imena: „Hojke“. Tako so pisali še v 17. stoletju, in to je pravilno, ker ondi so obilno rasle hojke. Ta vas leži že bolj proti hrastniški dolini.

Od sv. Ožbolta dalje se pa hribovje nekako v polukrogu zavije proti Poljanskemu. Zadej, ondi ob desni, je 880m visoki Kopačnik. Za njim pa je dolina „Rožna“, ki ima ime od nekđaj ondi stoječega gradiča „Rosisen“. ¹⁾ Dalje ob desni se razprostira pogorje „Valterskega vrha“ nad 900m visoko. Pod tem sém nazaj proti poljanski dolini pa je hrib „Rogel“ in „Polhovec“, kjer je grob nekega Turčina: umrl je ondi takrat, ko so po Kranjskem plenili. Ljudstvo vé o tem še marsikaj. V tej okolici je vas Stanišče, ki ima devet hiš ter šteje 48 prebivalcev. Sém spada tudi kraj „Zavrhom“, kjer je rojstvena hiša sedanjega starološkega dekana msgr. Mateja Kožuha. Na desno stran od Stanišča je pa vas sv. Filipa in Jakopa v hribih, ki šteje osem hiš in ima 37 prebivalcev. Ta kraj v višini 691m se imenuje tudi „Valterski vrh“. Ta mestna podružnica je izmed najbolj oddaljenih in najtežavnejših v župniji. Tri ure hoda se potrebuje še posebno v slabem vremenu do nje.

Ondotna cerkev je preprosta in zapuščena. Presbiterij je gotski z močnimi rebri. Ladija je bila leta 1708. prizidana z lesenim stropom, l. 1856. pa obokana. Oltarje ima tri lesene renesanške: veliki je iz l. 1710., stranskih jeden iz l. 1645. drugi pa iz l. 1838.

¹⁾ Glej Zahn: C. d. A. Fr. I. n. 38.

V zvoniku so trije zvonovi, ki vsi skupaj tehtajo okoli 20 stotov ter so iz teh let: veliki iz l. 1708., srednji iz l. 1722. mali pa iz l. 1858. Leta 1858. so napravili tudi novi stol za zvonove. — Vsi kraji te okolice so jako solnčni in, če tudi hriboviti, vendar prijazni. Prebivalci so zdravi, trdni, močni ljudje, veseli in zadovoljni. Pač lahko zakličejo vsem drugim sosedom s pesnikom rekoč:

Naj drugi okoli po sveti
Si iščejo slave, blagá;
Jaz hočem na gori živeti,
Tu sreča, tu mir je doma!

S. Gregorčič.

Glavna reka mestne župnije je Poljansčica ali poljanska Sovra, ki teče po poljanski dolini v Loko, kjer se druži, kakor rečeno, s Selščico. Tudi ta je ob deževju silovita ter napravlja mnogo škode po polju in travnikih. Okolu l. 1870. je bila tolika, da je v Viršku vse preplavila in malone tekla v mestu po spodnjem trgu. Pred kakimi devetimi leti je bila zopet nenavadno velika ter pobrala po dolini svinjake in živali in druge take stvari, kar je dosegla. Voda sama na sebi je pa slaba, mehka in nima zdravilne moči, kakor Selščica.

Njeni pritoki so na svetu loške župnije ti-le in sicer na levem bregu: Roglanov potok in še več drugih malih pritokov v Logu. Sopotniška grapa iz Sopotnice in od sv. Florijana se druži v Šefartu s Sovro; Paho včev potok izpod sv. Lovrenca in Gabrovega priteče v Zmincu ali bolje Podpulferco v Sovro. Na desnem bregu pa prišumi v Logu v Sovro Sovpat in še več manjših potočičev, kakor v Brodih in drugod; Podéljska grapa ¹⁾ priteče kot Bukov potok izpod Stanišča ter se v Bodovljah izliva v Sovro; Hrastnica priteče deloma izpod Utošca kot Žerovnica, deloma pa izpod Osolnika in od drugod in je včasih jako nevarna, izliva se na Dobravi pri Puštalu v Sovro. — Sovra in njeni pritoki gonijo več manjših in večjih mlinov, žag in v mestu tudi fužine. Poletu v njej kar mrgoli vse polno malih kopačočih se poniglavcev, ker je mnogo gorkejša od Selščice.

(Dalje.)

¹⁾ Po tej grapi drži pot na Črni vrh. Na koncu grape se gre navkreber skozi gozd „Mlaka“, ki je bil nekđaj cesarski, dalje érez „Preval“ in potem nekako po ravnem dalje po peščeni poti v Črni vrh.

Po ostrih rtih in pečinah
In po prepadih in čeréh
In po planótah in kotlínah
Preveva dih ob nekíh dneh;

In stara pesem že utíhla
Na úho cvetki pridoni,
In predno cvetka je usíhla,
Spev čuje mnog iz davnih dni:

Kakó junaški so Japódi
Pred Rimcem dom branili svoj,
Kako so rimski carji todi
Vodili v boj za rojem roj.

Kako Slovenec je bogovom
Tu palil kres in stavil hram;
Kako izročal je sinovom,
Kar od pradedov znal je sam.

Kakó je pevec kdaj sedéval
Po brdih v senci, po vrhéh;
Kako je sladko brenkal, peval
O slavnih dedih in možéh.

Da kdaj po gorah teh so vile
Koló plesále, vrele v ples,
Junake s pesmimi vabile
V goščavo senčnatih dreves.

In ko jelenov so krδέla
V goščavah pasla se plašnó,
Kakó da lovčeva jih strela
Zalezovala je skrbnó.

O zdaj pa, cvetka v skalni jasi,
Si sama, slušáš davni spev;
„Oj kje ste Krása krásni časi?“
Je glasov tvojih tih odmev.

Anton Hribar.

Loka.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal Fr. Pokorn.)

* (Dalje.)

Predno stopiva v loško mesto samo, ozriva se še na vas Vinicarje, ki je na vshodni strani nunskega vrta in šteje 9 hiš s 33 prebivalci. Ime ima od tod, ker so njeni prebivalci brizinškimi škofom obdelovali vinograde na Kamenitniku. Pozneje pa so vozili vino z Vipavskega ali pa z Dolenjskega, imenovano „marchwein“.

Kakor smo že povedali, leži mesto Loka na prav prirodno lepem kraju. Mesto samo se deli na dva trga: zgornji večji in snažnejši, in spodnji manjši preprostejši; celo mesto pa ima skupaj 133 hiš in šteje 1338 prebivalcev. Ker so spodnji trg zgradili pozneje kakor zgornji, imenuje se „novi trg“ ali, kakor ljudstvo izreka, „nontrg“ ali „lontrg“. Potem ima pa mesto tudi predmestja: Karlovec se loči v spodnji in zgornji, oba imata 55 hiš ter štejeta 439 prebivalcev. Zgornji Karlovec so prejšnje čase imenovali tudi „poljansko predmestje“, ker drži ondi glavna cesta na Poljane. V 17. stoletju so pisali „Eselsgasse“, zakaj, to mi ni znano. Spodnji Karlovec tje do „lepega znamenja Matere Božje“ so pa imenovali nekdanji tudi „Uršelkonec“, ali kakor so pisali „Vrshelkonz“, zakaj, tudi nisem mogel pozvedeti. „Studenec“ je spodej pod spodnjim Karlovcem ter ima 19 hiš in šteje 144 prebivalcev. Ime ima ta mestni del od ondi izvirajočega studenca. Potem je Trata zgoraj nad zgornjim Karlovcem, šteje 14 hiš ter ima 97 prebivalcev. Kapucinsko predmestje, onstran selške Sovre, ima 23 hiš ter

šteje 146 prebivalcev. Ime svoje ima od kapucinskega samostana, ki je ondi zgrajen, kakor ima tudi most, ki veže to predmestje z mestom, ime „kapucinski most“, če tudi so ga l. 1888., ko so ga prenovili, prekrstili v „Fran Josipov most“; naše ljudstvo se ne poprime rado novotarij.

Mesto ima dva samostana: kapucinski in nunski, in štiri cerkve: župno, špitalsko in dve samostanski, o katerih bodem pa govoril še obširneje. Šoli v Loku sta dve: jedna za dečke, čveterorazrednica, poleg katere je še obrtna šola za dečke, in druga za deklice v nunskem samostanu, in sicer zunanja peterorazrednica in znotranja šesterorazrednica.

Prebivalstvo loške okolice se peča po hribih prav pridno s poljedelstvom in živinorejo, mestno pa z rokodelstvom in obrtom. V mestu nahajamo krojače, čevljarje, kovače, peke, klobučarje, vrvarje, ključavničarje, mizarje, usnjarje, mesarje, mlinarje, kamenarje, itd. Tudi trgovcem z blagom in drobnarjem se godi dokaj dobro. V mestu je tudi tvornica za sukno in sicer ondi, kjer so nekdanj bila kopališča loških posestnikov, brizinških škofov. V tej tvornici ima mnogo delavcev svoj zaslužek, in blago v njej narejeno se razpošilja na razne kraje in uspeva jako dobro. V Puštalu izdelujejo glavnike in jih lahko prodajajo.

Če se ozreva še na krajevno rodovitnost loškega okraja, vidiva, da sploh najboljša pše-

*Prene
in ma
vzjo
leško
pobni
šim*

nica raste na apnenikovih križnogorskih tleh in v okolici sv. Filipa in Jakopa. Rž vzraste okrog sv. Andreja do sežnja visoka. Tudi svet pri sv. Barbari je plodovit. V ravnini pa je najboljša in najplodovitejša zemlja na „ošterfeldu“ in na „veštorskem polju“ in okrog Kamenitnika na takozvanih „gmajnah“. Krompir dobro rodi na peščenem svetoduškem in žabniškem svetu, na „vresju“ in drugod ob železnici, kakor tudi zelje, za katero stržijo ljudje lepe novce. Tudi „Hudo polje“ za Suho ni slabo. Drugod pa je rodovitnost srednja. In ako naposled še omenim, da so „loške smojke“ priljubljene celó Ljubljčanom, povedal sem glavne stvari gledé na krajevne razmere.

Ločani so v občé verni, pa zgovorni. Značaj jim je trdo gorenjski, hinavstva ne poznajo. Svojih navad ne premené hitro. Tudi gorenjski ponos imajo, zato pa moraš biti izbirčen v govorjenju, da jih ne razžališ. Narave so krepke in zdrave. Radi se šalijo in se znajo v družbi jako dobro dovtipno zabavati. Loška dobrotljivost je sploh znana. Poglej v domače cerkve, povsod zapaziš znamenja loške darežljivosti. Revežu radi pomagajo. Zlasti odkar je nehalo žganje v loški okolici, obrnilo se je marsikaj že na bolje. Nehala so sovraštva med posameznimi vasmí, nehali so pretepi, poboji, ki so nekda delali nečast Ločanom, in sploh marsikaj ne-hvalevrednega je izginilo iz okolice.

Ločani ljubijo tudi vede. Sami se radi naobrazujejo, radi beró poučne knjige¹⁾, pa tudi svojim mlajšim skrbé za potrebno znanost. Zato vidimo, da je ravno Ločanov silno mnogo duhovnikov, kateri po raznih krajih obdelujejo vinograd Gospodov, pa tudi svétnih gospodov raznih stanov imajo Ločani v vseh časih mnogo.

II.

Kaj lépšega dáti ti móre svet,
Ko ti domáči so kraji,
Kjer vžíval vesélje sem mládh let,
Kjer tékli mi časi najsláji?

(Krilan.)

Loko bi poznali malo, če bi se ne brigali za njeno zgodovino. Loka ima znamenito zgodovino, kakor malokatero drugo kranjsko mesto. Dragi bralec umeva, da ne morem sezati v najdavnjšo preteklost; tudi ne morem zgodovine opisovati v tem listu natanko. Le nekatere znamenite črtice sem sestavil, da ž njimi razkrijem preteklost naše Loke.

Nikakor ne preiskujem, kateri so bili najstarejši prebivalci kranjske dežele. Znano pa je, da so ob Kristusovem času prišli v naše kraje

Rimljani in si pridobili deželo. Starih spomenikov se ni ohranilo mnogo v loški okolici ali vsaj ne dobilo. Da omenim vendar nekaj, povem, da je stala na hribu za gradom v davnih časih trdnjava, katere sledi se še zaznajo. Ali je od Japodov, ali kakega drugega naroda, kdo vé. Velik okop krog in krog nam priča, da so bili prebivalci dobro zavarovani. Trdnjava je bila, kakor sklepamo nekoliko po prostoru, nad 40m dolga in okoli 30m široka. Pred vhodom je imela nekak preddvor za stražo. Ali sta stolp in trdnjava, ki se omenjata v poročilih¹⁾ „der obere turn“, ali pa „obere vest“ l. 1360., prav ta trdnjava, tega ne vem. Ko je l. 1511. potres razdejal loški grad, gotovo tudi tej trdnjavici na višini ni prizanesel, če je še stala; popravljati je pa ni bilo več vredno, ker je tudi niso potrebovali.

Tudi iz rimskih časov so se ohranila znamenja na loškem svetu. Ta so rimski brambeni zidovi²⁾ po višinah, kakor pri Novi Oslici in drugod, katerih sled se zaznava še dandanes. Iz rimske dóbe se je ohranil na loškem svetu tudi neki razbiti nagrobni kamen, ki so ga našli nekje ob cesti pri Loki.³⁾ Rimski napis na njem se glasi:

RIO Q.
PAVLINIA FA.
VS. CEL. SV.
C. SEPVLT.

Iz tega bi se posnelo, da je neka služabnica Pavlinija doživela blizu sto let, ko je umrla. Kje je sedaj ta kamen, ni mi znano. Ob času Rimcev je bil torej loški svet že znan, in tudi pot na Oglej, kakor na Koroško je vodila tudi mimo.⁴⁾

Lahko si mislimo, da je tudi luč sv. vere kmalu posijala v loške kraje in sicer iz takrat slavnega mesta Ogleja. O tem so se ohranila še — dejal bi — nekaka pobožna poročila, ki se seveda ne morejo izpričati zgodovinsko. Pravijo, da je sv. Mohor ali Hermagora sam celó v Loki oznanjeval nauk božji in sicer na mestu, kjer so pozneje sezidali kapelo sv. Lovrenca na pokopališču. Dalje pripovedujejo o nekem najdenem napisu, ki pravi, da je sv. Mohor, prišedši po rimski cesti, v Loki pridigoval.⁵⁾ Ljudska pripovedka vé tudi, da je na Osolniku, kjer je

¹⁾ Zahn: C. d. A.—Fr. III.

²⁾ Dimitz: Gesch. Krains I., str. 67.

³⁾ Valvasor II., knj. 5., str. 258. — Linhart: Versuch einer Gesch. von Krain, I. B., str. 436. — Mittheil. des histor. Ver. für Krain I. 1848., str. 92.

⁴⁾ Mittheil. des histor. Ver. für Krain I. 1856., str. 20. in I. 1859., str. 14. — Linhart: l. c. str. 320. — Costa: Reiseerinnerungen v. Krain I. 1848., str. 247/8. — Dimitz: Gesch. Krains I. B., str. 59—68.

⁵⁾ Beri življenjepis Franceta Kramarja str. 57.

¹⁾ Nad 500 je zapisanih v družbo sv. Mohorja.

dandanes podružnica sv. Mohorja in Fortunata, sorske župnije, stal sv. Mohor ter blagoslovil Loko in njeno okolico.¹⁾

Veliko so trpeli naši kraji v 4., 5. in 6. stoletju po Kr., ko so se preseljevali narodi in šli večinoma čez naše kraje. Sredi 6. stoletja so gospodovali v Panoniji Longobardi, ob koncu istega stoletja pa so se naselili po naših krajih Slovenci, ki prebivajo še dandanes tod, če tudi so izgubili mnogo prvotnih krajev.

Frankovski škofje, videč povsod veliko zatiranje kristijanov, jeli so pošiljati svoje duhovnike v naše kraje, da so razširjali sv. vero. Prišli so pa radi tega v nasprotje z oglejskimi patrijarhi, kateri so imeli veliko moč in veljavo v teh krajih. Kako pa je prišlo do tega, pogledjmo natančneje.

L. 591. že nahajamo tukaj Slovence; začeli so obdelovati opustošeno deželo. Še dolgo pa so jih tlačili divji Obrí, dokler jih ni leta 623. Samo, hrabri slovenski vojskovodja, zmagal in vse Slovane od Labe do

jadranskega morja združil v jedno kraljestvo, katero je vladal 35 let. Po njegovi smrti pa so Slovenci omenjenih krajev, odcepljeni od drugih slovanskih bratov, ostali pod svojimi vojvodi, ker je razpadlo Samovo kraljestvo.

Slovenci so bili še pogani, njihovi sosede Nemci pa so bili že kristijani. Zato so prišli

nemški duhovniki oznanjevat Jezusove nauke tudi po Koroškem in dalje po Kranjskem. Prvi, ki je pričel to delo, bil je sv. Rupert, solnograški škof (od l. 695. do 708.). Njegov učenec Modest je pa prišel že na Kranjsko prižigat luč sv. vere. Pa ne le ti, marveč tudi oglejski duhovniki so hodili izpreobračat malikovalske Slovence na Kranjskem. Sv. Pavlin n. pr. je deloval

po Kranjskem l. 776. do 802. ter je tudi uravnal cerkvene razmere. — V teh časih se pa Obrí zopet vzdignejo, da bi Slovence podjarmili, posebno l. 749. Bavarski vojvod. Tasilo II. pa jim, naprošen, pride na pomoč, in potolče ropajoče divjake. Toda njegova pomoč ni bila zastoj. Slovenci so morali spoznati bavarskega vojvodo za svojega vrhovnega gospoda in s tem so prišli pod frankovsko oblast, če tudi so imeli še svoje vojvode. Franki so bili že kristijani. In odslej so nemški duhovniki še bolj zahajali med Slovence na Kranjskem in polagoma prišli v dotiko z oglejskimi duhovniki. Tem pa ni bilo ljubo, da iz ptuje cer-

kvene oblasti zahajajo v njihovo okrožje. In l. 798. je solnograški škof Arno postavil celó škofa čez Korotan in Panonijo, torej čez kraje v oglejski cerkveni oblasti. Zaradi tega se Ursus, oglejski patrijarh, pritoži pri Karolu Vel., in ta razsodi leta 810., da naj je Drava meja med oglejsko in solnograško škofijo.

Loški svet je bil torej v oglejski cerkveni oblasti, v svetni pa frankovski. L. 819.—920. so se uprli Frankom, a ti so jih ukrotili, in sicer

Glavni del Škofje Loke. (Po fotografiji Lergetporerjevi.)

¹⁾ Tako sliko vidimo dandanes v cerkvi sv. Lovrenca, mestni podružnici. Naslikal jo je l. 1875 Janez Šubic rajnemu g. Volčiču, kateri jo je pa poklonil cerkvi svojega rojstvenega kraja.

*Srednji
in gotovo
prvotni
grad so
Ursus
pustile
podreči
leta 1892.
Krajčan 529*

še lože zato, ker je bilo isto leto nerodovito in jih je potem trla lakota. L. 873. je bilo toliko kobilic, da so vse pojedle in je bila zaradi tega zopet huda lakota. V l. 899.—902. so opustoševali sovenska tla divji Ogrji, ki so bili prišli iz Azije. Od tedaj pa so Slovenci polagoma napredovali na vse strani. Tudi krščanska vera se je zdaj bolje utrdila. Jeli so zidati cerkve, razdejane popravljati. Skoro gotovo so zidali v tem času tudi starološko cerkev.

Vesel dogodek za nas je bilo popotovanje bratov sv. Cirila in Metoda v Rim l. 867., ker sta med potoma Slovence v domačem jeziku potrjevala v sv. veri. S seboj sta imela ostanke sv. Klemena, papeža in mučenika, katere je dobil sv. Ciril na Kerzonezu. Verjetno je, da se je takrat začelo pri nas češčenje sv. Klemena. Tudi v loški okolici je posvečena jedna cerkev svetemu Klemenu, namreč v Bukovščici. Slovenci so bili hvaležni svetemu Metodu in bratu njegovemu za nauke v domačem jeziku, zato so se jih radi spominjali. To nam priča beneficij v Achenu¹⁾, ki so ga Slovenci ondi ustanovili leta 1495. v čast sv. Cirilu in Metodu.

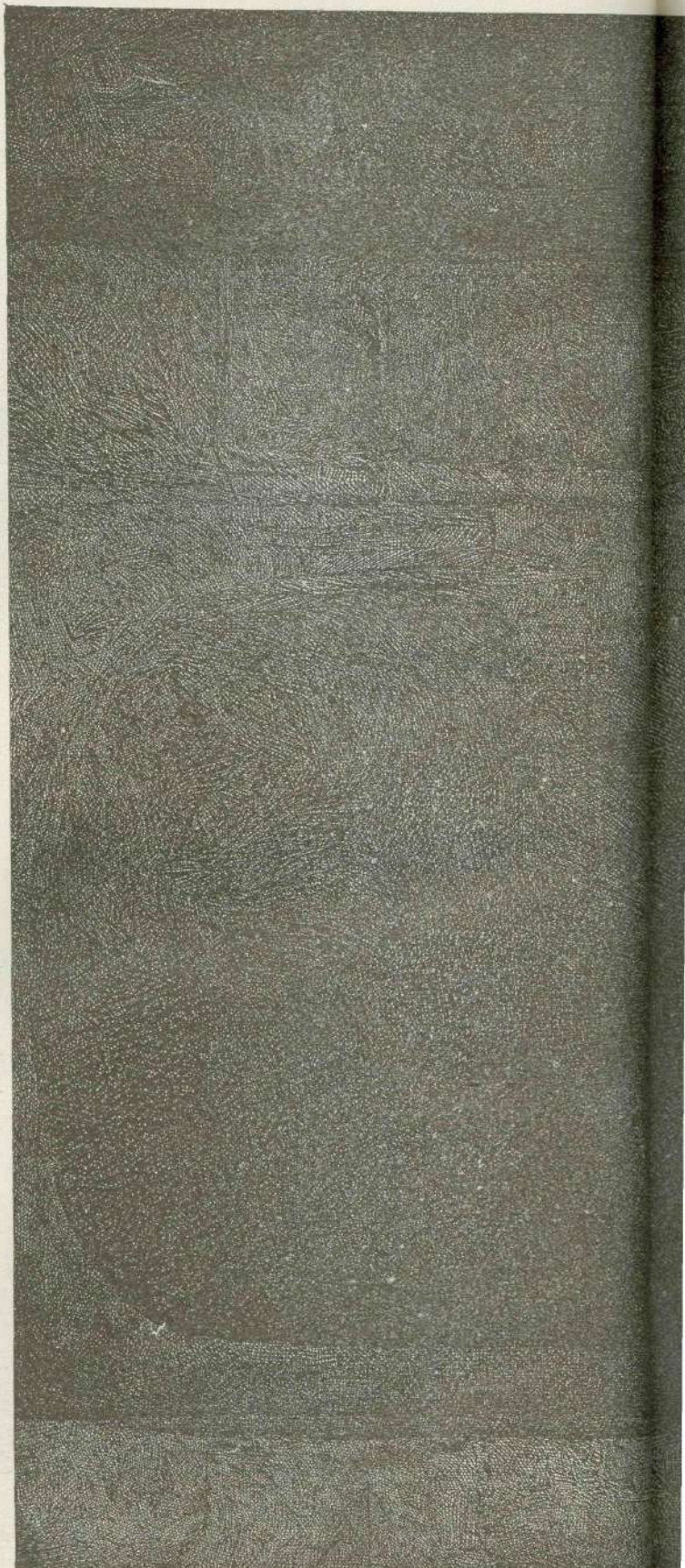
Izmrl je že oni rod, ki se je še dobro spominjal, da je imel velik del gorenjske strani, namreč svet med Idrijo, Radovljico in Bohinjem, brizinski škofe na Bavarskem za svoje gospodarje. Brizinski škofje so bili od l. 973.—1803. ne samo gospodarji tega sveta, marveč dolgo časa tudi deželni knezi in najvišji sodniki svojim podložnikom. Središče tega duhovnega posestva pa je bila Škofja Loka.

Najpoprej je daroval cesar Oton II. dne 30. rožnika leta 973.²⁾ brizinskemu škofu Abrahamu nekaj posestev v „Krajni“, to je na sedanjem Kranjskem.

Svet pa, ki ga je cesar Oton podelil v dar Abrahamu, bil je ta-le: Od izvirka potoka Žabnice (pod sv. Joštom) je šla meja po vrhu hribov nad Selci do Pečane (Rakitovca) in po oni strani v ravni črti proti jugovshodu čez sedanji sv. Lenart do Ljubnika, in ob vodi Sovri na desnem bregu do tje, kjer se Žabnica izteka v Sovro pod Lipico ter ob potoku Žabnici do njenega izvirka. To je bilo torej večinoma porečje selške Sovre, ali svet sedanjih župnij: starološke, selške,

¹⁾ Koch: Chronol. Gesch. Oesterr. str. 38.

²⁾ Beri „Izvestja“ I., str. 57—60. — Zahn: Cod. dipl. A.—Fr. I. in II.

sorske, dražgoške, bukovške, železniške in šentlenarške.

Dne 23. listopada istega leta je pa cesar Oton pomnožil posestvo z drugim pismom ter meje določil tako-le: Od izvirka Žabnice („Sabbenica“) do Pečane („Bocsana“) in dalje do hriba Mladega vrha, izpod katerega izvira potok „Cotabla“ (= Kotavlja, sedaj Hotäveljščica) do tje, kjer se izteka v poljansko Sovro pri Hotavljah. Potem dalje čez Sovro na vrh hriba Vinharskega vrha, ki leži ob strani Poljansčice proti vshodu. Od todi čez Pasjo ravan do gradú „Bosisen“ (Božna) pri Črnem vrhu in dalje čez Osolnik ob bregu Sovre do Stresovega broda (pri Ladiji) in do kranjske ceste (pri Jeperici). Od tod po cesti gori z vštetim krajem „pri Meji“ in gozdom Sorsko Dobravo, dokler se ne zavije pri Bitinju proti izvirku Žabnice. Torej je to svet sedanje mestne, poljanske, javorske, deloma tratarske in reteške župnije.

Cesar Oton III. je dne 1. vinotoka 989. s pismom potrdil dar svojega očeta. V tem pismu so skoraj iste meje našete, le bolj natanko je določeno, da je proti sorski župniji gosteški potok meja in da je za oral širjave škofovski tudi desni breg Sovre do iztoka v Savo pri Medvodah. Izvzeta pa je last grajščaka Pribislava (na Sovri ali pa na Goričah).

Velik je svet, ki ga je prejel v dar od cesarja brizinški škof Abraham. Vprašati utegne kdo, zakaj se je pač to zgodilo?

Ogri so divjali, morili in požigali ne le na slovenskih tleh, ampak tudi na Nemškem, posebno na Bavarskem, kjer so razdejali tudi Freisingen (Brizing); le samo stolnica je ostala, drugo so vse opustošili. Ko so jih pa l. 955. potolkli na Leškem poji, bila je Bavarska rešena hudega sovražnika. Treba je bilo sedaj lečiti rane, katere je škofiji vsekala sovražna roka. Škof Abraham in njegova dva naslednika Godešalk in Egilbert so bili delavni, pogumni in izredni možje. Bili so z Otoni, kakor tudi z njegovimi nasledniki v prijaznosti, če tudi Abraham ne vedno. Bili so jim v pomoč zoper zunanje sovražnike. Abraham je vrhu tega bil tudi vzgojevalec in prvi svetnik bavarskega vojvode Henrika II. Vse to pa jim je ogladilo pot do cesarske milosti, da so tudi cesarji nasprotno pokazali hvaležnost škofom s tem, da so jim ali podeljevali posebne pravice, ali pa jim dajali kaj sveta v last. In ravno tedaj, ko je bila brizinška škofijska stolica tako potrebna pomoči in gmotne podpore, prejela je po cesarski milosti zemljišča po raznih krajih.

Škof Abraham je bil učen mož in je modro vladal svojo škofijo. Prišel je vendar v nemilost pri Otonu II. zato, ker je bil v zvezi z bavarskim vojvodo Henrikom zoper sinovca Otonovega

ter je l. 976. v Regensburgu vojvodo kronal za kralja. Radi tega je moral v prognanstvo. Najbrže pa je ta čas prebival v Loki ter ljudstvu v domačem jeziku oznanjal nauk božji, zakaj ohranili so se nam iz te dobe slovenski rokopiši in sicer: daljša in krajša očitna izpoved in cerkven govor, najstarejši spomeniki novoslovenskega jezika. Nekateri jih stavijo sicer še za sto let nazaj, drugi jih pa pripisujejo Abrahamu.

Njegovemu nasledniku Godešalku se je še razširilo loško grajščinstvo. Kralj Henrik II. „Sveti“, mu je daroval dne 24. listopada l. 1002. posestvo Stražišče („Strasista“) in ves svet med vodami: Lipnico, Savo in Sovro, zakaj bil mu je jako naklonjen. Prej še, t. j. l. 996., pa je od Otona III. prejel tudi pravico kovati svoj denar, pobirati dac in tržiti.

Njegov naslednik Egilbert ali Adalbert, blag in učen mož, je prejel od Henrika Svetega dne 22. vel. travna l. 1011. trideset zemljišč ob reki Sovri v dar, s čimer se je zopet pomnožil loški svet. Leta 1030. mu je pa Konrad II. potrdil colne, tržne in denarne pravice, katere je bil prejel že njegov prednik.

V loški okolici so izprva imeli še nekateri drugi gospodarji svoja zemljišča. Škofje pa so sčasoma vse pokupili ter tako razširili in okrožili grajščinstvo. Tako je škof Oton II. kot izvrsten gospodar prikupil l. 1215. vasi Gosteče in Pungart za veliko vsoto. Dne 24. vinotoka l. 1274. je češki kralj Otakar II. daroval škofu Konradu II. vas Okroglo pri Naklem in mu dovolil več drugih pravic. Kdaj so si pa škofje pridobili žirovsko okolico, ni nam znano.¹⁾

Ko je bilo loško škofovsko posestvo najbolj razširjeno, obsegalo je ves svet, po katerem se stekajo vode v reko Sovro in ob desnih pritokih Save od Kroke do Mavčič. Na oni strani Save se je prištevala le vas Okroglo. Mejne točke so bile te-le: Sedanja deželna kranjskogoriška meja od Podbrda do Spodnje Idrije, dalje kraji: Žerovnica, Zavrac, Hlevni vrh, Goli vrh, Lučne, Pasja ravan, Utošec, Osolnik, Sovra, Medvode, Praše, reka Sava z vštetim Okroglim gori do Olš ali Ovsišča, potok Lipnica, hribje: Jamnik, Rakitovec in Mošec nad Petrovim brdom.

Kdor pozna ves svet, ki ga okrožuje ta meja, lahko ceni velikost loškega grajščinskega posestva. Ob to posestvo so mejila ta-le gospodstva: tolminsko, idrijsko, bistrsko, goriško, kranjsko, radovljiško in blejsko.

Vse to ogromno posestvo je imelo izprva le jedno samo župnijo: „Mater faro“, od koder so hodili duhovniki na vse strani zvrševat duhovna opravila. Sčasoma pa, ko se je ljudstvo

¹⁾ Mnogo listin namreč je še skritih v Monakovem, katere bi nam pojasnile še marsikaj.

namnožilo, domači duhovniki niso bili več kos vsem duhovnim dolžnostim. Zato je bilo potrebno, da so tu pa tam nastavili stalne in samostojne duhovnike.

Vse sedanje župnije v loški dekaniji¹⁾ in tri v idrijski so se izločile iz starološke župnije, najpoprej glavne in večje, iz teh pa potem druge manjše. L. 1417. so imele Poljane že samostojnega duhovnika, Selci l. 1476., Žiri l. 1500. Vse te župnije plačujejo še dandanes starološkemu župniku nekaj namiznine. Iz napominanih pa so se pozneje odločile druge manjše,

¹⁾ Izvzeta je Nova Oslica, katera fara je nastala iz Cirknega na Goriškem l. 1764. — Glej ljublj. šematizem l. 1892.

kakor: Iz poljanske: Stara Oslica l. 1753., Leskovicica l. 1762., Javorje l. 1765., Lučne in Trata l. 1788. Iz selške: Železniki l. 1622., Sorica l. 1656., Dražgoše l. 1756., Zali Log l. 1762., Bukovščica l. 1789., Sv. Lenart 1790. Iz Žirov: Vrh l. 1788., Ledine l. 1796. Mesto Loka s svojimi župljani, če tudi je bil ondi l. 1313. že duhovnik Janez kot kapelan, — povzdignilo se je prav za prav šele l. 1804.¹⁾ v samostojno župnijo, odločivše se od Stare Loke. In iz mestne župnije so se povzdignile Reteče leta 1848. v samostojno župnijo. (Dalje.)

¹⁾ Blizu tristo let je bilo mesto Loka vikarijat, popolnoma odvisen od Stare Loke.

Poncij Pilat,

oskrbnik Judeje in sodnik Jezusa, Izveličarja sveta.

(Zgodovinska studija. — Spisal dr. Jos. Lézar.)

(Konec.)

Takega slikajo tudi stari pisatelji, zlasti Jožef Flavij in Filon Aleksandrijski (Philo). Zadnji, ali bolje, kralj Herod Agripa I. (41 do 44 po Kr.) ga imenuje v pismu, katero mu Filon pripisuje, „neupogljivega po značaju in neizprosljivega trdovratneža“¹⁾ ter mu daje o oskrbništvu njegovem jako slabo pričevalo. Očita mu, da je bil podkupljiv, nasilen, grabežljiv, da je grdo ravnal s podložniki, da jih je žalil, da jih je dal mnogo usmrtiti brez preiskave in sodbe, sploh da je bil neznosno grozovit.

Prav tako se nam kaže tudi v sveti, evangeljski zgodovini. „Bili so pa“, pripoveduje sveti Luka v evangeliju (13, 1 in nasl.), „ravno tisti čas jedni tam, ki so mu (Jezusu) pripovedovali o Galilejcih, katerih kri je bil Pilat zmešal med daritvami.“ Iz teh besedij smemo sklepati, da je bil dal Pilat pomoriti več Galilejcev, ravno ko so v templju opravljali daritve, dasi nam zgodovina ni ohranila natančnejših poročil o tem žalostnem dogodku. — Prav tako malo vemo tudi o ustaji, v kateri je bil znani Baraba nekoga umoril. (Prim. Mark. 15, 7; Luk. 23, 19.) Gotovo pa ni bil ta nemir jedini pod Pilatom. Nezadovoljnost ljudstva je čim dalje bolj rasla; ljudstvo je sovražilo ne toliko rimsko vlado, kolikor rimskega uradnika Pilata. O tem se še prav posebno prepričamo iz krivične obsodbe Jezusove in kar je ž njo v zvezi.

¹⁾ „Τὴν φύσιν ἀκαμπῆς καὶ μετὰ τοῦ ἀβδαρῶος ἀμειλικτος.“ (Philo, de legatione ad Caium § 38.)

Kakor sicer o velikih judovskih praznikih, bil je prišel Pilat iz Cezareje v Jeruzalem tudi ono veliko noč, ko je moral po previdnosti božji trpeti in umreti za grehe sveta Jezus Nazareški, Sin Božji. Ona velika noč, središče vse svetovne zgodovine, rešilna za človeški rod, bila je usodna in pogubna za Pilata.

Iz evangeljske zgodovine je znano, kako so bili judovski velikaši našega Gospoda ujeli, k smrti obsodili in ga izročili Pilatu, naj bi zvršil nad njim smrtno obsodbo.

Pilat dosihmal ni poznal natančno Jezusa in okoliščin, v katerih je živel. Pač ga je poznal kot učitelja v verskih rečeh in imel ž njim nekako sočutje. O tem se lahko prepričamo iz evangelijev. To sočutje se večkrat javlja v nevolji Pilatovi do Judov in še celó na mestu križanja se je zadril nad njimi: „Kar sem pisal, sem pisal. Kaj pa je hudega storil? Nédolžen sem nad krvjo tega pravičnega.“ (Primeri Mat. 27, 18. 22 nasl.; Mark. 15; Luk. 23, 13—16; Jan. 19, 10—13.) Precejšen del te blagohotnosti Pilatove si treba razlagati po njegovi ženi Klavdiji Prokuli. Brez dvoma je dobrosrčna Rimljanka slišala o Jezusovih čudovitih delih, o njegovem vzvišenem nauku; prav gotovo je Jezusa pri kakšni priliki tudi videla in morda se je bila tudi navdušila zanj in za njegove nauke. Kako pretresljiva je njena prošnja, s katero svari moža kot sodnika, naj ne obsodi pravičnega, naj torej ne dá preletiti nedolžne krvi.

Ko bi mogel priti do njih, vrag, rešena bi bila potem za dalj časa te nadležne denarne skrbi.“

„Kaj praviš? Šestnajststo goldinarjev?“ začudi se Mihec iznenajen, „to je vendar že cel zaklad! Ljubi Nande, tebi je sreča kumovala že pri zibelu. Sto, dvesto goldinarjev lahko dobiš, če si le količkaj pameten. Vsakdo bode mislil,

da so tatje udrli, vedoč za denar. Srečni Nande, kako ti zavidam! Živa duša ne bode sumila, da si bil ti. Pojdiva; med potoma napraviva načrt, kateri se ti bode gotovo posrečil.“ Vstala sta in kmalu se izgubila v nočni tmuni.

(Dalje.)

Loka.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal Fr. Pokorn.)

(Dalje.)

Povsod na loškem svetu so prebivali samo Slovenci, ko so ga prejeli škofje v oblast in posest. Dežela pa je bila takrat tu in tam še pičlo naseljena in tudi ne dokaj obdelana. Zaradi tega so začeli škofje že zgodaj v te kraje naseljevati Nemce in sicer deloma že l. 1030., deloma pa pozneje. Na prelepo, rodovitno ravan med Kranjem in Loko so privédli svoje bavarске rojake in ta okraj imenovali potem županstvo Bavarcev (Officium Bauarorum). Zasnivali so mnogo nemških vasij okolu slovenske Žabnice, katerih imena so se ohranila do današnjega dné. Ti novi naseljenci so se deloma pomešali med prvotne prebivalce, deloma pa so tudi prvotne izpodrinili in potisnili v hribe. Priča temu so nam še dandanes (večinoma) nemški priimki naseljencev v ravnini, kakor Cegnar (Zehner), Cof (Zapf), Hafner, Hartman, Homan tudi Oman (Huebman), Hirschenfelder, Gasser, Irrlich, Jauch, Kaiser, König („Kinh“ po loško), Kern, Kuralt (Churalt), Langerholz, Leber, Leben, Logonder, Müller, Masterl (Maisterle), Macher, Porenta (Parenter), Pintar (Binder), Rajgel, Rozman (Rossman), Richterschitsch, Schneider, Sicherl, Stupniker, Schiffrer, Tautscher, Triller (nekdaj Trigler), Wilfan, Windischer, Weissel (sedaj Bajžel), Wohlgemuth, Žontar (Sonder) itd. Vendar pa govoré dandanes vsi ti samo slovenski. Ob Valvasorjevem¹⁾ času pa so ljudje po Bitinju kramljali še neko nemško-slovensko mešanico, kakor n. pr. „s šajtelcam ga opavhati“ = natepsti s polencem, ali „schau, schau, mačka na strehi goloba fressen!“ itd.

Dasi pa dandanes vsi loški okoličani govoré slovensko, vendar se ločijo nekoliko od drugih Kranjcev, bodisi v besedi ali govorici (zlasti po naglasu), bodisi po značaju, ali celó po licu.

Po hribih pa so ohranili bolje prvotni slovenski značaj, kar pričajo tudi že imena, n. pr.

Ambrožič, Berčič, Brdник, Bogataj, Debeljak, Dremota, Dolinar, Dolenjec, Eržen, Fojkar (pravo Hojkar), Gaber, Globočnik, Hribernik, Jamnik, Jelovčan, Jesenko, Jenko, Jugovec, Karmelj, Kalan, Kokalj, Kožuh, Križaj, Krajnik, Leskovec, Lužan, Miklavčič, Maren (včasih tudi Marenik), Novak, Oblak, Okorn, Omejec, Planina, Pevec, Pokoren, Potočnik, Prevodnik, Ravnikar, Pečnik, Sever, Režek, Stanovnik, Sušnik, Seljak, Trobec, Tratnik, Vodnik, Zakotnik, Završnik, Zelnik, Zvoljšak, Žagar itd. Dandanes seveda je ljudstvo že jako pomešano med sabo.

Po hribih od Loke proti Poljanam ob desnem bregu Sovre, posebno okrog Hrastnice, so škofje naselili Korošce ter kraj zvali koroško županstvo (Officium Carenthanorum). Najbrže so pa ti priseljenci že prvotno bili Slovenci, ker se l. 1291. po urbarijih nahajajo med njimi večinoma slovenska imena, kakor: Svobodin (Sobodin), Kupec (Chuptz), Stojan (Ztoyan), Malej (Malley) itd.

V samotne in gozdnate kraje okrog sedanje Sovrice je pa okoli l. 1283. škof Emichon naselil nemške Tirolce iz pusterske doline. Še dandanes se jim pozna nemški jezik, posebno po Danjah, četudi govoré slovensko.

„Drugod po slovenskih tleh¹⁾ stoji sezidanih mnogo gradov, na katerih je mogočno sedela plemenita gospoda ter brzdale sosedno okolico. Na obširnem loškem grajščinskem posestvu pa ni bilo gradov, razven starološkega in škofovskih v Loku. Bilo pa je nekoliko večjih hiš, zgrajenih sprva za škofove uradnike in lovce, katere so se v novejšem času povzdignile do imena gradú. Take gradiče so postavili loški glavarji na Visokem pri Poljanah, pri sv. Duhu Ajmanov grad (Ehrenau) in pri Šmartnem blizu Kranja Schrottenthurn. Bili so pa še manjši dvorci, katerih ali dandanes ni več, ali pa so le boljše kmečke hiše, kakor v Šefartu, v Starem dvoru, v Dorfarjih, itd. Edini večji grad, ki je škofom delal nekoliko zdrake na njihovem svetu,

¹⁾ Valvasor III. XI. 128.

¹⁾ Iz „Izvestij“ (I., str. 59).

je bil ‚Wartenberg‘, stoječ bajè na holmcu pod Šmarjetino Goro proti Okroglemu, koder se sedaj pravi na Starem Gradišču. Škof Oton II. ga okrog l. 1202. kupi za drag denar od ortenburškega grofa Otona in razdene. Sled njegov kažejo le še mali ostanki zidú in znabiti sosedno veliko posestvo ‚na Kucnji‘.“

Brizinški škofje kot posestniki Loke so pa morali večkrat braniti svoje pravice proti zunanjim sovražnikom.¹⁾ Znano je, da je v srednjem veku veljala pravica pesti. Kdor je bil močnejši, da je prevladal svojega bližnjega, bil je na vrhuncu. Tako se je večkrat prigodilo tudi na loškem posestvu, da je kak bližnji ali daljni sovražni sosed segal v pravice škofove ter škodo delal, pa ne le na loškem svetu, marveč sploh na posestvu škofovem, kar so ga imeli na Kranjskem. L. 1215. je koroški vojvoda Bernhard izročil brizinški škofiji 30 kmetij (mansos) na raznih krajih za izveličanje svoje in duš svojih sorodnikov in tudi v povračilo škode, ki jo je učinil v Loki, potem pa izročeno sprejel od škofa v fevd. Ravno tako je l. 1248. Werzon moral plačati 20 ljubljanskih mark za škofu učinjeno škodo, da je zopet prišel v škofovo milost. Leta 1251. pa povrne Bernhard, gospod Kranjske, škofu trg Dobravo z drugimi posestvi na Dolenjskem vred, kar je bil oče njegov, koroški vojvoda Ulrik, vzel po krivici. L. 1252. se pa škof Konrad pobota z Gerlohom Hertensberškim zaradi škode, ki jo je bil ta napravil škofu. Plačati je moral 200 ljublj. mark. L. 1270. sta brata Gerloh in Friderik Hertensberška izročila svoja posestva škofu ter ja potem sprejela od njega v fevd zato, ker je njihov sluga Ulrik nekemu škofovemu podložniku v Loki priložil zausnico. L. 1275. se škof Konrad sprijazni z Dietmarom „von Greifenfels“ zaradi učinjene škode. L. 1295. pa obljubi Gerloh Pograjski, da hoče v štirinajstih dnéh popraviti vso škodo, katero so škofa Emihona ljudje trpeli od njegovega vnuka Werzona. L. 1318. je Ruger Pograjski škofu Konradu porok za Jaekel-a Vipavskega, da povrne škodo, ki jo je delal škofu. Takih in enakih slučajev gledé na poravnanje škode, ki so jo razni ljudje, večkrat tudi podložni, škofom napravljali na njihovem posestvu, bilo je še več, a teh bodi tukaj dovolj, da vemo, kako so se škofje borili za svojè pravice.

Da so pa škofje lože varovali svoja pridobljena posestva, opirajoč se na svojo oblast, prejemali so posebne pravice in sloboščine od svetovnih vladarjev, pa tudi od cerkvenega poglavarja. L. 1141. je papež Innocencij II. s pismom dné 20. listopada pisanim v Lateranu škofu Otonu I. naznanil, da je njega in njegove na-

slednike sprejel v svoje posebno varstvo ter jim potrdil baje vsa posestva, katera že imajo ali si morda še pridobé po pravični poti. Posebno jim izročá v skrb cerkve in samostane. Kdor bi se drznil kratiti njihove pravice ali škodo delati na njih posestvu, naj vé, da je izobčen iz cerkvene družbe. Kdor jih pa podpira in pospešuje, njega naj spremlja blagoslov in milost božja povesod.

Tudi posvetni vladarji so podpirali škofe, ker so bili ž njimi v prijateljski zvezi ter jim bili v marsičem v pomoč. Delili so jim pa tudi raznovrstne pravice, da so uspešneje oskrbljevali svoja posestva in lože vladali svoje podložnike. Avstrijski vojvoda in češki kralj Otakar II. sklene dné 25. mal. srpana leta 1260. s škofom Konradom II. medsebojno zvezo za varstvo. Istega leta pa kralj dné 23. decembra že dovoli škofu pravico, da smé na vseh svojih posestvih kopati rudo. Nekaj let pozneje, t. j. l. 1269. dné 25. malega srpana, pa potrdi Otakar II. škofu Konradu II. mitninsko pravico za Avstrijsko zastran vina in živil. Kakor Otakar, ravno tako je pa tudi kralj Rudolf potrdil škofom vse njihove privilegije ter jih branil zoper one, kateri bi se drznili jim delati krivico.

Tudi sodno oblast nad svojimi podložniki so imeli škofje.¹⁾ Oglejski patrijarh Gregor je že l. 1257. izročil brizinškemu škofu Konradu I. sodno oblast za Loko. In češki kralj Otakar II. je kot „gospod Kranjske“ dné 5. listop. l. 1274. podelil brizinškemu škofu Konradu II. proti letni plači 12 mark ljubljanskih denarjev, ki se izplačujejo vsako leto o sv. Martinu, pravico deželne sodnije za loško mesto in okolico, kar je je bilo škofovske. Kralj Rudolf pa zapové dné 20. vel. travna l. 1280. grofu tirolskemu, Meinhartu, da naj izroči brizinškemu škofu Frideriku loško deželno sodnijo ter naj skrbi, da jo bode škof tudi lahko zvrševal. Cesar Maksimilijan je v torek po cvetni nedelji l. 1497. škofu Rupertu potrdil to pravico.

Škofje, oziroma loški glavarji kot njih namestniki, niso imeli torej nad podložniki svojimi le samo patrimonijalnega sodstva, v katerem se je nekako strinjala oblast sedanjega okrajnega glavarja in okrajnega sodnika, temveč zvrševali so tudi sodstvo v kriminalnih stvareh kot deželni sodniki. Vse to je v kralja Otakarja II. pismu tudi natančneje naštetó, kar spada v škofovo sodno področje. O loških krvavih sodbah nam še priča kraj „pri krvavem znamenju“, t. j. na mestu, kjer stoji dandanes „Jožkova hiša“ št. 15 v Stariloki, mimo katere drži pot v Crngrob. Na tem mestu so nekđaj na smrt obsojene obglavljali, druge pa na vrhu

¹⁾ Zahn: Cod. dipl. A.—Fr. I. in II.

¹⁾ „Izvestja“ I. 61.

hriba „gavžnika“ obešali na vislice. Kadar so peljali obsojenega zločinca v smrt, zvonil mu je mali zvonček, ki so ga zvali „malefizglöcklein“. Odpravili so ga iz zvonika sedanje mestne župne cerkve l. 1683. po sklepu cerkvenega predstojništva pri cerkvenih računih. Prizivi zoper razsodbe glavarjeve so šli na škofa v Brizing.

Poglejmo to stvar natančneje. Škofje niso bili vedno na svojem posestvu v Loki, marveč so prišli le včasih pogledat. Zato so pa imeli svoje namestnike, kateri so v njihovem imenu oskrbljevali posestva. Ti so se imenovali oskrbniki (Verwalter, Pileger, Pilegsverwalter) ali pa tudi poglavarji (Hauptmann, Capitaneus) ter so bili jako važne osebe po vsem gospostvu. Imeli so dvojno nalogo.¹⁾ Prvič je bil poglavar upravitelj gospostva in kot tak je moral skrbeti, da so podložni plačevali razne davščine ter izvrševali mnogovrstne služnosti. O dohodkih in stroških je moral vsako leto svojemu škofu dati natančen račun ter poročati vse, kar se je tikalo gospostva.

Mnogi podložniki so pa morali dajati namesto denarja žito kot davščino. Zatorej je imelo loško gospostvo včasih precēj veliko zalogo raznovrstnega žita v svoji žitnici ali kašči. Še dandanes stoji to poslopje na Spodnjem ali Novem trgu, nasproti Krennerjevi tvornici. Po potresu l. 1513. je dal to kaščo na novo sezidati škof Filip, kakor kaže na njej vzdana plošča z grbom brizinških škofov in napisom²⁾ okoli plošče ob robu:

† PHILIPPUS . DEI . ET . APOSTOLICE
. † . SEDIS . GRATIA . EPISCOPUS .
FRISINGENSIS . † . COMES . PALA-
TINUS . RHENI . † . BAVARIE . DUX
. 1 . 5 . 1 . 3 . †

Pravijo, da so ob času luteranstva imeli krivo-verci v njej svoj tempelj. Okoli l. 1848. so našli v njej še mozaik.

V 16. stoletju je bil oskrbnik večkrat ob jednem tudi predstojnik žitnici ali žitničar (Castenverwalter, Castner, Castenprobst). Pozneje so pa bili nastavljeni posebni uradniki, ki so pobirali žito, spravljal je v žitnico ter potem zopet podložnikom prodajali po potrebi.

Glavar loškega gospostva pa ni bil samo upravitelj, marveč tudi sodnik.³⁾ Zatorej so se podložniki obračali do njega v svojih potrebah, da jim je na prvem mestu razsojal njih prepire. Iz tega spoznamo, da so glavarji ali oskrbniki loški morali biti tudi naobraženi v pravnih

¹⁾ V „Izvestjih“ II., str. 1—23. je daljša razprava o tem predmetu. Od tod smo povzeli te vrste.

²⁾ Črke so latinske majuskule.

³⁾ Iz raznih aktov župnega arhiva starološkega spoznamo tudi vse to, kar čitamo v „Izvestjih“ I. c.

stvaréh. Loški meščanje pa so imeli svoje posebno sodišče, kateremu je predsedoval navadno njih mestni sodnik, katerega je izvolilo mestno svetovalstvo, potrdil pa glavar.

Toda polagoma so jeli krčiti škofom podeljeno oblast. Dne 27. prosinca l. 1548. je cesar Ferdinand I. odločil, da naj se upravnik loškega gradú ne imenuje glavar, ampak oskrbnik. To pa ni veljalo dolgo, ker leta 1640. se tedanji oskrbnik že zopet imenuje glavar, kateri naslov so večinoma imeli tudi njegovi nasledniki. Od 9. vel. travna l. 1549. in posebno po ukazu nadvojvode Ferdinanda z dné 10. grudna l. 1588. pa prizivi niso smeli več iti na škofa, marveč so se pošiljali deželnemu glavarstvu in dalje nižavstrijski vladi. To je bilo sodišče druge in tretje instancije, kamor so se odslej pritoževali loški podložniki.

Sodniško zaslišanje je bilo redno ali pa izredno. Obravnavo je vodil ali oskrbnik sam, ali pa njegov namestnik. Njemu na strani je bilo več prisednikov (Assessores), včasih dva, včasih trije, včasih pa tudi štirje. Med njimi nahajamo dostikrat imena loških mestnih sodnikov, veljavnejših meščanov, žitničarjev, pa tudi županov iz okolice. Kadar sodnih obravnav ni mogel oskrbnik voditi sam, namestoval ga je protipisar ali pa žitničar.

Drugi uradnik, za glavarjem, oziroma za oskrbnikom najimenitnejši na zemlji loškega gospostva, je bil sodnijski in protipisar (Gerichts- und Gegenschreiber, Contrascriba). Ta je večkrat namestoval glavarja, ako je bil odsoten, ali če je umrl, pa še naslednik ni bil imenovan, v sodnih, pa tudi v upravnih stvareh. Njegova služba je bila vse drugačna, kakor je dandanes služba pisarjeva. Marsikateri protipisar je dobil plemstvo, ali pa je postal knezobrizinški svetovalec, kar tačas ni bila malenkost. Protipisar je bil veljavnejši, kakor žitničar; protipisar je namestoval glavarja, vodil je dostikrat tudi sodiška preiskavanja.

Kakor dandanes, pravdali so se loški podložniki že v prejšnjih stoletjih jako radi. Pred sodnikom so jih zastopali odvetniki ali advokati. Ti so torej poleg grajščinskih solicatorjev nadaljne znamenitejše osebe v loškem gospostvu. Bili so pa ali zasebni advokati ali pa advokati loškega gospostva, kakor so zabeleženi v raznih aktih prejšnje dōbe.

Poglejmo sedaj mestno upravo. Na čelu mesta je bil mestni sodnik. Njemu na strani sta bili dve svetovalstvi, notranje in zunanje. Mestni sodnik je vodil sodne obravnave ter razsojal razne prepire loških meščanov. Ako je bil pa on zadržan, prevzel je to nalogo kak drug meščan, katerega so zvali sodiškega oskrbnika. Kakor okoli glavarja, kadar je sodil pod-

ložnike, tako je bilo tudi okrog mestnega sodnika, kadar je sodil meščane, zbranih več meščanov, kateri so bili navadno člani notranjega svetovalstva.

Precëj važna oseba v mestnem zboru je bil tudi mestni pisar (*scriba civitatis*). Sestavljal in spisoval je razna pisma v imenu mestnega sodnika. Njegova služba je bila nekako podobna službi sedanjih mestnih tajnikov. Med njimi nahajamo tudi odličnejše osebe, kar kaže, da ni bila nizka njihova služba.

Loško gospostvo je bilo razdeljeno v posamezne občine ali županije (*Ambt, Officium, Supp*), katerih je bilo že l. 1291. petnajst, v 16. 17. in 18. stoletju pa devetnajst. Predstojnik vsake županije je bil župan. Le redkokrat se je zgodilo, da je oskrboval jeden župan po več županij.

Župani so bili nekaki posredovalci med loškim glavarjem in podložnimi kmeti. Kadar je bilo treba plačevati davke, ali delati kako roboto, naznanil je to loški glavar županom, kateri so glavarjev ukaz po svojih slugah objavili podložnikom od hiše do hiše. Za ta trud so pa župani imeli nekoliko olajšav pri davkih ter tudi nekoliko dohodkov, katere so dobivali od prebivalcev svoje županije. Župana, kateri je malomarno zvrševal svoj posel, smel je glavar odstraniti.

Omenili smo že, da je izprva bilo vse loško posestvo razdeljeno na tri okrožja: Bavarcev, Korošcev in Slovencev. Tako je bilo že l. 1160. Pozneje pa so nastala županstva, izmed kojih so v sedanjih dveh farah: starološki in mestni, bila štiri: brojsko, bitinjsko, gadmarsko in karnsko, druga so bila pa po drugih sedanjih omenjenih župnijah loškega dekanata. Ta razdelitev je v novejšem času dala avstrijski vladi podlago k razdelitvi loškega okraja v manjše davčne ali katastralne občine, katerih je v nekdanjem loškem gospostvu sedemdeset.

Ko smo si ogledali uravnavo škofovskega vladanja, poglejmo naprej ob kratkem nekatere zgodovinske zanimivosti iz nekdanjih časov.

Loški svet je dočakal marsikatero veselo leto, kakor n. pr. leta 1237., ko je bilo zaradi rodovitnosti vse po nizki ceni: jedna krava se je kupila za 52 soldov; in leta 1387., ko je bila povesod tolika rodovitnost, da je jeden star pšenice stal 24 soldov, in se je jedna kokoš dobila za 2 solda in 14 jajc za 1 sold. Ravno tako rodovitno je bilo l. 1432. Jeden star pšenice je veljal 26 soldov, 12 jajc 1 sold. Toliko vina, kolikor ga jeden konj nese, dobili so škofje za 8 liber ali 30 grošev, t. j. jeden tolar. Pač si lahko mislimo, da se je Ločanom takrat dobro godilo. Toda bili so tudi drugačni časi.

Proti koncu 14. stoletja je bila vojska na Furlanskem. Takrat so tudi Ločani dali 30 mož v vojsko za Habsburžane, da bi si ohranili njihovo naklonjenost. Pa kmalu je bilo doma dovolj bridkostij in nadlog. Leta 1457.¹⁾ poleti plane Jan. Vitovec, vojskovodja celjskih grofov, pozneje znamenit plemenitaš, s svojimi vojaki čez Trojane na Kranjsko ter požge in razdene Loko. Mesto je bilo takrat večinoma leseno. Lahko si mislimo, kolika tuga in bridkost je zavladala med Ločani, ko so gledali upepeljeno vse svoje imetje. Ogenj je razdejal tudi sto let stari samostan, v katerem so bivale klarise.²⁾ Pripovedka nam pové, da so vojaki metali smolnate vence na samostanske strehe, ker ga drugače niso mogli uničiti. Vitovec gre potem z bogatim plenom naprej na Gorenjsko, da bi razdejal še Radovljico, a zmotil se je, ker cesarski mu jo sami zapalijo pred nosom. Kmalu potem jo je pa popihal nazaj na Štirsko.

Naši kraji so se morali v onem času braniti posebno Turka. Za vojsko zoper Turka so pobirali telesni davek (*Leibsteuer*). Tako je plačal škof sam od sebe 40 gld., opatica 32 gld., bogati župnik 4, navadni pa 1 gld., kapelan 32 fenigov, berač 2 feniga, meščan 2 gld., ako je imel posestva, sicer le 1 gld.; vitez 10 gld., kmet 24 fen., otrok 4 fen., rokodelec 7 fen., cehovec v mestu 1 gld., bratovščina v mestu 1 gld. itd. Tako so Ločani plačevali precëj vojnega davka. Pa vkljub temu so vendar morali gledati, kako je kruti Turčin leta 1476., požigajoč in ropajoč povesod, koder se je prikazal, obiskal tudi Loko, kamor je prišel čez Črni vrh, Žiri, po Poljanski dolini, odšel pa čez Polhov gradec na Vrhniko. To je bila zopet velika nadloga za Loko.

S strahom in grozo je napolnilo srca Ločanov osodno leto 1511., ko je 26. dan sušca hud potres napravil veliko škodo v mestu. Porušila se je škofova grajščina z močnim stolpom vred, poškodoval se je nunski samostan, posula se je hiša Kašperja Lamberga, plemenitaša, ter mu ubila sina; sodnikova hiša v mestu in še mnogo drugih poslopij se je razsulo. Treba je bilo zopet velike pozornosti na poraženo mesto, da se pozida, popravi in povzdigne. In to je vedel tudi škof Filip, kateri je v letih svoje vlade mnogo storil v dušno in telesno srečo svojih podložnikov.

V Loku, v kapeli sv. Trojice, katera je bila ondi, kjer je pred nekaj leti bila še prodajalnica v poslopju današnjega župnega dvorca na glavnem trgu, našel se je na steni začrkan latinski napis v heksametrih, v katerem nekdo jako živo slika

¹⁾ J. Orožen: Celjska kronika I. c.

²⁾ Valvasor omenja, da se je to zgodilo i l. 1458.

dogodke iz 16. stoletja. Najpreje omenja napominani potres, kateri je povsod napravil dovolj

škode, kakor Valvasor méni, nad dvesto tisoč goldinarjev. Potem govori o kugi na Laškem,

Kranjski kmečki starček. (Studija F. Vesela.)

katera je v Veroni pomorila deset tisoč mož; o dolgo ležečem snegu spomladi, ki je setve

uničil, o miših, o lakoti, o vojski zoper Benečane, o velikih davkih, o ljudski ustaji, o po-

žarih, draginji in drugih nadlogah. In takrat, pravi neznani pesnik, sezidal je loški grad zopet mož, mlad sicer, a moder in krepak, pravičen in krotak, kateremu Gospod Bog daj vse dobro na zemlji in v večnosti.

Turško nadlogo omenja v sporočilih leta 1528. tudi loški oskrbnik Baltazar pl. Siegesdorfer, kateri govori o veliki revščini ljudstva. Leta 1542. so vse pojedle kobilice. Leta 1570. je bila tolika draginja, da je star pšenice veljal 14 renškov. Iz leta 1576. vemo zopet, kakšen davek so naložili deželni stanovi za vojsko zoper Turka. Škof je moral plačati vsak teden 1 renšk, redovnik 1 kr., bogati župnik 30 kr., revni pa 16 kr., ravno tako tudi vsak beneficijat. Navadni duhovnik je plačal po 8 kr. na teden, grof 1 gld., redovnica 45 kf. kot opatica, druge po 1 kr., meščan po 1 kr., zidar po 4 kr., kmet 1 vinar za vsakega svojih, ravno tako vsak rokodelc, itd. Škof Ernest je takrat poslal deset tisoč goldinarjev za vojsko zoper zagrizenega sovraga svete vere.

Leta 1582. je pa nad Loko prišla nova šiba. Grozovita kuga je davila Ločane na razne načine. Jeden se je zgrudil mrtev, kakor zadet od strele, drugi se je krvavo potil, predno je umrl, tretji je dobil ostudne črne maroge, odtod so to bolezen imenovali „črna smrt“, četrti je kihnil ter izdihnil svojo dušo. Od tod še danes kličemo: „Bog pomagaj“, kadar kdo kihne. Da bi Bog v prihodnje obvaroval ljudstvo take šibe, šla je vsako leto na sv. Fabijana in Sebastijana dan procesija iz mesta na Faro, kjer je bila zaobljubljena maša.

Tudi v Loko je prišlo v oni dobi krivo-verstvo. Luteranstvo je okužilo velik del prebivalstva, posebno pa meščane.

Zato pošlje l. 1585. brizinški škof Ernest svoje komisarje v Loko, da bi odpravili novo vero. Ti so bili: posvečeni škof Jernej Scholl, stolni skolarstik Hans Chr. Herbert Hohenburški, dvornik Hans Geisberški in svetnik doktor Ramspeck. Prišedši v Loko odstavili so takoj luteransko mestno svetovalstvo ter je namestili s katoliškim. Kdor se je protivil njihovim poveljem,

tega so kaznovali z zaporom ali pa z denarno globo. Protestantovskih pridigarjev niso pustili v mesto. Rekli so, ako hočejo imeti svoje bogoslužje, naj je imajo v Puštalu ali kjer hočejo, samo v mestnih cerkvah ne. Luteranci pa začno rogoviliti, posebno meščan Josip Oberhuber, tako, da so jih morali mnogo zapreti. Ti pa se pritožijo na deželne stanove, češ, da trpé hude krivice in se ž njimi ravna prav kruto. Večinoma je bilo vse to le izmišljeno. Stanovi se potegujejo za loške protestante ter se pritožujejo na deželnega kneza, a zaman. Odgovorilo se jim je, da se nimajo vtikati v stvari, ki ne spadajo v njihovo področje. Škofje so gospodarji na loškem svetu ter storé to, kar je prav za dušno in telesno srečo njihovih podložnikov. Stanovi so se še vedno potegovali za loške protestante, kateri so bili tem predrznejši, čim več zaslombe so imeli pri deželnih stanovih. Tako so bili komisarji res prisiljeni, da so zaprli 31 posestnikov. Naposled je moral sam nadvojvoda poseči vmes ter se potegniti za Ločane zoper protestante, kateri se niso hoteli niti izpreobrniti, niti mesta zapustiti. To je bilo leta 1588. Odslej se stanovi niso več upali nasprotovati komisarjem, in protestantje so polagoma odjenjali. Kdor se je izpreobrnil, ta je ostal, kdor ne, ta je moral ostaviti mesto.

Pridigarja protestantovska, katera sta potrjevala krivoverne brate v Loki v njih zmotah, bila sta zlasti Jernej Knäffel in Jurij Dalmatin. Oba sta pretrpela marsikako bridko, ker sta se vrivala Ločanom. Dalmatina so dné 18. rožnika l. 1587. celó ujeli, pretepli in zaprli na loškem gradu; strel je oznanil ljudstvu, da je pastor zaprt. Poslali so ga potem patrijarhu v Videm, da ga kaznuje kot odpadnika, ker ga je bil ta posvetil. Dokler ni bilo v Loki komisije, pridigovali so baje protestantovski predikanti navadno v nunski cerkvi, stanovali pa nekoliko časa ondi, kjer stoji sedanja deška šola. Pozneje pa je bil njihov sedež v Puštalskem gradu, ker so bili navadno grajščaki protestantom jako naklonjeni.

(Dalje.)

Črtice z avstrijskega juga.

(Piše dr. Jos. Marinko.)

(Dalje.)

Poglejmo nekoliko zgodovino „bisera bosanskega“, mesta Sarajeva.

Ni posebno staro; mnoga bosanska mesta imajo starejšo zgodovino.

Ko so Rimljani l. 78. pr. Kr. osvojili sedanjo Bosno, skrbeli so pred vsem za dobre ceste; podvrženo deželo so kar prepregli ž njimi na vse strani ter jo zvezali s sosedno Dalmacijo; zlasti s Salono in Jadero (sedanjim Spljetom in Zadrom). Središče v deželi pa je bilo zma-

nego 400 leti je bil ravno tu ali vsaj v bližini kraj Vrhbosna, sedež biskupu katoliškemu, sedež župe vrhbosanske. Kako ljuto klanje je divjalo tu, ko si jo je večkrat osvajal in osvojil Turčin po krivdi domačih knezov!

Po smrti kneza Pavla Radinovića sta se njegova sinova Peter Pavlović in Radoslav zvezala s Turki proti kralju Ostoji I. 1416. Ž njuno pomočjo so si Turki osvojili mesto Vrhbosno in vso župo istega imena. Kralj Tvrtko II. jo je dobil zopet v last, pregnavši Turke iz vse Bosne. Že l. 1436. si pridobi Murad II. vnovič Vrhbosno, ki je bila odslej glavni sedež in orožnica turške sile, središče, od koder so Turki zapovedovali Bosni in njenim velmožem.

Tudi poslednji čas je bil ta kraj znamenit. Tu v tej vasi je bila koča — pred par leti se je

podrla — znamenitega Hadži-Loje, moža, ki je bil poprej navaden ropar, a je znal l. 1878. turško ljudstvo tako ukrotiti, da mu je bilo hoté ali nehoté vse pokorno. Postal je v Sarajevu voditelj upora zoper Avstrijo. Grozno je čuti, kako je silil tudi kristijane, da so šli ž njim. Koliko jih je poginilo pod njegovim bodalom, koliko jih je prišlo po njegovem povelju na kol! Avstrija ga je ujela ter odvédla iz Bosne.

Ozriva se nekoliko okrog. Pred seboj v daljavi imava Sarajevo, odprto je ravno proti nama; vidiva Veliko Kapo, gledava trdnjave, smeji se nama Trebević, vidiva množino drugih gorá, najbližje pa zeleni Igman, ki pošilja iz svojega vznožja bistro Bosno.

Sedaj pa hajdi po istem potu v Ilidže, in od tod po železnici v Sarajevo! (Dalje.)

Loka.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal Fr. Pokorn.)

(Dalje.)

Prva žalostna prikazen, ki se je izcimila iz tedanjih razmer, bila je neka verska ločinka, ki se je zvala „mučenci“, ker so se bičali in uganjali raznovrstne neumnosti. Ta zmota se je jako razširila tudi okrog Loke; ščuvali so ljudi k vstaji in da naj nikari ne plačujejo davkov. Tako govori poročilo loškega oskrbnika Filipa pl. Siegesdorfa z dné 30. grudna l. 1584.

Luteranstvo je jako pokvarilo nraavnost in versko življenje na zemlji loškega gospostva. Še dolgo potem, ko so bili zatrli krivo vero, dogajale so se razne žalostne in praznoverske stvari. Posnamemo jih lahko iz deželno-sodiških in kazenskih zapisnikov v l. 1625.—1689. Bere se o raznih klatežih, potepuhih, ki so kradli po cerkvah sv. posode; posebno o ženskih, ki so vraže uganjale s svetimi hostijami ali jih prodajale Judom. L. 1651. dné 11. vinot. so zaslišali neko Anico Wurnik zaradi vraž in drugih enakih stvari; dné 10. vel. travna l. 1652. so sežgali Katro Plošavnik zaradi enakih zločinov. Pankracij Tajne je delal zaradi zakonske nezvestobe na praznik vnebohoda Kristusovega l. 1654. pokoro in sicer od 6. ure zjutraj pa do velike maše, pred cerkvijo na Fari. Pokora pa je bila ta, da je imel roke na križ razpete; potem pa so ga pregnali iz loškega okraja. Tudi detomork je bilo mnogo kaznovanih. Jako opešala je tudi duhovščina; bilo je treba zares resnobne ostrosti, da se je okrepcalo versko življenje.

Da bi se obnovila prava pobožnost, ustanovila se je bratovščina Marijinega Oznanjenja ali Crngrobska bratovščina, katere namen je bil pospeševati med Ločani novo katoliško življenje po priprošnji Marijini. Udov je imela v kratkem času ogromno število iz vseh stanov od blizu in daleč. Pa tudi drugih bratovščin se je kmalu ustanovilo več: kakor vednega češčenja presv. Rešnjega Telesa, rožnivenška za duše v vicah itd., katere so pospeševale bogoljubno življenje.

Dné 17. svečana l. 1601. pride katoliška komisija pod vodstvom škofa Tomaža Chröna iz Ljubljane v Škofjo Loko, da bi se odpravili ostanki Lutrove vere. Brizinški oskrbnik loškega gospostva, Andrej pl. Seidelshofen, ji pride naproti z nekoliko jezdecí ter jo prijazno sprejme; v mesto gredočo so jo pozdravili s strelom. Tri dni je ostala v Loku, in précej drugi dan po prihodu je imel škof desetim odličnejšim protestantovskim meščanom v gradu govor, da bi jih izpreobrnil. Drugi dan potem so prisegli, da bodo odslej zvesti katoliški veri, in v dokaz temu so na glavnem trgu sežgali vse Lutrove knjige. Ko je odhajala komisija z dobrim uspehom, dal je glavar zopet streljati za slovo.

Cerkve, katere so bile dotlej jako zanemarjene, osnažili so zopet in uravnali v katoliškem duhu. Samostan loških klaris se je preje štel še k najbolj rednim in je živel po pravilih, ob času luteranstva pa se je popačil in zanemaril. Izmed 52 redovnic so ostale naposled štiri, in vsi samostanski dohodki so prišli pastorem v

roke. Sedaj se je zopet prenovil in zlasti sprejel ostro klavzuro.

Duhovsko življenje se je polagoma očistilo in prenovilo. Duhovščina se je zbirala k skupnim

Imovita domačinka v sveti deželi. (Po fotografiji.)

duhovnim molitvam; posebno ob praznikih so prihajali bližnji duhovniki k Fari. K večernicam jih je vabil zvon prejšnje popoldne ob določeni uri; zato zvoni še dandanes v Stari Loki vsako

saboto ob jedni uri z velikim zvonom, kar se je ohranilo iz prejšnje dóbe. V postnem času so se zbirali predpoldnem ob 11. uri k večernicam, kar je tudi naznanjal zvon. In še dan-

danes zvoni v postnem času v obeh loških župnijah ob 11. uri. „Mlinarjem zvoni“, pravijo, „da pripravijo moko za žgance“, ker so pozabili prvotni pomen tega zvonjenja.

L. 1631. je popotovala soproga kralja Ferdinanda čez Trst na Dunaj, in Ločani so ji poslali osem konj za spremstvo.

Imeniten dogodek iz te dóbe je, da je škof Vit Adam pl. Grebeck leta 1632. ljubljanskemu škofu Tomažu Chrönu zastavil Loko, ker je potreboval denarja, in sicer za 200 zlatov, 594 $\frac{1}{2}$ beneških srebrnih kron in 228 državnih tolarjev, kar bi znašalo po naši veljavi približno 2187 gld.

Tri leta potem so se v Loki zbirali vojaki Gonzagovega polka za tridesetletno vojsko.

V onem času so se po loških cerkvah uvédle prve orgle. Pri „Materi fari“ so zapele prve orgle leta 1626., v cerkvi sv. Jakopa v mestu l. 1634. in v Crngrobu l. 1649. Ljudstvo je bilo vse vneto za to novo napravo, ki je močno pospeševala službo božjo in ljudi vspodbujala za večjo gorečnost in mu dajala veselje do cerkve. Tudi opazujemo, da je največ vkusno izdelanih, zares umetnih oltarjev po raznih cerkvah loških iz te dóbe. Ti nam kažejo, da je ljudstvo takrat mnogo žrtvovalo za olepšavo Gospodovih svetišč. Mnogo pobožnih ustanov izvira iz tedanjega časa. Židala se je tudi šola l. 1627., sedanja „Kadilčeva hiša“ poleg mestne župne cerkve. Ustanovil jo je Staroločan in posestnik Mihael Papler, plemenit mož, in sicer, kakor slove napis: v čast božjo, domovini in mladini pa v blagor. —

*Got zvr ern, disem Vaterlant vnd dessen
Ivgent zvr Wolfart.*

Poživila so se društva rokodelcev ali cehi, ki so se bila nekako razrušila v dóbi reforma-

cije, zakaj mnogo trdovratnih in svojeglavnih obrtnikov je moralo takrat mesto zapustiti. Tako vidimo, da je škof Albreht III. Sigismund dné 19. vel. travna leta 1662. podelil čevljarjem in usnjarjem njihove pravice, pekrom pa že dné 22. vel. travna l. 1652. Oni so jih pozneje prejeli še od cesarja Leopolda I. dné 12. rožnika l. 1674., kakor tudi kovači dné 5. sušca l. 1678. Peki so jih dobili pozneje še od cesarice Marije Terezije dné 26. rožnika l. 1748. Tako se je jako povzdignil rokodelski stan v Loki.

L. 1683. se je pri loških podložnikih zopet pobiral turški davek. Sam tedanji starološki župnik Andrej Hudačut je odštel 124 gld. deželne veljave in leta 1684. zopet poleg mnogo drugega, tako, da je žalosten vzkliknil: „O patientia, sed nondum finis!“ (O potrpežljivost, pa še ni konca!) Tudi lakota je večkrat trla ljudstvo. L. 1675. so iz lubja in lanenega semena napravljali kruh. O tem še pripoveduje prosto ljudstvo. Lačno leto je bilo tudi l. 1686. Dvanajst let pozneje pa je 19. vel. srpana požar pokončal spodnji trg v mestu, kakor kaže slika z napisom v špitalski cerkvi. Pogorelo je petdeset hiš s cerkvijo vred. Popreje že, l. 1660. je pa pogorel nunski samostan z drugimi plospji v dan sv. Janeza Krstnika; ta požar je jako zbegal in prestrašil vse Ločane.

Ločani so bili vedno jako goreči za dobro stvar. To nam kaže tudi zgradba kapucinskega samostana v Loki l. 1707—1709. Prostovoljno so pomagali ljudje, bližnji in daljnji, pri tej stavbi. Nad 600 ljudi je delalo in pomagalo neprenehoma, mlado in staro, moški in ženske so se izkušali, kdo bo storil več. Potem, pravim, se ni čuditi, da sta bila samostan in cerkev dodelana v 3 poletjih, dasi je bilo treba vso tvarino skupaj spraviti od daleč. Požrtvovalnost in loška dobra volja ste premagali vse težave. (Dalje.)

Potovanje križem jutrove dežele.

(Piše dr. Fr. L.)

(Dalje.)

V. V Betlehemu.

Sveti večer ponuja vsakemu vernemu kristjanu najslajšega veselja, četudi je v borni koči na samotni gori. Seveda vse drugače se obhaja sv. večer na onem kraju, kjer je sv. Devica rodila Izveličarja sveta — v Betlehemu. Ker je bil naš Pajer prvič v sveti deželi prav v mesecu grudnu, imel je priliko praznovati sv. večer v Betlehemu.

Pot iz Jeruzalema v Betlehem¹⁾ je prav prijetna in tudi ne dolga. V dveh urah jo lahko prehodiš. Ker je hotel Kristijan biti nekoliko mogočnejši in imenitnejši na dan svojega godú, t. j. božični dan, najel si je osla in plačal zanj deset pijastrov, kar je nekaj manj kakor 1 gld.,

¹⁾ Ker sem to pot in razne zanimivosti ob njej opisal v „Jeruzal. romarju“, ne morem istih stvari opisovati tukaj. Tu govorim bolj o čustvih, mislih in „vtiskih“ na tej poti. — Pis.

Panonije, od katere ga je ločilo Cetsko gorovje, — Mons Cetius (od Kahlenberga do Šmarne gore). Obsegal je Norik torej gornji del Kranjske, večji del Štajerske, vso Koroško, del Tirolske, Solnograško, pa gornjo in doljno Avstrijsko na jugu Dunava tje do Beča. Norik je razdelil cesar Dijoklecijan ok. l. 303. na „Noricum mediterraneum“, osrednji Norik na jugu, in „Noricum ripense“, pobrežni, na severu; mejo med obema so delale noriške Alpe, t. j. sedanji Turi.

Razdelba Slovenske.

Slovenska zemlja je bila torej za Rimljanov razkosana; razdeljena je bila na vse one provincije rimske, oziroma njih oddelke: na Istrijo in Karnijo ter ž njima na Gornjo Italijo, na Norik osrednji, na Panonijo gornjo in na Japodijo pa ž njo na Liburnijo, oziroma na Ilirik. Določeneje je spadalo sedanje naše ozemlje k pojedinim pokrajinam v rimski dōbi tako-le po priliki:

K Istriji: del notranje Kranjske z vipavsko in idrijsko dolino in bržčas nekaj Krasa in del sedanje severne Istre s tržaško okolico; k Karniji: Goriška in svet furlanskih Slovencev s kanalsko dolino; k Noriku: Koroška, južna Štajerska zapadno od Plača, Pohorja in Boha, pa gorénja Kranjska razven Ljubljane; k Panoniji: Štajerska vshodno od Plača, Pohorja in Boha, zemlja ogerskih Slovencev, pa dolénja Kranjska z ljubljansko in vrhniško okolico; k Japodiji pa: del notranje Kranjske z loško (Lož) in cirčniško okolico in Pivko, pa del severne Istre, sedanja selišča Čičev.¹⁾ V teh državnih mejnikih, določenih že po cesarju Augustu, premenilo se je v IV. veku toliko, da je cesar Galérij l. 305. prepustil Italiji del Panonije, namreč zemljo ob gornji Savi od Karnije do sedanje Trojane na kranjsko-štajerski meji, ter je ta del gornje Panonije spadal za cesarja Konstantina Vélikega k Italiji.²⁾ (Dalje.)

¹⁾ P Hitzinger „Novice“ 1855, 24, 25.

²⁾ Ankershofen O. c. I. n. 125, n. 142.

Loka.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal Fr. Pokorn.)

(Dalje.)

Zgodovinsko važne iz te dobe so loških kapucinov pasijonske igre ali sprevodi, katere so napravljali od l. 1721. dalje do 1768. vsako leto na veliki petek. Tako se bere v zapisniku gledé te procesije:

*FV nesta VI s V In Cep I I Re De Mptor Is Nostr I
Pro Cess Io*

die 3. (?) Martii.

Predstavljalo se je Kristusovo trpljenje v podobah po mestu in sicer v slovenskem jeziku. Igralci so bili meščani in kmetje iz loških vasij. Ljudstva se je pri teh procesijah vselej zbralo ogromno število. Vršilo se je pa tako-le: Udje bratovščine Odrešenika sveta ali pa domačini iz Reteč in Gorenje vasi so predstavljali raj in greh prvih starišev. Žabničanje so predstavljali kazen za greh, to je smrt in pekel. Tretja in četrta podoba sta bili zadnja večerja in Samson, ki pomenja Kristusa Odrešenika, premagovalca smrti. Peta podoba je bila „krvavi pot“, kar so predstavljali prebivalci iz Dorfarjev in Crngroba. Za bičanje so bili odbrani igralci iz Pevna in Moškрина. Kronanje so igrali ljudje iz Virmaš in Starega Dvora; Jeronima, kot spokornika pa domačini iz Hoste, Gosteč in Pungarta. „Ecce Homo“ so predstavljali prebivalci iz Trnja in

Veštra. Domačini iz Suhe in s Trate so igrali Kristusa na križu, iz Fare in Binklja pa Mater Božjo sedem žalostij. Iz Vincarjev so štirje nesli skrinjo zaveze, grob Kristusov pa nekateri drugi. Vsega skupaj je bilo 13 podob; posebne obleke za te igrokaze, v katerih je vsak igralec znal svojo pesem na pamet, imeli so v samostanu shranjene za 278 oseb. Pač si lahko mislimo, kako slovesni so bili ti sprevodi še posebno, ker so bila pota osnažena in okna razsvetljena, koder so hodili. Ker se je pa tudi tukaj godilo marsikaj nedostojnega in takim dnem, kakor je veliki petek, neprimerne, — kakor se sploh rado godi ob takih prilikah — prepovedal jih je l. 1768. goriški nadškof popolnoma.

V tej dobi se je klatilo po deželi mnogo postopačev, kateri so delali nemir med ljudstvom. Zato je tudi loški oskrbnik dne 22. mal. srpana l. 1750. prejel povelje od okrožnega glavarstva, da naj ravna ostro s temi potepuhi. Najbrže so bili ti nekaki posnemovalci „hudega Kljukca“, kateri je posebno okrog Kranja marsikako burko napravil pod vladno Leopolda I. O njem so še celó gosposki ljudje mislili, da je v zvezi s peklenščekom.

Leta 1715. je bila po selški dolini tako velika povoden, da je Sovra Železnikarjem ves les pobrala, in naredila mnogo škode. Morala je svetna oblast dati prepoved, da tega lesa, ki ga

ljudje iz vode izvlečejo, ne smejo zase porabiti, marveč ga morajo oddati Železnikarjem.

Ker so večkrat hude bolezni in požari mučili loško prebivalstvo, zato so leta 1750. mestni očetje sklenili v seji Materi Božji v čast napraviti v kapucinski cerkvi kapelico ter njenemu varstvu izročiti mesto, da bi je varovala vseh nadlog, posebno pa kuge in ognja. To so tudi storili, in še dandanes je vsako leto prvo nedeljo po rožnivenškem prazniku veliko duhovno opravilo mestne župnije v cerkvi kapucinskega samostana zaradi obljube. Iz tiste obljube izvira tudi znamenje na glavnem trgu s podobo Marijino na visokem stebru, kakor nam pové kronografski napis:

*In HonoreM PIAE GenItrICIs IesV, IosephI,
AtqVe AntonII StatVa Ista PosIta EX De-
VotIone CIVItatIs*

torej iz l. 1751.

Prenovili so znamenje l. 1879.

Nezgode so zadevale tudi bližnjo loško okolico. 1754. poslednjega dne malega travna je ogenj na Suhi vpepelil sedem hiš, katere je ista nesreča zadela že l. 1602. na velikonočni ponedeljek. L. 1766. je pa gorelo v Retečah, pri katerem požaru je zgorela Maruša Karmelj.

Omeniti mi je tudi, da je ljubljanski prošt in naddijakon goriške dijakonije s sedežem v Ljubljani, grof Karol Žiga pl. Petazzi, dné 4. vel. travna l. 1755. oznanil vsem duhovnikom, da bode 26. rožnika škofijski zbor v Loku pod vodstvom knezoškofa grofa Ernesta „de Attems“; k temu zboru naj pridejo vsi razven onih, ki so nujno zadržani. To ni malenkosten dogodek za Loko, katera je od tedaj, ko je nehala oglejska cerkvena oblast na Kranjskem, t. j. od 6. malega srpana l. 1751., pripadala goriški nadškofiji.

V drugi polovici minulega stoletja je bilo za cerkev in za ljudstvo marsikaj neugodnega. Namestu opisovanja podajemo tukaj nekako narodno pesem iz tedanjih dni; našel sem jo med ljudstvom in jo podajem v izvorni obliki, samo pisavo (bohoričico) sem premenil.

Pesem od teh sedaineh novih caitou.

Kai so za eni Elimenti
po useh duželah so punti
al je blo kedei toko
nobeden ne more vedit za to.

Enkrat se je Augustus zmisló
da je biu ves svet popisou
naš cesar še bel hodo
kir usega na klaftre zmero bo.

O joh joh, kir zdei regira,
sa to ve vsak krib inu dolina
kir je že use zmirjeno
pak je še bel zmedeno.

Komisarje za to ven poslali,
de so se prou štemali,
sunei grofov jenu vaših gnad
be biu žiher sunu vsakiga na eno plat.

Potem so nive šacvali
na perdeuke so jeh diali
bode ušenica al pak rež,
Komisar je sapisou berž.

Verte jno travnike šacvali
use gmajne so ogledvali;
nei že bo en guncvet al baron
usak je potegno velik lon.

Kmet bi biu mogu lohka gvirat,
zdei ke mu ni treba tlake delat;
more pa tulkain dauka dat,
de mu ni mogoče enkrat obstat.

Na kole so kantone diali,
na usaka vas Rihtarja postauli;
ócio de bi biu kmet gospod,
al bo jemo preveč gosposk.

Gorjé zdei tim obogimo kmeti,
po štír pet gosposk imeti
vender če na da kaufert
gosposka pravi ni toy gront.

Kaj češ dobriga imeti,
pravim jest tebi bogimo kmeti,
pogli, kai brunih ludi
milo zdihuje inu ječi.

Nune Menihe so pregnali,
jenu ta živež nim prepoudvali;
dokler bo trpelo toko,
tok dougo bo na svetu hudo.

Mašnikam so čast oduzeli,
glih tem vahtarjem jeh sturili,
kir morejo na vahti stat
jno te potente oznanvat.

Kai je zdej za ena slepota
po usih cerkvah je temnota
kir na smejo sveče state
na stran nobene maše brate.

Zdei ni družiga koker potenti
na usih uratah so nabiti;
zdei regira joh jno gorjé
sei zato vsaki dobro ve.

Dokle bo naš cesar živo
tok bo gubernium vižou
papež pak bo u rimo spau
malkrat bo nova maša brau.

Zdei nas le gubernium viža
nove mašnike nam pošila;
oni so ene grozne učnosti
al per neh ni neč ponižnosti.

V spoudnicah so škruplanti
na klostre lauter spegonti
sami sebe povikšujejo
te stare pa zanicujejo.

Nobeden nima plate zbríte
usak ima lase zavite
guante use sprefarbane
lase pa vse bell nakraužane.

Te velke šole jnu seminarje
u večeh mestah tudi u Gradcu
bolši je jet za denarje koze past
kakor studirat u seminarje sa eno prazno čast,

Katira terpi dokler studira
bukve za maštuvno prebere;
kade biu nemo žegne uzet za mašo brat
mu zna gosposka musketo u roke dat.

Le tega je urzoh Jozef cesar ta
bog dei, da bi biu skorej en drugi,
de bi papež več u rimu ne spau
ampak soje zapoude ven dajau.

Kai je zdej katolška cirku,
katir bi se zmisló, milo bi se ziokov,
jest ne vem kaj bo s tega,
če nam Bog kei bolšiga na da.

Greki so zdej staro virci,
Nemci bodo nova virci,
na papeža neč na drže
sami po sojeh glavah uče.

De bi kardinali skori gori ustali,
ta svet koncilium deržali,
prosimo vsi skupej Boga
de nam skori kei bolšiga da.

Meni bo treba nehati
od teh reči dopoudvati
nobene nisem falliu,
kdo se bo zato čezme jezuiu.

Ke bi se pa želov kedo,
de bi otou zvedit tega, katir je pisou leto,
jest rečem temu: tinta jnu pero,
kai je nemu mar za to.

Prepisana na ta 3. dan Aprilla 1800.

Peisem od tega ressvetlenga Sveta.

Čudni Moderiani	Še vselej premalu
Sa peršli na Svet,	Je blo teh Barouk,
Od usih krajov zbrani,	Deb se blo jemalu
Kdo jih oče štet.	Srebro z naših rok,
Lete merjo grunte,	Sa se perslepilli
Boršte noj pollé,	Te Ainemarije,
To je kar stri punte,	Petsto so služili
Rane te bollé.	Te rabinarij.

Enu sternu ima,	Oni so menili,
Pravia, po pet dat,	De bo večna rezh,
Toča tudi nima	Z usna sa dobilli
Pollu škoduat,	Šli so vsi za peč,
Prou lepi Preroki	Od nobenga slišat
Prerokujejo	Ni v deželi več
O kuštraskem Parouki,	Neč več jeh ni zdišat
Bogu raitaja.	Ainemarij sa preč.

Johjoh ta kraluje,	Rihtarja imeti
Gorije tebi suet,	More vsaka vas,
Mernik zapouduje,	De zna dnarje šteti
Vse na klaftre štet,	Jen udreti nas,
Johjoh vsak vpije	More znat potente,
Purgar, kmet, gospod,	Ket Keršanski nauk,
Johjoh ta nas bije,	Skerbi pak na cente,
Joh strij taužent s'rot.	De odrajta Dauk.

Svet sa že smešali
Kloštre praznijo,
Mlade ven zegnali
U cirku branijo,
Križov pot podreti
Krišče prec pobrat
Bratoušne požreti
Zna Jansenski Brat.

Seminarski vuki
Perneso leb sad
Sa naverni štuki
Giftni koker gad,
V'če vse narobe
Spačio ves Svet
Te sterpene gobe,
Na meh jeh odret.

Grac inu tudi Dunej
Že toku vči
De ta ktir je sunej
Prec zgubi oči.
Papeža boniža
Skoffam glih strij,
Janzen nega viža
Na klostre reži.

Štok je ta Dvanaisti
Vam hinaucam spet,
Zdei pa ta trinajsti
Še na vrh odštet,
Glejte kaj bo strilla
Vaša Maninga
Ja že bo rezvilla
Božja štraffenga.

Konc.

Am 17ten Junius 1791.

V tej dobi so Ločanom zaprli špitalsko cerkev na spodnjem trgu ter kapelo sv. Trojice na glavnem trgu. Imetje prve cerkve si je vlada osvojila v svoje namene, poslednje pa se je vtelesilo cerkvi sv. Jakopa leta 1788. Jednako žalostna usoda je zadela loške bratovščine: „Corporis Christi“ (sv. Rešnjega Telesa), rožnivenško in crngrobsko, katere so imele dokaj imetka; nekoliko tega se je pozneje obrnilo za ubožni zaklad obeh župnij. Klarise v Loki so odpravili ter nadomestili l. 1782. z uršulinkami, katere so se posvetile šolski odgoji loških deklic. Skoro bi bili zaprli tudi kapucinski samostan. Zanimarjenost pri cerkvah, posebno pri podružnicah, odpravljanje raznovrstnih pobožnostij, kakor tudi prepoved sv. križevega pota, redko prejemanje sv. zakramentov in še marsikaj drugega — to so spomini iz one dōbe, o kateri toži neznani pesnik ¹⁾ v prejšnjih pesmih. Staro-ločanom pa je čast, da so se v tedanjih „novih časih“ potegnili za marsikaj, kar je drugod odstranil novi duh.

¹⁾ Skoro gotovo sta redovnika zložila obe pesmi. Natančneje ji ne preiskujemo, dasi sta tudi za jezikoslovca znameniti. — Uredn.

Staroločani so v oni dōbi večkrat trpeli zaradi požarov. Ogenj je ljuto divjal po Fari dné 30. vel. travna l. 1782. in razdejal 42 hiš. Takrat so napravili spominsko sliko ter jo poklonili podružni cerkvi sv. Florijana v mestni župniji. Ne dolgo potem, l. 1789. dné 26. listopada zjutraj ob 5. uri, je začelo goreti v hiši štev. 9 na Fari in pogorelo je trideset hiš. Leta 1817. dné 7. malega travna ob pol desetih zvečer je zopet ogenj pokončal 44 hiš na Fari s cerkvijo vred. Zvonik se je baje takrat tri dni „kuhal v ognju“, ker je krog in krog cerkve gorelo. Da bi pa milí Bog v prihodnje varoval Staroločane tolike nesreče, zgradili so leta 1823. po obljudi Materi Božji v čast na Fari kapelico in vanjo prenesli ono podobo Marijino, katero so nekđaj slovesno okrog nosili pri rožnivenških procesijah. Pozneje ni bilo na Fari velikih požarov.

Ne smem zamolčati, da so prejšnje čase v Loko prebivali tudi vojaki. Stari zapiski nam jih kažejo že v začetku 17. stoletja. Pozneje so nam znani iz teh-le polkov: leta 1751. „de Molk“, l. 1753. „Braune“, l. 1763. „Wotto“, l. 1770. „de Balffo“, l. 1777. „Comitis de Thurn“, l. 1783. „Riesse“. Med vojaki je bilo pa mnogo luterancev in kalvincev, ker so bili Nemci. Srečen slučaj pa nam je zaznamovati za Loko ta, da se jih je ravno v kapucinski cerkvi mnogo iz-

preobrnilo h katoliški veri in sicer poleg vojakov tudi mnogo njihovih ženâ.

Imeli so pa tudi meščanje svojo gardo že proti koncu 17. stoletja, a pravo veljavo je dobila šele pozneje, ko jo je l. 1779. grajščinski protipisar I. A. Prenner preustrojil in ji obudil novo življenje.

Prišel je za Loko usodni trenutek. Dné 25. svečana l. 1803. se je z najvišjim odlokom loško gospostvo proglasilo za avstrijsko državno posestvo. Zadnji brizinski škof baron Jožef Konrad pl. Schroffenberg je, zvedevši to novico, od žalosti umrl v Berchtesgadenu dné 4. malega travna l. 1803.

Za časa francoske vlade, t. j. že l. 1811., ko se je vsa Kranjska delila v tri distrikte: ljubljanski, novomeški, postojinski in je vsak izmed njih imel pod sabo posamezne kantone in so se ti delili v „arrondissements“, spadala je Škofja Loka kot sedmi kanton pod ljubljanski distrikt. Loški kanton pa je obsegal te-le arrondissements: Loko, Staro Loko, Selce, Sorico, Železnike, Poljane, Trato, Staro Oselico in Žiri. Takrat je štel ves loški kanton skupaj 24.095 prebivalcev. Dné 10. prosinca leta 1813. pa so z novim dekretom deli Loko pod novi kranjski distrikt, izločivši jo iz ljubljanskega. (Dalje.)

Železnica Ljubljana - Novo mesto.

(Sestavil Fr. Različnik.)

(Dalje.)

Predno se ločiva od lepe šmarijske okolice, ozriva se še jedenkrat na znamenito goro svete Magdalene, o kateri se je mnogo pisalo v novejšem času. Prav lahko jo zapaziš z železnice; od Šmarija stoji proti severo-vshodu in ima prijazno cerkvico.¹⁾

Gora je visoka 499m, porastena z bujnim gozdom in na straneh dokaj strma. Krasen razgled je od tu na vse strani: vidiš razkosane in strme Karavanke in julske alpe s Triglavom, daljni Snežnik, kočevske in ribniške hribe in tudi daljne Gorjance.

Še važnejši pa, kakor za prijatelja lepe prirode, je ta hrib za prijatelja starinarstva. Po vsem Kranjskem so zasledili prazgodovinska selišča, večja ali manjša; doslej je bilo grobišče na Vačah ob Savi prvo, zato slovi že po vsem učenem svetu. Toda vse kaže, da bo naša gora še imenitnejša od Vač gledé na množino in posebnost izkopanih predmetov. Skoro kjer kdo

¹⁾ Vidi se gora s cerkvico tudi na naši sliki (str. 345).

hoče, najde na gori stare grobove z deloma jako bogatimi prilozki.

Staro gradišče se prostira ekscentrično okoli cerkve proti jugovshodu. Trojni visoki in po večjem dobro ohranjeni nasipi je obkrožujejo. Steguje se v različni širini blizu jeden kilometer daleč proti vasi Hrastje. V prvem okrožku okoli cerkve in v drugem so bila stanišča, v tretjem, največjem, pa so bile topilnice in kovačnice za železo, kar spričuje obila žindra. Uprav oni kraji v naših deželah, kjer so topili železno rudo, imajo najbogatejša gradišča. Tako je tudi tu. Težko si je prav misliti življenje onih, ki so živeli tu pred skoro tritisoč leti, vendar pa nam bogate izkopine grobov kažejo in dokazujejo, da je živel tedanji rod tukaj v boljših razmerah, nego živi sedanji.

Označil bodem tu ob kratkem gradišče in grobišče na tej gori ter navedel nekaj najznačilnejših prazgodovinskih izkopin, katere je izkopal gosp. Pečnik tu v poldrugem letu.

Loka.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal Fr. Pokorn.)

(Dalje.)

Francoska vlada je odpravila cehe ter proglasila obrtno prostost, kar je seveda veljalo le pod njenim gospodstvom. Posebnih rečij niso mogli Francozje storiti v Loki. Pravica je bila ostra. Marsikateri stari Ločan se še prav pohvalno izraža o njihovem postopanju do Ločanov. Ob njihovem času ni bilo — pravijo — nobenega tatú in malo zločincev; Francozje so kaznovali hudodelce hudo; kdor je ukradel za 5 gld. vrednosti, končal je svoje življenje na vislicah. V tej srečni dóbi je bilo neki brez ključa vse varno tudi po noči.

Mesto Škofjaloka je bilo takrat že samostojna župnija; ob vseh svetih l. 1804. se je popolnoma z vsemi pravicami odločila od „Matere Fare“. Meje nove in stare župnije so se odločile nerodno. Najnaravnejša meja bi bila Sovra, a na to se pri delitvi niso ozirali, kakor tudi ne, da bi se bila za hribovske vasi v poljanski dolini ustanovila posebna župnija. In tako je prišlo, da je mestna loška župnija dandanes izmed najtežavnejših na Kranjskem.

V tem stoletju je bilo zopet več nemilih dogodkov za Loko. L. 1817. je bila tako huda lakota, da so ljudje jedli tudi drevesno lubje, kakor so mi pravili stari možje. Vendar se je godilo gledé na živež bolje Staroločanom, kakor meščanom, ker reveži, proseči darov po Fari, prejemale so po celo „smojko“¹⁾, v mestu pa le polovico. Od tod so še dandanes „loške smojke“.

Poleg tega tudi ogenj ni miroval, marveč je zahteval razne žrtve. Ko so na Fari napravili kapelico v čast Materi Božji v pomoč proti ognju in drugim nesrečam, priporočili so se tudi Karlovčani Mariji pomočnici v isti namen s tem, da so l. 1824. sezidali jednako kapelico na mestu, kjer je bila izprva le mala podoba Marijina na zidu. Takrat so napravili v Karlovcu tudi vodnjak, ki ima jako zdravo studenčnino; tako imajo vode za vse potrebe.

L. 1830. je pogorelo poleg grajskih kmetijskih poslopij tudi še nekaj hiš v Puštalu. L. 1837. je na kapucinskem predmestju ogenj razdejal več skednjev in drugih takih naprav, l. 1839. pa je na Studencu in v okolici napravil tudi mnogo škode. Ko je l. 1862. pogorela Krennerjeva pristava poleg Karlovca, upepelil je ogenj

tudi v Karlovcu jedno hišo. Večjih požarov pozneje ni bilo v Loki do lanskega leta, ko je dné 30. rožnika ob 3. uri popoldne v Zgornjem Karlovcu pogorelo 14 poslopij. Ako še omenimo, da je l. 1884. dné 13. prosinca v Žabnici pogorelo 5 gospodarjem vse poslopje, ko je zažgal zaradi maščevanja malopriden Šutničan, povedali smo znamenitejše požare v našem kraju.

V loški bližini bi se lahko ozrli na sosednjo župnijo Reteče, ki je pred 46. leti bila še združena z mestno župnijo. V tej župniji je vas Godešiče, katero je ogenj razdejal trikrat. L. 1873. po letu je pogorelo pol vasi. L. 1887. je velikonočno nedeljo popoldne požar uničil 27 hiš, vseh poslopij skupaj pa 60. Pogorela je tudi podružna cerkev sv. Nikolaja. Rešili so komaj svoje življenje; ker je bila burja. Kar pa je tedaj ostalo, upepelil je ogenj dné 14. kimovca l. 1890., tako, da je sedaj vsa vas nova. To je bila šiba božja, pravi verno ljudstvo.

Znamenito leto 1848. je tudi Ločanom prineslo marsikatero izpremembo. Šoli je bil podeljen materin slovenski jezik, kmetje so se otrsli desetine, duhovska in deželjska gosposka je izgubila vso veljavo in moč, in na mesto te je nastopila razbrzdanost in malopridnost. Raznovrstni malopridneži so jeli rogoviliti okrog, tako, da je bilo imetje in življenje v nevarnosti. Ljudstvo je kmalu izprevidelo, da sama sloboda še ne zadostuje za srečo, zato si je želelo nazaj mirnih in varnih časov.

Novejša dóba je hotela Ločanom pripeljati železnico prav do mesta. Ker je pa praznovanje napovedovalo grozno žalostne čase, ki bi jih baje prinesla železna kača, zato je niso marali. In tako je železnica ostala pol ure proč od mesta. Dandanes pa se čuje zopet, da pojde železnica skozi Loko po poljanski dolini na Trst, kar bi bilo le želeti, ker gotovo bi se Loka potem povzdignila mnogo.

Od l. 1863. je v Loki čitalnica, iz novejšega časa „Slov. bralno društvo“.

Loka ima dandanes okrajno sodišče, davčni urad in zemljiško knjigovodstvo. Pred štiridesetimi leti je bilo pa tudi okrajno glavarstvo v Loki; pozneje so je prestavili v Kranj. Do leta 1893. so poslovale napominane oblasti v loški grajščini, od tedaj pa so v hiši posestnika g. Guzelja, po domače Balanta, v Karlovcu.

Loka se je v najnovejšem času mnogo izpremenila, osnažila, prenovila in napredovala, kar lahko zabeležimo kot veselo znamenje. Loka je tudi ono mesto, katero bode dobilo najprej

¹⁾ Drobna repa, ki se peče, zove se smojka, ker je osmojena.

električno razsvetljavo izmed vseh slovenskih mest. Upamo, da bode elektrika svetila že letos in tako donesla Ločanom novega sijaja. Bog daj, da bi v prihodnje vsestranski duševni in gmotni napredek odstranil še nekatere nedostatke tako, da bo Loka vzorno mesto krasote in razvoja.

Da bomo lože umevali preteklost loško, ozrmo se še na drugo stran, namreč na duševno, na kulturno stanje loških prebivalcev. V tem oziru so bili brizinški škofje jako važni za Loko. Povzdignili so najprvo katoliško vero, zidali so cerkve ter jim postali zavetniki (patroni), pustili so jih pa pod duhovno oblastjo oglejskega patrijarha. Brez dvojbe je bila v loški okolici najprej sezidana cerkev sv. Jurija Muč. v Stariloki, katero so l. 1863. podrli in mesto nje zgradili sedanjo mnogo večjo. Že l. 1562. se je imenovala starološka cerkev „pri Materi Fari“, ker so se, kakor smo omenili, druge odcepile od nje. Pri novih župnijah, katere so brizinški škofje pomagali ustanoviti, imeli so pravico predlagati župnike oglejskemu patrijarhu. Ta ga je dal izprašati za duhovno pastirstvo, potem ga potrdil ter ukazal vnesti. V Stariloki so patrijarhi postavljali včasih tudi svoje naddijakone za gorenjsko stran.

Župnije, pri katerih so bili brizinški škofje patroni, so te-le: Leskovica, Oselica Nova in Stara, Poljane, Selci, Sorica, Staraloka, Škofjaloka in Žiri. In zato je še dandanes njihov patron tačasni posestnik loške grajščine.

Zavetništvo starološke cerkve je potrdil oglejski patrijarh Sigehart brizinškemu škofu Ellenhartu dne 15. rožnika l. 1074., ko sta se pobotala zastran desetine na loškem posestvu. Malone 300 let pozneje pa je dovolil papež Klemen VI. dne 19. rožnika l. 1352. s pismom, pisanim v Avignonu¹⁾, da smejo brizinški škofi pobirati dohodke po loški župniji, ker je brizinška cerkev trpela mnogo škode in potrebovala podpore in pomoči.

Škofovski upliv na loškem svetu se je kazal tudi v jezikovnem oziru. Ker so bili Nemci, naselili so tudi mnogo Nemcev po loški zemlji, kakor vemo, ter gojili nemščino posebno v šoli. Res, da se kmetje niso ponemčili, posebno po hribih ne, pač pa so se nalezli mnogo nemških spakedranih izrazov, ki so še dandanes med ljudstvom. Vse drugače pa je bilo v mestu in na Fari, kjer se je še pridigovalo v nemščini. Leta 1597. so tožili župljani starološki župnika Gašparja Freudenschussa²⁾, „da zaradi Bitencev, ki še po nemško kramljajo, pri Fari nemški pridiguje in le malokdaj ‚slavonice‘.“ Mestne

¹⁾ Zahn: Cod. dipl. A. Fr. II., str. 297., št. 805.

²⁾ Glej „Izvestja“ III., str. 187. in I., str. 25.

mamice so bile tako vnete za nemščino do najnovejših dnij, da so bile kar v ognju zoper onega, ki bi se drznil kaliti njih veselje in lju-bezen do nje.¹⁾

Takemu ravnanju se pač ni čuditi, ako pomislimo, da so v šoli z vso silo vbijali nemščino v glavo v vseh časih, odkar so imeli Ločani šolo, do najnovejših dnij. L. 1834. je dalo škofijstvo dovoljenje, da so smeli poučevati v šoli v slovenščini tudi poleg nemščine ondi, kjer so hoteli, a v Loku smo ostali še vedno pri starem. Krščanski nauk so šele leta 1862. začeli učiti v slovenščini, kar je napravilo tudi boljše uspehe.²⁾

Iz zapisnikov deželno-sodnih obravnav loškega gospostva vemo tudi, da se je celó nemško pravo, ki se je med Slovence uvedlo po Frankih, ohranilo do 17. stoletja. Tako n. pr. nemška „sodba božja“³⁾, spravni denar (Sühngeld), ki ga je moral poškodovalec plačati roditeljem poškodovanega človeka. V to je pripomogel na loškem svetu gotovo tudi vpliv brizinških škofov.

Da bi uspešneje delovali za dušni prospeh Ločanov, pomagali so jim radi tudi gmotno. Potrebe ljudstva so spoznavali deloma sami, ker so večkrat prišli prebivat na loški grad, deloma po svojih glavarjih, oskrbnikih svojega loškega gospostva, kateri so bili v prejšnjih stoletjih kranjski plemiči, pozneje pa bavarski rojaki. Pod gradom se je ustanovila naselbina, ki se je imenovala (s staroslovenskim nosnikom) „Lonka“, kakor so jo pisali še dolgo pozneje pod brizinškimi škofi, in šele v 13. stoletju je prejela tudi nemško ime „Lack“ ali „Lackgh“. Od brizinških škofov, kateri so si ondi napravili primeren dvor, dobila je še pridevek „Škofja“ (Loka). Postajala je pa vedno večja, tako, da se je l. 1248. že prištevala „trgom“ (forum). Škofje so podpirali loško obrtnost in kupčijo, pa tudi poljedelstvo in umetnost na vse strani. To je pa jako blagodejno vplivalo na loško prebivalstvo, katero je bilo vedno bolj udano svojim gospodarjem. Kadar so škofje prišli stanovat na svoj grad v Loko, vsprejeli so jih Ločani

¹⁾ Spominjam se še, kako mi je ogrevala pok. krstna botra moje srce za „nemško špraho“, brez katere, je rekla, se dandanes nikamor ne pride. „Ako hočeš jesti beli kruh, le pridno se je uči!“ Jaz pa ne prav vesel takih naukov, sem le rajši zakročil kako slovensko, prišedši domov na počitnice, pa za to hudomušnost svojo sem jo takoj skupil od svoje tudi že pokojne tete: „Če boš zmirom to slobenšno tribov, ne perkaž' se več domú!“

²⁾ Da je pa za čast slovenščine treba v Loku storiti še marsikaj, o tem se lahko prepriča tudi ptujec. Morda povemo o priliki kaj več. — Uredn.

³⁾ Obdolženi morilec je moral potipati rano mrtvečevu. Kdor je bil nedolžen, ni se nič zgodilo, ko je rano potipal. Ako pa je bil kriv, osvežila se je mrliču rana, in tako so spoznali zločinca.

To ni res, saj sem hotel 1852 v šoli, a sem imel učeno št. 1800. nam. samo v 4. vol. in bila. L. 1852. 7. 1852.

z vso slovesnostjo, kakor nam kaže tak zabeležen slučaj iz poznejše¹⁾ dóbe, ki ga tu navajam, iz l. 1698.

Ko so Ločani zvedeli, da jih obišče njihov škof, sešli so se vsi njegovi ondi bivajoči plemenitaši in vsi ondotni fevdni podložniki, katerih je bilo najmanj ali dvanajst oseb, zunaj pred mestnimi vrati. Od tod so vsi skupaj jezdili škofu naproti. Ko se snidejo ž njim ter se mu poklonijo, spremijo ga v slovesnem sprevodu v mesto. Mestno svetovalstvo ga je pričakovalo in sprejelo pred mestnimi vrati. Mestni sodnik ga v primernem nagovoru pozdravi ter mu izroči mestne ključe v znamenje udanosti in podložnosti. Meščanje pa, okrog sto oseb, pričakovali so ga na glavnem trgu z vihrajočimi zastavami. Stali so lepo v dvojni vrsti, opasani s sabljami ter oboroženi z mušketai. Ko odide škof po sredi med njimi s spremstvom (okoli 30 oseb) navkreber proti gradu, pozdravijo ga meščani s strelom svojih pušk, na gradu pa s topovi.

Škof je ostajal navadno po dalj časa v Loki. Med tem časom je pogledal tudi v Ljubljano, kamor se je peljal s šestero konji in nekolikim spremstvom, maševal ondi natihoma brez slovesnosti, potem pa, dovršivši ondi opravila, proti večeru odšel nazaj v Loko. Ko si je pa vse ogledal v Loki, vrnil se je nazaj na Bavarsko z isto slovesnostjo, kakor je prišel v Loko.

Loški meščani so se pečali z obrtom, trgovino in rokodelstvom, nekateri pa tudi s poljedelstvom. Zatorej je bilo že zgodaj v mestu več trgovcev, mesarjev, pekov, tkalcev, barvarjev, usnjarjev, kovačev in krojačev. Poleg teh pa nahajamo tudi zlatarje, slikarje, mizarje, čevljarje, strojarje, lončarje, ključavničarje in medarje. Izdelano blago so rabili ne le doma, marveč je prodajali tudi v daljne kraje. Prav živahna je bila kupčija in trgovina s predivom, platnom, sukancem, posebno pa nekda tudi s konji na Nemško in Laško. L. 1437. se bere v kupnih pogodbah, ki se hranijo na Reki, več loških kupcev ter ob jednom tudi, po čim se je železo tržilo. Jeden stot kosá je takrat veljal 18 zlatov najbrže beneške vrednosti, kar bi po naše znašalo blizu 60 goldinarjev.

Ker je Loka mnogo trpela od nemirnih in nagajivih ropazeljnih plemenitašev tedanjih dnij, treba je bilo posestvo braniti ter zavarovati mesto in grad. Škof Konrad III., s pridevkom „Seutlinger“, je porabil l. 1321. nad 2000 našega denarja za mestni zid.²⁾ Bere se že v letu 1314.,

da je bila Loka utrjena z zidom. V mesto je vodilo troje vrat. Prva in glavna so bila ob zidanem mostu, kjer je še dandanes obokan hodnik med nekdanjo vojašnico in hišo sedanjega mesarja Janeza Hafnerja. Tukaj je bil tudi stolp kot nekaka trdnjava. Od poljanske strani pri sedanji „Fünfer“-jevi hiši so bila druga, in na spodnjem trgu poleg sedanje špitalske cerkve tretja vrata v mesto. Ograjni zid pa je segal do gradú. Sedanja predmestja: Karlova, zgornji in spodnji, Trata, Studenec, Kapucinsko predmestje, so bila zunaj mestnega obzidja in zato se še dandanes zovejo „predmestja“. Med Karlovcem in mestom je bil velik prekop ali graben, zato se še dandanes zove prostor ondi „na grabnu“.

Močnejše je zavaroval mesto koncem 14. stoletja škof Berthold plem. Wechingen, kateri je modro vladal v l. 1381.—1410. Od te dobe (in tudi že preje) so prištevali Loko mestom (oppidum). Da so meščanje hodili k službi božji v župno cerkev starološko, vezal je oboje sovrsko obrežje précej pred mestnimi vrati visok zidan, vprek zavít kamenit most s polukrožnim lokom. Valvasor¹⁾ in ž njim vred mnogi drugi trdé, da je dal most sezidati 37. brizinški škof, Leopold pl. Schaumburg, kateri je bil tako nesrečen, da je tretje leto potem, ko so ga škofom izvolili, dné 5. velikega srpana l. 1381. na sprehod jahajoč čez most, kateri še ni imel nobene ograje ob straneh, s konjem vred pal v Sovro ter utonil.

Štirski deželni arhivar g. I. pl. Zahn, kateri je v monakovskem arhivu našel in zbral, potem tudi objavil²⁾ mnogo zgodovinskega gradiva, tičočega se loškega gospostva brizinških škofov, podaje nam neko listino, pisano v Beljaku dné 12. mal. srpana l. 1357., ki nam pové, da je Henrik Schralle iz Beljaka prodal svoj mlin pred mestnimi vrati nad kamenitim mostom brizinškemu škofu Albertu grofu Hohenberškemu za 30 oglejskih mark. Ta mlin, ki ga ima dandanes L. Košir, bil je, predno ga je imel Schralle, last Dietricha Prennerja in naslednikov. V izvorniku se tako-le bere: „die muel, die ze Lok an der Zaeur oberhalb der stainen pruggen pei dem purgtor auzzerhalb der stat gelegen ist.“ To nam dovolj jasno kaže, da je kameniti most v Loki, dandanes „kapucinski“ ali najnovejše „Fran Josipov“ most imenovan, stal že 24 let preje, nego je Leopold kot škof prejel v last loško gospostvo. (Dalje.)

¹⁾ Mittheil. d. hist. V. für Krain 1863, str. 100.

²⁾ In muro novi oppidi Lok anno Domini 1321. expositus circa 156 marcas Aquilejensium. Zahn: Cod. dipl. A. Fr. III. str. 62.

¹⁾ Ehre d. Herz. Krain. III. knj. 11. str. 35.

²⁾ Cod. dipl. A. Fr. II. str. 313. čtv. 722.

Loka.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal Fr. Pokorn.)

Loški okoličan. (Narisal G. P.)

(Dalje.)

Ker smo govorili poprej o mestnem ozidju, povemo še drugo, kar smo zvedeli o njegovi zgodovini. V mestnem arhivu smo našli to-le: V preteklem stoletju so bila troja mestna vrata že jako slaba; bila so na tem, da se porušijo. Zato je prosilo meščanstvo v malem travnu l. 1789., da bi jih smeli podreti in prodati na javni dražbi. Okrožno sodišče je to dovolilo in naročilo, naj se poderó do i. velikega srpana istega leta in ob jednom tudi mestni zid v bližini vrat. — Ostalo zidovje se je pa pozneje podiralo samo, nekoliko še v tem stoletju. Nekaj malega je od zidovja ostalo še dandanes, in lahko se iz tega sklepa, kakšno je bilo nekđaj.

Toda obrnimo se na drugo stran! Poglejmo nekoliko razmere loških podložnikov v nekdanjih dneh! Posestniki v pravem pomenu so bili le loški meščanje.¹⁾ Vsi drugi so bili le najemniki, kateri so morali na razne načine, ali v pridelkih ali v denarjih, ali pa oboje skupaj plačevati svojim gospodom. Posestva so se dajala v najem za tri leta. Dve leti je dajal najemnik najemščino, tretje leto je bil prost. Ako se je najemnik vědel pošteno, da se ni pregrešil na nikak način, prejel je po preteklem obroku posestvo še nadalje v najem, sicer so ga odslovili. Iz tega torej lahko spoznamo, da je moral poštenjak, vesten mož biti oni, kateri je hotel na loškem gospostvu prejeti kaj sveta v najem. Ako je podložnik umrl, moral je dati škofu vola (sterbochs) in jagnje (frischingus). Imetje se je razdelilo na tri dele: jeden del za škofa, jeden za dediče in vdovo, jeden pa za dušni pokoj. Le Korošci (Kaerner, Carinthiani), kateri so se naselili okrog Loke zato, da so obdelali gozdnati svet, imeli so potem obdelano posestvo kot last. Smeli so je slobodno prodati, toda z zagotovilom, da bode naslednik poštenjak. Ob taki priliki se je plačalo za škofa le nekaj malega.

Plačevali so dvema gospodoma: škofu in vojvodi. Prvemu so dajali žito in denar, nekaj o sv. Juriju, nekaj o sv. Mihelu, pa tudi male živali, temu pa na vsaka tri leta prašiča (porcus advocatalis). Žitna cena se je določevala o sv. Juriju, plačevala pa o sv. Mihelu. Pri novih kmetijah so dajali pa nekak „šiling“. Namestu lanu (harrecht) so odštevali kaj drugega. Od živinoreje so pobirali sir (caseus) določene velikosti, od prašičje reje v gospostva gozdih (adirecht) pa pleče (scapule) ali pa oves ali nekaj v denarjih in še to le včasih. Od vinoreje, kar je posebno čudno, dajali so janca (frischingus). Neka posebna pravica pa je bila poklon (pogklon), t. j. dva kmeta skupaj sta morala dati janca, in ako ga nista imela, pa odšteti 16 denarjev.

Kadar je prišel škofov oskrbnik opravljat svoj posel in sicer o svečnici, o sv. Juriju in o sv. Mihelu, morali so ga podložniki preskrbljevati z vso hrano. Tudi kadar je prišel škof v Loko, skrbeli so mu podložniki za hrano in sicer v določenem redu in na razne načine. Ti so prinesli mesa, oni rib, drugi kapunov, tretji so skrbeli za vodo itd.

¹⁾ Mittheil. d. h. V. f. Kr. I. 1861., str. 1—7.

Poleg tega so podložniki imeli tudi še druga posebna opravila. Travnike škofove po Žabnici in okolici so kosili Bitenjci, okrog Godešča pa ondotni prebivalci. Podložniki iz Trnja, Veštra, Moškrina, Crngroba in Vincarjev so obdelovali škofove vrtove, gradili, repo spravljali, seno obračali in sušili, gojili vinograde v Stražišču, kakor tudi na Kamnitniku. Poleg tega so morali tudi sneg s strehá in cest spravljeti, drva pripravljati, snažiti dvor spodnje trdnjave, žito meriti, tudi na apno paziti in še mnogo drugih opravil opravljati, s kratka: imeli so izmed vseh največ dolžnostij.

Brojci in Godeščani so hodili tudi po vino na Dolenjsko (marchwein) in na Laško za škofovo potrebo. Neki kmet iz Stareloke, „vazzarius“ imenovan, imel je dolžnost, da je skrbel za sode.

Kadar so popravljali ali zidali pri škofovih poslopih, skrbeli so podložniki iz sedanje reške in deloma tudi sorske župnije za vodo, apno, pesek ter sekali v gozdu les. Obtesavali so pa les, deske in kamenje vozili in še marsikaj drugega opravljali prebivalci iz Sopotnice, Gabrške gore in potem sploh, kar jih je bilo iz koroškega županstva po hribih na desnem bregu Sovre („die armen laewt auz dem kaerner ampt“).

Pevenčanje so bili škofovi lovci; skrbeli so za to, da ni kdo brez pravice lovil divjačine in rib. Zato so pa le nekaj malega v denarjih dajali od svojih posestev.

Kakor je bilo na loškem posestvu dobro urejeno kmetijstvo, tako je dobro uspeval tudi obrt; zlasti so škofje skrbeli za rokodelski stan. V ta namen so podeljevali svojim podložnikom razne pravice in sloboščine. Škof Janez III. Grünwalder je dné 14. vinotoka l. 1451. potrdil Ločanom posebne pravice, katere so bili prejeli že 20 let preje. Te pravice se tičejo mestnega sodstva in svetovalstva, potem mere in tehtnice na trgu, občnih potreb, trgovine na deželi, prekupovanja in kazni radi tega in slednjič vedenja do vsakega novega škofa itd. Ravno te pravice jim je pozneje potrdil tudi Filip dné 17. kimovca l. 1499.

Povedali smo že, da so bili loški rokodelci združeni v posamezna društva, „cehe“, kateri so imeli tudi posebne pravice ali sloboščine. Tako so se n. pr. posamezni krojači pritoževali, da jim ptujci, ki nič davka ne plačujejo, jemljó delo v mestu in s tem škodo delajo njim, kateri plačujejo doneske. Zato so se domači krojači združili v ceh s posebnimi pravili, kakor: da ptujec ne smé v Loki delati, ne da bi mu domači mojster dovolil. Tudi ne sme noben krojač opravljati svojega obrta, ako ni v cehu; kdor ravna zoper te določbe, naj se ostro kaznuje.

Škof Janez IV. je potrdil loškim krojačem rokodelski red dné 21. vinotoka l. 1457., ravno tako tudi pozneje škof Filip l. 1499. dné 13. kimovca. Tako se je loški krojaški stan povzdignil do večje veljave in sreče.

Kovačev je bilo v Loki nekdanj mnogo. Vsi kovači iz mesta in Puštala so imeli skupaj društvo in patrona Marijo in sv. Alojja. To društvo je bilo najbrže s krojaškim vred ustanovljeno in potrjeno, kateremu patrona sta sveti Anton Pad. in sv. Lucija. Pri kovačih se je zahtevalo, da je vsak cehovec moral iti s prižgano svečo, kadar je bila procesija sv. Rešnj. Telesa dan. Kdor je hotel kovati v Loki, moral je biti oženjen, izkazati se spretnega mojstra, v enem letu doseči meščansko pravico in vstopiti v kovaški ceh. Pomočnikov ni smel odpuščati pred določenim časom; plačeval je redno vsake kvatre v skupno blagajnico svoje doneske; kadar je umrl kak kovaški mojster, šel je za pogrebom. Te določbe sta potrdila dné 26. rožnika l. 1475. in 14. kimovca leta 1499. v Loki škofa Sikst pl. Tannberg in Filip.

Tudi krznarski ceh je bil v Loki; njegova pravila so bila podobna kovaškim; neka točka je prepovedovala prodajati divjačino. Ta krznarski red sta potrdila škofa Janez IV. dné 26. grudna l. 1459. in Filip dné 13. kimovca l. 1499.

Lončarsko zadrugo je potrdil škof Filip dné 5. malega srpana l. 1511. Njena pravila so podobna prejšnjim, samo da obsegajo še nekatere druge določbe, kakor: letni društveni praznik je velikonočni ponedeljek, določeno je tedensko plačilo, določeno marsikaj o učencih, kakor n. pr.: ko učenec dosluži tretje leto, mora mu napraviti mojster novo obleko itd. Red je določil kazni za one, ki bi ga kršili.

K tem cehom so pozneje pristopili tudi drugi rokodelci, kar je rokodelski stan jako utrdilo in povzdignilo. Vse življenje in delovanje je bilo zares živahno in vsestransko požrtvovalno, in to je Ločanom pomoglo do sreče. Želeti bi bilo, da bi se, kakor po drugih krajih, tako tudi v Loki rokodelci raznih obrtov združili v jedno rokodelsko društvo, katero bi potem rokodelski stan sploh pospeševalo in krepilo. To bi obnovilo staro loško veljavo. Loka bi se v bran postavila vsem ptujim pogubnim življenjem, kateri se urivajo med Ločane.

Iz teh podatkov so razvideli naši čitatelji, da škofovska vlada v loškem okraju nikakor ni bila slaba. Škofje so umevali, kako je treba podložnikom pomoči gmotno. Lepe vasi, čedna poslopja, poljedelstvo in obrtnost, ki tudi danes nista na nizki stopinji, — vse to priča, da je doživela Loka v minulosti res srečne dneve. Seveda ponemčevanja nikakor ne odobru-

jemo in le želimo, da bi se odpravili poslednji nedostatki, izvirajoči iz prejšnjih razmer.¹⁾

Treba je tudi kaj povedati o nekdanji noši in šegi Ločanov. V mislih nam je najbolj kmečko ljudstvo, saj gospôda itak nima prave narodne noše. Pristni Ločan iz nekdanjih časov je imel visoke hlače skoro do pod pazduhe, bodisi jirhaste ali iz drugega blaga, škornje čez kolena, spredaj telovnik škrlaten, pozneje pa baržunasten, rožasto nadičen in s celo vrsto srebrnih gumbov, izprva debelih, dandanes že drobnih ozaljšan, čez pleča kratko višnjevkasto suknjico, na glavi pa velik klobuk, izpod katerega je visel pisan ‚cof‘ po hrbtu, ali pa tudi kapa iz polhovih kož, katere zadnji polukrožni del je bil kot naslanjalo višji od sprednjega — rekel bi — sedala. Tak je bil pravi Ločan. Kadar je prišel na somenj v mesto ali drugam, nosil je čez ramo ‚bisago‘, iz katere pa je domov gredočemu gledal na jedni strani greben za statve, na drugi pa grablje ali kaj jednakega. Iz kratke pipe pa, ‚polževke‘ imenovane, pušil je tobak. Po zimi se je oblačil v bel (dandanes je rjav) kožuh, ki je bil po hrbtu okrašen z raznimi vezanimi cveticami. Ako je srečal hribovec svojega soseda gorjanca, ki je domov gredé počasu korakal vase zamišljen, in ga je vprašal: „No, Grogga, kok pa je kej, kok?“ — „Tok je, tok“, odgovoril mu je čez dalj časa, oddahnavši se nagoovorjeni; „Maklav, veš, staramo se, staramo“, ter šel dalje zamišljen svojo pot.

Pred kakimi 15 leti si videl še kmečke neveste z dragoceno ‚avbo‘ na glavi in s srebrnim pasom prepasane, pa v lepo belih nagubanih srajčnikih in modrih tibetovih krilih prišedše k poroki. Pred 50 leti pa so še meščanke o prazničnih dnevih sploh hodile z ‚avbo‘ in srebrnim pasom nadičene v cerkev k službi božji. Sploh pa je bil nekda pri Ločankah jako v čisljih lepi beli kožuh po zimi, sicer pa temna suknjica in „mezljanasto“, t. j. na pol volneno, na pol pa prejnato krilo ali raševina. Tudi jako močni, razno pisani ‚cvilih‘, kakor so ga zvali, bil je priljubljen; s kratka: domača tkanina je bila v čisljih. Hčerina hči je nosila obleko svoje stare matere, pa je še ni raztrgala. Odkar je pa tovarniško ptuje blago prišlo med svet, odkar vedó tudi v najvišjih hribih, kako krasna in očem ugajajoča svilena in volnena raznovrstno pisana in rožasta, pepelnasta in temna ‚roba‘ se kupi v mestu pri postrežljivi in prijazni (po domače) „Lukeževi Miciki“, odtlej pa vsa omenjena

¹⁾ Da so se škofje vsaj nekoliko trudili za slovensčino v naših krajih, to pričajo „brizinški spomeniki“. Prim. Marn, Jezičnik XXV., str. 65.

obleka nežnega spola počiva upokojena le še pri kaki varčni mamici v shrambi, da ne uide iz spomina. Zlasti je obžalovati, da so izginile skoro do dobrega celó na kmetih gorenjske lepe snežnobepe peče. Tudi ženski škornji, katerih spodnji del je bil iz črnega, zgornji pa iz belega usnja z zelenim obrobkom, izginili so iz navadne noše loških žená. Ločan je sicer trden v svojih navadah, a danes se je vendar že jako premenil, navzel se je mestnih novotarij.

Naпослед še prav kratko o loškem praznovanju.

Iz nekdanjih časov se je ohranilo med prostim ljudstvom še mnogo vraž in praznovanja. Tako n. pr. še ni mnogo let, ko se je pripetil ta-le slučaj: Pri nekem kmetu zboli krava. Gospodinja pokliče mazača ter vpraša, kaj je vzrok bolezni. „To je nekdo naredil“, pravi mazač. „Dobro pazi, kdo te bo prvi česa prosil na posodo, tisti je.“ Pride pa soseda drugo jutro na posodo prosit malo pšena, ker ga še ni dobila iz mlina. Namesto pšena pa prejme žena poln koš psok, in morda bi bila še ob lase, da ni odšla urnih nog. Tako se je spočelo brez krivde sovraštvo med sosedoma. — Na kresni večer mečejo v zrak prižgane metle, da bi posmodili vse čarovnice, ki bi hotele Ločanom škodovati. — Ako zjutraj srečaš žensko poprej nego moškega, je to še vedno Ločanu za nesrečo. Ravno tako je petek nesrečen dan: „petek slab začetek“; otročnica ne pride ta dan k vpeljevanju. — Na sveti večer se hodi v ris ali sedemkrat okoli hiše in potem se vznak ozreš skozi okno, pa zveš svojo usodo v bodočem letu. — Ako pride sova k hiši, potem je gotova smrt v njej. — Včasih so radi verjeli kakemu sleparju, rajši, kakor resnicoljubnemu človeku. Ni še davno, ko so po kmetih čakali ‚antekrista‘ z vilami, kiji in drugim enakim orožjem, da bi ga pokončali, ko bi se jim prikazal od kod.

Pa dovolj o tem! Vsak kraj ima slabe, pa tudi dobre strani. Gotovo imajo Ločani jako lepa svojstva, lepe zmožnosti, dušne in telesne. Da bi jih le rabili vedno v svojo srečo in napredek, da bi tako bili trden steber naše slovenske domovine! Kako lepe kraje imajo za svojo domačijo, zdravo podnebje in rodovitna zemlja jim sladita zemeljsko življenje, bistri in čvrsti otroci so jim v veselje v domači hiši: o da bi tudi nikdar ne popustili ali zanemarili poglobitve podlage tukajšnji in bodoči sreči, — katoliške vere in katoliškega življenja. Kakor so se od nekda odlikovali v tej vrlini, tako naj bi jim bila tudi vodnica v srečno bodočnost.

(Dalje.)

Loka.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal Fr. Pokorn.)

(Dalje.)

III.

Poleg krajevnih in zgodovinskih zanimivosti, katere smo si ogledovali doslej, ima Loka še marsikatero

Loški okoličan.

špitalska cerkev na spodnjem ali novem trgu v mestu.

1. Stari grad.

Preštévaj zlate rómene
Gradove var'vaj zidane.
Narodna.

Pod Ljubnikom štrli izmed košatega drevja kvišku na 501 m visokem stožčastem hribu še nekaj zidovja, pričajoč, da je nekaj stala tukaj zgradba. To je razvalina starega grada loških vitezov, kateri so v srednjem veku imeli veliko veljavo na posestvu loškega gospostva. Ker je bila ta zgradba na jako samotnem, neprijetnem in nepristopnem, zares divjem kraju, zvali so jo po nemško „Wildenlack“ ali „Wildenlok“

in posestnike „de Wildenlok“ ali „de Lokh“. Zakaj so pač, vpraša kdo, sezidali ta grad na tako oddaljenem prostoru? Ako se ozremo na tedanje časovne razmere, nam ni težko odgovoriti na to vprašanje.

Ob času fevdalizma, t. j., ko se je pričela nekako v 7. stoletju odvisnost nižjih od višjih, postali so posebno grajščaki mogočni. Polagoma so se jeli vedno kruteje vesti do svojih podložnikov. Večkrat so plenili posestva drugih ter kratili njihove pravice. Posebno siloviti v tem so bili „roparski vitezi“, kateri so prebivali v dobro utrjenih in težko pristopnih gradovih.

Jednake vrste vitezi so bili izprva tudi loški vitezi, kateri so prebivali na omenjenem, že po narodi dobro zavarovanem, kraju. Med ljudstvom se je ohranila še do današnjega dne govorica, kako velike davke so jim morali dajati tedanji njihovi podložniki in kako bogati so bili. Pozneje so postali jako slavni plemenitaši. Kolikor jih je znanih, nahajajo se večkrat podpisani kot priče v starih listinah brizinških škofov do 15. stoletja. Kot imenitne osebe so bili tudi brizinški škofom v marsičem v pomoč in službo. Nekateri znamenitejši med njimi so znani ti-le: „Bertholdus de Lok“ je bil že l. 1248.¹⁾ „amtman“ brizinških škofov. Njegova hči „Adelhaide“ se je leta 1260. omožila s Friderikom grofom Ortenburškim. Ž njim ob jednem se omenja tudi „Wernherus de Lok“, kateri je tudi bil „amtman“ in je umrl l. 1269. Njegovi sinovi so bili Wernher, Konrad, Jakop, Nikolaj. — „Wernher Loški“ je bil hraber junak, kateri je še živel l. 1297. Oženjen je bil z Nežo, hčerjo Waltherja pl. Sauraua. Bil je „castellanus“, „burcgraue“ brizinškega škofa. „Konrad Loški“ se omenja še l. 1309. Bil je „Landesvicedom“ na Kranjskem. L. 1268. mu je brizinški škof podelil gozdno in lovsko pravico „ex gracia“ na loškega gospostva posestvu. „Nikolaj Loški“ se bere v l. 1283. do 1306. s pridevkom „der Chrainer“. Tudi „Jakop Loški“ se bere l. 1262. kot „castellanus“. Vsi ti bratje so brizinškemu škofu Emihonu delali krivice na njegovem posestvu, a so se pozneje ž njim pobotali in mu poravnali škodo l. 1283. „Wuelfingus Loški“, imenovan „Raebel“, je bil l. 1291. „vitztum“ na Kranjskem in znamenit mož. Iz poznejše dôle je znan „Nikolaj Loški“²⁾ s pridevkom „Poštenci“, kateri

¹⁾ Zahn: Cod. A.—Fr. I.

²⁾ Letop. Mat. Slov. l. 1876. in l. 1883.

je bil sodnik kamniški l. 1402. L. 1428. so ga ranili Nikolaj Gallenberški in njegovi hlapci, kateri so prihruli v Kamnik. „Jurij (Jörg) Loški“ je bil l. 1481. učitelj v Kamniku¹⁾ itd.

Nekateri izmed te plemenite loške rodovine so se pa posvetili tudi duhovskemu stanu, kakor „Viljem (Guilielmus) Loški“, kateri je bil župnik šmartenski poleg Kranja in sicer prvi l. 1286. Šmartno je bilo takrat še v posestvu brizinških škofov, torej je jako umevno, da so domačini imeli prednost pri oddajanju župnije. Tako je leta 1311. umrl župnik v Šmartnem tudi iz te rodovine: „Ulrik de Wildenlok“. „Henrik Loški“ je bil učitelj²⁾, župnik loški, in pozneje celó „Landschreiber“ na Kranjskem, ker je bil zvest kralju Otokarju. Imenuje se v l. 1270. do 1284. „Bernard Loški“ je bil župnik nakelski³⁾ l. 1320. in še leta 1328., ko je dné 31. velikega travna prejel dovoljenje od oglejskega patrijarha Pagana, da smé napraviti oporoko. „Gallus Loški“ je bil gvardijan pri minoritih v Ljubljani leta 1446. in je umrl l. 1466. „Gregor Loški“ je bil vikarij videmskega župnika. Naznanil je 6. marca l. 1480.⁴⁾ kostanjeviškemu opatu Konradu, da je cerkev sv. Ruperta pri Savi po Turkih trpela toliko škode, da ne more plačevati samostanu namiznine.

Ko so pa proti koncu 15. stoletja, kakor méni Valvazor, izmrli ti vitezi, ostal je tudi njihov grad zapuščen ter jel razpadati. Časa zob ga je tako oglodal, da je bil ob Valvazorjevi dóbi že razvalina. Vendar so se okna še poznala, česar dandanes ni več. Sedanji ostanki, kar jih še stoji, pričajo, kako trdno, kako trpežno so nekdanj znali zidati. Tudi lahko opazimo na sedanjih razvalinah, da grad ni bil zidan pravilno, marveč tako, kakor je nanesla prirodna lega kraja. Zidovje je bilo 125 m debelo. Notranji grajski prostor pa je meril nekako 40 m v dolžino in okoli 18 m v širino. Pred vhodom v grad je bil skoro tako velik preddvor za stražo, kakor grad sam. Oboje pa je bilo v notranjščini v zvezi z mostom, na zunaj pa z oklepnim zidom. Bister opazovalec spozna takoj, da je vsa zgradba bila v resnici romantično divna.

¹⁾ Mittheil. d. h. V. f. Kr. l. 1860., str. 35.

²⁾ Dimitz: G. Kr. l., str. 183.

³⁾ Beri „Zgodovino nakelske fare“.

⁴⁾ Izvestja I., str. 11.

Na zidovju se še opažajo luknje, v katerih so imeli pripravnana strelno orožje za obrambo.

Ljudska pripoved nam veli, da je ta grad bil po podzemeljskem rovu v zvezi s starološko grajščino. Prejšnji posestnik starološkega gradú, pl. Edvard Strahl, oče sedanjega posestnika in c. kr. deželne sodnije svetnika gospoda Karola pl. Strahla, je dal vso to stvar preiskovati, a ni zasledil ničesar. Ljudska pripovedka pravi tudi še o bogatih zakladih, ki so skriti pod zemljo starega gradú. Tako namreč baje še dandanes ondi na binkoštni ponedeljek in na Vel. Šmarna praznik zakleta deklica presuševa rmene zlate, zakaj čuje se cvenketanje zatega denarja. Srečen oni mladenič, kateri bi znal razvozlati uganke zaklete deklice, postal bi velik bogatin; a ljudje je ne znajo več. Pozabili so, kaj je treba storiti, kako se vèsti, ktere besede govoriti, da bi deklica počakala ter hotela govoriti z dotičnim, ki bi jo videl, in mu razodeti skrivnost uganke.

2. Škofjeloška grajščina.

Povedali smo že, da so brizinški škofje, prejemši Loko v dar in posest, sezidali sebi primeren dvorec, ki se je sčasoma po potrebi povzdignil do veljave grajščine. Kolika pa da je bila ta prvotna zgradba, ni nam znano. Razdejal jo je popolnoma l. 1511. meseca sušca hud potres. Mnogo manjša gotovo ni bila, kakor je bila poznejša, ker potrebe se niso mnogo predružačile. Znano nam je le to, da je bila poprej grajščinska kapela posvečena sv. Jarneju; v tej kapeli je bil ustanovljen tudi beneficij. Znano je, kakor se bere v starih listinah že l. 1215.¹⁾ „castrum firmissimum

in Lonca“ (jako močan grad v Loki), da je bila ta grajščina dobro zavarovana proti napadom zunanjih kakoršnihkoli sovražnikov. Zato se bere l. 1360.: „Die untere Burg — nider vest“. Zaznamovani so tudi razni prostori v grajščini, kakor leta 1315. škofova sobana, nadalje stanovanje grajščinskega kapelana, kateri je v l. 1313. do 1320. imenovan Ulrik, l. 1482.—1484. Volbank, pozneje pa drugi. Poleg kapele je stala obednica (refectorium) leta 1320.; omenjajo se žitnica, kuhinja in drugi zgornji in dolnji prostori.²⁾ Stanovali so v gradu tudi škofovski vo-

Loški okoličan.

¹⁾ Zahn: C. dipl. A. Fr. I., str. 125, n. 126.

²⁾ Zahn: Cod. dipl. A.—Fr. III.

Nazaret s cerkvijo Marijinega oznanjenja. (Po fotografiji.)

jaki in drugo znamenitejše osobje, kakor glavar¹⁾, kateri je oskrboval gospodstvo namestu škofa.

Šele čez tri leta po potresu je škof Filip zopet pozidal in popravil grajščino in stolp sredi dvorišča, kapelo pa pozneje. O potresu nam govore napisi na vzidanih, še dobro ohranjenih ploščah z grbom briziških škofov. Précej nad prejšnjim glavnim vhodom v grajščino se tako-le čita:

*Als . in . dem . do . man . zalt . von . Christi
. Vnsers . herren . gebvrdt . MDXI . am .
XXVI . tag . marcii . das . Schlos . dis . orst
. dvrch . den . erdpidem . eingefallen . ist .
diser . paw . des . geschlos . dvrch . den .
hochwirdigen . hochgepornen . Fvrsten . vnd .
herren . herren . Philipen . bischove . zv .
Freising . Pfalezgrove . bei . Rein . vnd . her-
zogen . in . Beürn . dis . in . dem . nachfol-
genden . XIII . von grvndt . angefangen . vnd*

¹⁾ Izprva so to službo imeli domačini. Ob času luteranstva pa so bili tudi domači plemiči okuženi, zato so škofje svoje rojake volili za glavarje v Loku.

*. in . dem . XVI . jaren . seiner . Gnaden .
stifst . Freising . zv . got . folend . worden .*

Jednak napis se je bral tudi na stolpu vzidan, ki je stal sredi dvorišča, a pisan je bil v latinščini. Sedaj je ta napis vzidan na novem hodišču na vrhu stopnic, ki drže iz samostana v grad.

Naj omenim še nesrečni dogodek, ki se je pripetil v tej grajščini.

Škof Konrad V. pl. Hebenstreit pride čez leto potem, ko je bil odvezan od krške stolice, kot briziški škof v Loko l. 1312. Imel je baje pri sebi 5000 zlatov. Njegovi denarja lačni služabniki ga zabodejo, da bi se polastili denarja. Pokopali so ga najprej na vrtu, misleč, da se je umoril sam. Pozneje se je zvedel zločin, in pokopali so ga v župni cerkvi starološki. Tako nam pravi napis nagrobnega kamna:

*Hic iacet Dominus Conradus Episc. Frising.
per Dominum Nicodemum, successorem suum
hic sepultus Anno MCCCXXX.*

(Dalje.)

Potovanje križem jutrove dežele.

(Piše dr. Fr. L.)

VI. Ob nazareških brdih.

V nobenem jutrovskem kraju se mi ni zdelo tako domače, kakor v Nazaretu. Saj je v Nazaretu večina prebivalcev katoliška, tudi glavna cerkev je v katoliških rokah; potem je v Nazaretu in okrog Nazareta več drugih katoliških svetišč, in naposled so domačini nazareški priljudni, olikani, pošteni, kar se kmalu čuti, ako je ptujec tam nekaj dnij. Zato je Nazaret prav vabljev.

Seveda sodi vsak potovalec kraje po svojih razmerah. Tako tudi jaz. Bilo mi je jako ugodno v Nazaretu in zato se mi je pač tudi précej prikupil.

Nedaleč od svojega velikega samostana in od cerkve Marijinega oznanjenja imajo oo. frančiškani lepo zidano „novo hišo“ za romarje. Ta hiša je zidana popolnoma tako, kakor so zidane boljše hiše po jutrovih krajih. Skozi obzidje in prostoren vhod prideš na dvorišče. To je srednje veliko, štirivoglato; na okrog so spodaj razne sobane, zlasti velika in lepa jedilnica, v kateri je prostora za kakih 40 — 50 oseb, nekaj sob za potnike in shramb. Kuhinje ni tukaj, zakaj kuha se za popotnike v samo-

stanu in donaša sem. Posebno lepo je prvo nadstropje. Tukaj je več sob in sobic s posteljami za ptujce, obširna hodišča in prijazen „divan“, to je skupna soba za vse ptujce, kjer se lahko shajajo, pogovarjajo in zabavajo.

Imel sem, bivajoč v tej ljubeznivi hiši, prijazno sobico z oknom proti cerkvi in trgu blizu cerkve. Tu sem lahko opazoval vse gibanje nazareških prebivalcev, njih nošo in navade; pa tudi ptujci so se tod motali v večjih in manjših družbah, tiho in glasno, kakor je nanesla prilika.

Če sem se zjutraj nekoliko zapoznil v sanjah, vzbudilo me je ljubko petje domačih lastavk, ki so žvrgolele prav pred vrati. Prvi dan, ko sem jih zaslišal pred sobo, zdelo se mi je čudno, kdo me tako prijazno dramí. Vstanem, odprem vrata in zagledam mirne lastavke, ki so sedele na drogih in vrvéh na hodišču in gostolele svoje pesmice. Prav nič se niso bale. Rekli so mi, da tukaj so lastavice stalno, po zimi in poletu.

Postrežba romarjev je v vseh katoliških samostanskih gostiščih jako skrbna. Nad vse pa mi je bila všeč tukaj, kjer je imela „nova hiša“ ob mojem obisku za predstojnika omikanega br. Janeza, Holandca po rodu. Kako se je trudil

Loka.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal Fr. Pokorn.)

(Dalje.)

Ozrmo se nekoliko na sedanjo grajščino. Glavni del se razteza pravokotno nad mestom, drugi pa nad nunskim samostanom. Ta del nekako križa poprejšnji ter ima tudi glavni vhod. Na koncu glavnega dela je prizidana jako lepa in vkusno izdelana visoka kapela, katere zunanja stena je visoko porasena z bršljinom. Od kapele proti zapadu so bili hlevi in drvarnice in na koncu teh okrogel stolp, v katerem so bile ječe za najhujše in najnevarnejše hudodelnike. Globoko v zemlji je bila temnica, v katero so po vrvi spuščali jetniku jedila. Zgoraj pa so bile prav ozke ječe, v katere je prihajala dnevna svitloba le skozi prav majhno ozko luknjico. V jedni izmed teh ječ je bil priklenjen tudi baje dobro znani rokovnjač Dimež iz Rakovca pod Soro, katerega se je bala vsa Gorenjska, a jo je srečno popihal iz nje. Od tega stolpa proti severovshodu pa je bil debel zid; ta je vezal del grajščine, ki je nad samostanom, z drugimi deli v jednoto. Pri tem stolpu je bil zapadni vhod v grajščino.

V sredi zgradbe je stal na dvorišču izprva od drugega poslopja popolnoma osamljen 35 m visok stolp, čegar vrh je bil izdelan po srednjeveškem načinu. Krog in krog izpod strehe so bile napravljene iz rezanega kamna odprtine, skozi katere so lahko streljali, ako bi se bil sovražnik priplazil na dvorišče.¹⁾ Tudi je imel na jugozapadnem in severovshodnem oglu po jeden stolpič nekoliko nad streho, kjer so pazili, ako bi se sovražnik mestu bližal od katere strani. Zidovje tega močnega čveterokotnega stolpa, čigar vsaka stena je merila 18 m v širosti, bilo je debelo po 3 m. Pod stolpom je bila klet, katere obok je nosil močan podpornik iz rezanega kamena. L. 1888. je gorelo v njej, a nevarnosti ni bilo, ker so ogenj hitro zapazili ter zadušili s tem, da so vse dobro zaprli. V najnovejšem času pa je ta stolp prišel v zvezo na jugovshodni in severni strani z drugim poslopjem po lesenih mostovih. Nekateri trdè, da je ta stolp nad tisoč let star, a temu ni tako. Povedali smo že, da ga je potres podrl do tal, kakor govori tudi omenjeni napis. To resnico potrjuje pa tudi ta-le dokaz. Ko je l. 1892. meseca mal. in vel. travna izginil sled tega stolpa z zemeljskega površja, našli so v zidu med drugim kamenjem zdrobljeno ploščo s tremi

grbi brizinških škofov. To nam kaže, da je stolp poznejšega dela in da je bil že podrt, ker je grb prišel med drugo kamenje v zidu. Stolpovo zidovje nad zemljo ni bilo zidano posebno trdno, ker so je razkopali brez težave. Vse drugače pa je bilo pri tleh in v zemlji. Tukaj so morali streljati in napenjati vse moči, da so razbili kot kamen močno zidino. To nam priča, da je bila podlaga stolpova še prvotna, ko so po potresu zopet pozidali razdejani stolp. Obliko stolpovo seveda so pa obdržali, zato se je stolp zdel nekaterim čudovito star.

Tudi kapele ne smemo pozabiti. Po potresu razdejano kapelo je sezidal tudi škof Filip, toda še le l. 1526. Tako nam priča na zunanji strani vzdana plošča s tem-le napisom:

*Gpawt vnd vollendt durch den hochwirdign
dvrchleuchtign vn hochgeporn Fvrstn vnd
herrn h. Phillip bischoff zu Freisung, Admi-
nistrator zu Nurnburg, Pfalzgraf bei rein,
Herrzogen in Beyrn (etc.) Anno Dni.*

MDXXVI.

Staro poročilo nam pravi, da je l. 1524.¹⁾ Baltazar pl. Siegersdorfer, posestnik starološke grajščine, v torek pred sv. tremi kralji Ivanu Skutaniju (Hanns Scutan), ustanovljenemu kapelanu v loški grajščini, prodal pet dvorov z vsem, kar k tem pripada (5 Hofstäte). Tako je najbrže potem nastal beneficij sv. Ane, kateri v čast je bila tudi kapela sezidana in pozneje l. 1723. posvečena. Ob tej priliki²⁾ so vanjo prenesli tudi košček sv. križa.

Kapela sama je osmokatna; njene strani so po 4.1 m široke in do 11 m visoke. Strop je kupolasto obokan. Na vsaki strani je po jedno veliko okno, nad okrajnikom pa pet polkrožnih. V njej so trije leseni prav vkusno izdelani oltarji v renesanškem slogu. Okraski so prav umetno vdelani. Veliki oltar je posvečen sv. Ani; njena na platno slikana podoba je umetniško delo, katero je zvršil l. 1737. neki Tome Basso. Izmed stranskih oltarjev je posvečen jeden Materi Božji, drugi pa sv. Jožefu; prvi je iz l. 1754. drugi pa iz l. 1722. Lansko leto so se kapela in oltarji prav vkusno prenovili in olepšali. Na mesto sv. Jožefa je prišla podoba presv. Jezusovega Srca, in na mesto Materè Božje Pomočnice, Marija brezmadežnega spočetja na stranskih oltarjih. Ljudstvo je imelo poprej veliko zaupanje do sv. Ane v tej kapeli. Vedno so prinašali olja

¹⁾ Glej sliko v „Dom in Svet“-u l. 1891., str. 121.

¹⁾ Mittheil. d. h. V. f. Kr. l. 1852., str. 51, št. 151.

²⁾ L. c. str. 49, št. 240.

vanjo, da je gorela v njej luč. Do tega jih je pa neki dovédla prikazen, ker so namreč večkrat videli po noči od blizu in od daleč, da je bila v kapeli nenavadno velika svetloba, kakor bi gorelo v njej.

Na mesto starega zvonika nad streho kapele so postavili novega; izdelal ga je kleparski mojster Belec iz Šent Vida nad Ljubljano. V starem zvoniku so nekdanj vabili k službi božji trije zvonovi, a za oskrbnika nekega Ogra Döröcky-ja je izginil l. 1869. veliki zvon iz zvonika in bakreni žlebovi od notranjih grajščinskih streh. Ostala dva sta bila že ubita; večjega je ulil l. 1616. Elija Somrak, manjši je bil iz l. 1764. L. 1892. pa sta šla v Ljubljano v livarno, iz katere sta prišla nekoliko večja s čisto novima lepo donečima glasovoma ter bila dné 14. kimovca istega leta posvečena v grajski kapeli.

Brizinški škofje so vedno skrbeli, da je bila vsa zgradba v dobrem stanu. Prenovil in popravil je grajščino 56. škof, baron Jan. Frančišek Egker pl. Kampfung in Lichteneg, kateri je kot goreč in delaven mož škofijo vladal v l. 1695. do 1727. tako modro, da ga je papež Klemen XI. imenoval pravega pastirja svoje cerkve („verum suae ecclesiae pastorem appellavit“). Severovshodni del grajščine nad samostanom je dal z železnimi vezmi dobro prevezati in vse močno utrditi v letih 1716.—22. Isti škof je dal tudi l. 1709.¹⁾ na tolarje kovati svojo podobo in ta denar se je še ohranil. Bil je velik prijatelj zidarstvu in umetnostim. Bival je večkrat v Loki in je posvetil tudi grajsko kapelo. Kapucinskemu samostanu v Loki je poklonil ves potreben les za samostansko zgradbo; smeli so ga sekati v crngrobskih gozdih.

Leta 1803. je prišlo vse ogromno posestvo brizinških škofov v roke svetne oblasti in tako tudi Loka z grajščino in posestvom. Oskrbnjevali so jo oskrbniki in sicer na tak način, da je bila vlada že l. 1864. prisiljena prodati grajščino z vsem posestvom, ako ni hotela imeti izgube. Loška grajščina je imela takrat še 902 orala in 661 □ sežnjev zemlje po raznih krajih, v mestu dvonadstropno hišo, mlin in žago s kovačnico na Poljansčici, lovstvo in ribštvo, stanovalska in gospodarska poslopja. Vse to je bilo cenjeno za 117.500 gld. Grajščino z vrtom je kupil grajščak in posestnik mnogih tovarn, gospod Fidel Terpinc, vitez Franc Jožefovega reda. Po njegovi smrti l. 1874. pa je prešlo to posestvo v roke gosp. Baumgartnerja. Ta lastnik je videl, da dandanes grajščine provzročujejo več stroškov, kakor donajajo dohodkov, zato je prodal l. 1891. grajščino z vrtom vred nunskega samostanu v Loki za razširjenje samostanskih šol za deset tisoč goldinarjev. In tako

¹⁾ Mittheil. d. h. V. f. Kr. I. 1849., str. 90.

je prišla ta nekdanj duhovska zgradba zopet v cerkveno posest. Odkar so bili svētni gospodarji lastniki grajščine, poslovali so c. kr. uradi v njej. Pri tleh, sèm proti kapeli, je imel davkarski urad pisarne, zgoraj pa sodišče in zemeljsko knjigovodstvo. Tik kapele v zgornjem nadstropju je prebival sodnik. Stran nad samostanom so oddajali tudi v najem, posebno letovičarjem, in grajski oskrbnik je ondi prebival. V stolpu sredi dvorišča so bile ječe za domače jetnike in tudi jetničar je imel tukaj stanovanje. Od l. 1864., odkar je bila grajščina v zasebnih rokah, donajala je blizu 1400 gld. najemniščine na leto.

Drugo posestvo so pokupili razni loški posestniki in sicer gozdove v Ljubniku in Crngrobu gosp. Guzelj, vulgo Balant; mlin, kovačnico z žago gosp. Gaber, ostale manjše kose pa še drugi. Tako se je razkosalo nekdanje veliko posestvo.

Nunski samostan je vso grajščino premenil in prenovil; sedaj skoro ni poznati več prvotne zgradbe. Mogočni stolp sredi dvorišča, ki je ponosno gledal čez drugo poslopje daleč na okrog, izginil je z zemeljskega površja, ker je bil neprikladen sedanjim razmeram in potrebam. Od kapele do okroglega stolpa pa je namestu prejšnjih hlevov in drvarnic vzrastla velika prav vkusno zgrajena sobana za razvedrilo samostanskim gojenkam. Notranjščina grajskega poslopja se je predelala in preustrojila za šolske sobe in potrebe. Na dvorišču se je dvignil nov zidan hodnik, da se gojenke tudi v zimskem času lahko izprehajajo po suhem in svetlem in ne preveč hladnem prostoru; ker se namreč lahko vse zapre in obvaruje prepaha. Da je grad združen s samostanom, napravili so čisto novo zgradbo s prostornimi stopnicami. Tudi grajski vrt se je strnil s samostanskim in je obkrožen z visokim zidom. Lahko rečemo, da takega samostanskega zavoda, tako zračnega, tako svetlega, prostornega in vabljivega, ne nahajamo v naši državi.

3. Starološki grad.

Valvazor pravi v svoji knjigi: „Die Ehre des Herzogthums Krain“ (III. 11., str. 16), da se izvaja ime gradú „Staraloka“ (Altenlack) od nekega stolpa, ki je stal na mestu, kjer je sedaj grad sezidan, in sicer še predno je bilo zgrajeno mesto. Nekdanj so imeli navado postavljati trdnjavice ondi, kjer so bile večje naselbine, zato je bila morda taka trdnjavica tudi tukaj. Pa bodisi tako ali drugače, gotovo je ta stavba iz daljne preteklosti, kar se lahko opaža na vsej zgradbi. Ne vemo pa, kdo bi bil sezidal ta grad; najbrže škofje sami, zakaj že v l. 1291. do 1318.¹⁾ se bere v starih listinah, da so imeli

¹⁾ Zahn: Cod. dipl. A.—Fr. III.

svoj dvor v Stariloki (curia episcopi). V isti dóbi se omenja tudi neki plemenitaš starološki, namreč „Pirnmost de Altenlok“, kateri je najbrže oskrboval škofovi dvor in posestvo.

Starološki grad stoji prav lepo in prijetno na južni strani župne cerkve. Grajščinsko pročelje je obrnjeno proti vshodu. Vse poslopje ima obliko čveterokota, četudi je proti jugu nekoliko nepravilno. Na južni strani gradú se razprostira prav dobro urejen vrt s sadnim drevjem, pa tudi raznovrstnimi domačimi in ptujimi cvetlicami. Župna cerkev je v vseh večjih praznikih vesela in hvaležna priča, kako bogato zalogo najizbornejših cvetic ima grajski cvetličnjak.

Grajščina ima na južnovshodni strani okrogel stolp, ki je nekoliko višji od drugega poslopja in je nekđaj služil za obrambo proti sovražnikom. V sredi južne strani je zgradba nekoliko izmahnjena venkaj, kakor nekak stolpič; pred pročeljem pa je na vsakem koncu okrogel majhen stolpič; v teh so bile nekđaj skoro gotovo ječe za malopridneže. Dne 5. vel. srpana l. 1890. je tresčilo v južnovshodni stolpič, da je pogorel, a danes je ves prenovljen. V sredi med njima je dandanes gospodarsko poslopje. — Grajščina je razdeljena v dve nadstropji. Prvo je za stanovanje, v drugem pa je krog in krog po vseh sobah bogata zbirka starinskih umetniških izdelkov in jako lepih slik, izmed katerih se smejo nekatere prištevati pravim umotvorom. Po hodiščih se nahajajo na platno slikane podobe nekaterih prejšnjih posestnikov. V velikem stolpu pa je odbrana soba tudi za stare popolnoma kmečke domače izdelke. Zares dragoceno zbirko starinskih del hrani grajski muzej, katerega je pač vredno ogledati. Na dvorišču pri izhodu na vrt zapazimo veliko leseno podobo, bronsovan in prenovljen kip sv. Jurija na konju, kateri je bil nekđaj v velikem oltarju prejšnje starološke cerkve.

Nekđaj je bilo tukaj mnogo drugače, kakor je dandanes. Valvazor nam kaže tudi sliko tega gradú. Ta nam svedoči, da je bila grajščina nekoliko večja mimo današnje. Na zapadni strani je stal tudi še jeden tak okrogel stolpič, kakoršna sta dandanes še ob gospodarskem posloplju. Okrog grajščine je bil globok in z vodo napolnjen jarek, najbrže izprva napravljen zaradi obrambe, pozneje pa je bil ribnik. Dandanes se vidi ta jarek le še na južni strani, drugod je zasut. Tudi so nekđaj hodili mimo grajščinskega pročelja proti mestu, a neki posestnik je napravil okoli grajščine v tem stoletju zidano ograjo.

Ko opazuješ grajščinsko zgradbo, vprašaš se nehoté, ali morda ni bilo tudi tukaj kapele? Res je bila in sicer sredi grajščine; zaznava

se še na zapadni strani, kjer so sedaj sobane. Bila je prav prijazna in mična, posvečena svetemu Jožefu. Leta 1704. se bere o njej. Jako prav bi bilo, ko bi se obnovila in to tem bolj, ker je sv. Jožef patron Kranjske in v bližini ni nobenega svetišča, posvečenega na čast temu velikemu pomočniku v dušnih in telesnih potrebah.

Ta starodavna, nad 600 let stara grajščina je bila nekđaj last slavnih kranjskih plemičev, grofov Lambergov¹⁾, kateri so brizinškim škofom v Loki službovali kot glavarji in oskrbniki loškega gospostva. Tako je zabeleženo, da je bil leta 1469. Jurij starejši pl. Lamberg glavar loškega gospostva. Ta je istega leta kupil posestvo Kamnik od rodovine Kreigove. Jurij mlajši pl. Lamberg je bil pa l. 1445. deželni namestnik (Landesverweser, praetor provinciae). Jakop pl. Lamberg je bil l. 1485. loški oskrbnik. Pozneje nam je znan Jožef pl. Lamberg, tudi „Landesverweser in Krain“ l. 1519. in Viljem pl. Lamberg se mnogokrat bere v starih fevdnih pismih. Slavnih mož te rodovine je še mnogo, toda omenjam le še Andreja pl. Lamberga, kot posestnika starološke grajščine. L. 1529. je bil „Landesverweser in Krain“ in l. 1538., v ponedeljek po sv. Martinu, je bil na Dunaju z drugimi velikaši vred pri posvetovanju. L. 1542. pa je ravno ta prodal starološko grajščino vitezu Viljemu Raspu. V grajščini se nahaja še nekaj slik od poznejših Lambergov, kakor od Leopolda leta 1648., od Jurija Bonfrida, slavnega moža svojih dnij, leta 1666., in tudi od škofa Žige pl. Lamberga, kateri je prvi vladikoval v l. 1463.—88. v Ljubljani.

Viljem pl. Rasp²⁾, posestnik starološke grajščine, je bil oženjen z Nežo pl. Siegerstorfovo. Ženitovanjsko pismo se je spisalo na pergameni v nedeljo po prazniku izpreobrnjenja svetega Pavla leta 1531. Njegovo ime se bere v mnogih fevdnih in drugih pismih. Bil je tudi „Landesverordneter“ in umrl leta 1562. Sin njegov, Viljem pl. Rasp, je bil pa oženjen, kakor svedoči ženitovanjsko pismo z dne 26. grudna l. 1599. z Lucijo roj. Meeres pl. Weissenthurmovo. Omenja se tudi kot loški meščan. Sin njegov je bil Jan. Jurij pl. Rasp, porojen 1. vel. travna l. 1624. v mestu. Imenuje se gospod „ab Ostrebiz, Altlack et Lustthal“ in je opravljal v Loki službo žitničarja v l. 1672.—82. Imel je več otrók, a omenjam le Maksimil. Leopolda, kateri se je porodil v mestu dne 19. listopada l. 1673. ter je bil pozneje slavni kam-

¹⁾ Beri daljšo razpravo o Lambergih v Letopisu Mat. Slov. l. 1888., str. 190—203.

²⁾ Mittheil. d. h. V. f. Kr. l. 1851.

niški župnik in je umrl sloveč zaradi svetega življenja.

Iz te rodovine so nam znani še drugi možje, kakor Baltazar pl. Rasp v l. 1563.—84. Dne 12. mal. srpana leta 1583. ga nadvojvoda Karol imenuje za deželnega svetovalca; bil je dalj časa „Landesverordneter“. Pavel pl. Rasp, loški oskrbnik v l. 1510.—22., katerega je cesar Maksimilijan I. dne 18. mal. travna l. 1518. imenoval za deželnega svetovalca. Jan. Ljudevit pl. Rasp v l. 1625—60., Seyfried pl. Rasp leta 1541., in preje še Viljem Gotthold pl. Rasp, kateri je bil tudi loški oskrbnik in je umrl 54 let star l. 1530. ter je pokopan v mestni župni cerkvi sv. Jakopa pred tedanjim oltarjem Matere Božje ali pod sedanjo prižnico. Tako nam pravi napis okoli plošče ž njegovo izklesano podobo, katera je bila nekdanj kot pokrivalo njegovega groba, sedaj pa je vzdana na dvoru starološke grajščine pri tleh, odkar so napravili novi tlak v mestni župni cerkvi.

Poprej omenjeni Jan. Jurij pl. Rasp je najbrže to grajščino prodal in sicer Mihaelu Papler-ju, kateri je dne 22. listopada leta 1636. zapustil desetino od dvanajstih kmetij in drugih dohodkov v žirovski župniji bratovščini presvetega Rešnjega Telesa v Loki. Tam se bere kot „plemeniti gospod starološki“, kateri je leta 1627., kakor smo že omenili, ustanovil v mestu deško šolo za dvema razredoma, katera popreje še ni imela lastnega poslopja. Bil je jako imovit, radodaren in pobožen mož. Njegovi sinovi so bili Baltazar, Janez in Jakop, izmed katerih se Janez kot posestnik starološke grajščine podpisuje „praenobilis Dominus“, Jakop pa „perillustris Dominus“. Jakopu se je porodil dne 15. listopada leta 1656. sin Janez Franc, kateri se je posvetil zdravilskim vedam. Bil je doktor modroslovja in zdravilstva in l. 1692. je dal na svetlo¹⁾ kot „academicus operosus“ v Ljubljani dvojje pesniških del na Marka Gerbca. Od Paplerjev je starološka grajščina prešla v posest Pečoharjem pl. „de Schöffarth“, kateri so imeli tudi dvorec v Šefartu (kakor smo omenili že poprej na str. 182). Tukaj naj navedem le še nagrobni napis, ki se bere na spominski plošči Marka Pečoharja ž njegovo podobo vzdano na starološki cerkvi. Glasi se v latinščini tako-le:

*Nobilitate Orti — Nec Marte Resistere Morti —
Possvnt Extinctvs — Testatvr Qui Iacet Intus.*

To bi se po naše tako-le glasil: „V grobu ležeči rajnik nam priča, da še celo plemenitaši se tudi z vojsko ne morejo ustavljati smrti.“ — Od Pečoharjev so pa Škrli (Scarlichii) naj-

brže podgedovali to posestvo, kakor tudi posestvo v Šefartu. Znana sta nam posebno dva, ki se podpisujeta „Dominus illustrissimus“, v Stari Loki in sicer France Karol l. 1640. in pa sin njegov France Ljudevit r. v mestu dne 20. vel. srpana l. 1669., kateremu je kumoval Janez Pečohar pl. „de Schöffarth“. P. Jakop Škrl, jezuit, je bil učen in pobožen mož, kateri je l. 1673. umrl v Ljubljani v sluhu svetosti. Bil je izvrsten redni pridigar v ljubljanski stolici in je znan kot pisatelj nabožnih del. Parapat¹⁾ ga šteje med Kamničane, a je najbrže Ločan.

Tudi plemenitaži „de Siegersdorf“ so bili nekaj časa posestniki starološke grajščine. Znanih je več mož iz te rodovine²⁾, kateri so bili tudi v službi brizinških škofov. Jurij Siegersdorfer se bere l. 1502. kot žitničar loškega gospostva in najbrže tudi oskrbnik, ker l. 1490 do 1491. je delal račun o tem, kar je izdal v Loki. Baltazar Siegersdorfer je bil l. 1515. žitničar, pozneje leta 1526.—29. pa je bil tudi oskrbnik. Lenart pl. Siegersdorf je bil v letih 1541.—70., Filip pl. Siegersdorf pa v l. 1572.—84. oskrbnik in žitničar, poslednji več let. Oba se podpisujeta kot plemenitaša „zu Grosswinklhern und Schrottenthurn“. Kristijan pl. Siegersdorf se je l. 1628. odpovedal svojim podedovanim pravicam gledé na desetino v grajskem vrtu v Loki na korist brizinškemu škofu za vse večne čase. Omenja se tudi Volbenk Jakop pl. Siegersdorf v l. 1647. Iz te rodovine nahajamo tudi dva duhovnika. Jeden je Ivan Lenart pl. Siegersdorf, župnik loški okoli l. 1546.—1562., in Erhard pl. Siegersdorf, l. 1564. župnik poljanski. L. 1635.—37. se čita Ivan Franc pl. Siegersdorf kot „Verordneter in Krain“. — Proti koncu 17. stoletja pa je bil čisto nov rod gospodar te grajščine. Znan je Gothard Janez Lukančič pl. „ab Härtensfels et Altenlaak“. Podpisuje se „perillustrissimus Dominus“. Žena mu je bila Marija Cecilija r. Fürenpfeilova de Pfeilhaimb, s katero je imel več otrok. Leta 1705. je dal na svetlo knjigo, v kateri so popisani vsi kranjski plemeniti rodovi tedanjih dnij. Brat njegov je bil Ivan Pavel Lukančič „ab Altenlaak“ in je imel za ženo Ano Marijo; med drugimi otroki se je Franc Ignacij posvetil duhovskemu stanu. Porodil se je 12. malega travna leta 1716., bil doktor modroslovja in dal na svetlo: „optica colorum“ l. 1745. Umrl je dne 27. listopada l. 1758. v loškem mestu. Oče teh dveh posestnikov in prvi posestnik v tej ro-

¹⁾ M. Pohlin, l. c. stran 58. Valvazor II. knjiga 6., stran 359. Letop. Mat. Slov. 1876. str. 142.

²⁾ Morda so izviralci iz Žiganje vasi (Siegersdorf) v krški župniji pri Tržiču, da so prejeli potem svoj priimek.

¹⁾ M. Pohlin: Bibl. Carniol. 1862, str. 39.

dovini je bil Gabrijel Lukančič, kateri je umrl 63 let star dné 30. grudna 1683. ter je pokopan v starološki cerkvi v družinski rakvi. On in njegov sin Jan. Gotthard sta bila c. kr. deželna svetovalca in jako veljavna moža. V grajskem muzeju nahajamo sliki Gregorija Lukančiča pl. Hertenfelškega, kateri je bil 34 let star pod Ferdinandom II. vojni komisar v friulski vojski in pred Kanižo leta 1592., in Andreja Lukančiča, kateri se je porodil dné 24. listopada l. 1579. umrl pa 9. rožnika l. 1652.

Nekako sredi preteklega stoletja pa je imela to grajščino in njeno posestvo rodovina Erberg. L. 1731. se že čita Volbenk Adam baron Erberg, l. 1713. baron. Marija Ursula Erberg in leta 1721. Josipina Leopoldina „ab Erbergkh“. Vsi ti so radi kumovali, in so torej večkrat zapisani v krstnih knjigah. Od njih pa je v drugi polovici preteklega stoletja kupil posestvo z gradom vred Jožef Demšar, kateri se podpisuje „nobilis Dominus“ kakor ga nahajamo leta 1782, „de Dembscher“. Za drugo ženo je imel gospo iz Hohenwartove rodovine:

Ivano Ksaverijo od l. 1786. Imela sta več otrok. Ta je predelal l. 1784. klet, potem pa je hotel vse posestvo prodati na drobno, videč, koliko stroškov napravljajo take zgradbe, a vitez Friderik Anzelm pl. Strahl, c. kr. stotnik lovskega polka, ga pregovori, da ostane vse posestvo skupno. To je potem kupil on sam za primerno ceno. Ko pa je dné 15. grudna leta 1821. umrl 37 let star za vodenico, podedoval je to posestvo njegov sin Edvard pl. Strahl. Ko je kot svetnik c. kr. deželnega sodišča stopil v pokoj, prenovil je grad prav lepo in ga obkrožil z ograjo. Tudi je dal zasuti jarek krog poslopja na zapadni strani in še marsikaj predelal, posebno pa je uredil in pomnožil svoj muzej z raznovrstnimi slikami znamenitih umetnikov. Po njegovi smrti l. 1884. je prevzel posestvo njegov sin g. Karol pl. Strahl, c. kr. dežel. sodišča svetnik v Ljubljani. Vse grajščinsko posestvo ima dandanes 138 oralov 429 sežnjev, v sedmih katastralnih občinah, ki so te-le: Staraloka, Loka, Dorfjarje, Staridvor, Suha, Sv. Ožbolt in Peven. (Dalje.)

Črtice z avstrijskega juga.

(Piše dr. Jos. Marinko.)

(Dalje.)

Predno zapustiva Sarajevo, pogledva samo še nekoliko, kako deluje glavno mesto za prosveto in izobrazbo bosanskega naroda.

Omenil sem že velikansko katoliško semenišče, ki se sedaj gradi, in ponosno, v jutrovskem zlogu zgrajeno šerijatsko šolo, ponos mohamedanom bosanskim. Razven te imajo mohamedani še mnogo zasebnih nižjih šol, v katerih se uči koran. Omenil sem tudi muzej, ki ima prevažne zgodovinske spominke. Govoril sem o prekrasni, v ruskem zlogu zidani stolnici razkolnih Srbov. Nadbiskup ali metropolit skrbi s precejšnim številom razkolnih svečnikov za duševne potrebe pravoslavnih Bošnjakov.

Vlada „zemaljska“ se dosti trudi za pouk: ljudska javna šola, učiteljska pripravnica, višja gimnazija je temu dokaz. Vse tri stavbe so nove, istinito že po vnanje lepe; zlasti pa me je zanimala gimnazija, zidana l. 1890. po najnovejših zahtevah. V prostorni zgradbi je poskrbljeno za vse, kar se dandanes zahteva od takega zavoda. Med drugimi sta mi bili posebno všeč fizikalna dvorana in pa telovadnica. Gledé na učila pa se vendar-le vidi, da je stoprv začetek; kar pa nikakor ni čudno, ako pomislimo, da je prej gimnazija deset let potovala iz „kuće

v kučo“, dokler ni dobila lastnega doma. Ravnatelj, Slovenec iz Belokrajne, ima prav primerno stanovanje v gimnazijskem posloplju. Ž njim so baje tudi gospodje profesorji večinoma Slovenci. Dijaštvo je jako različno, kakor mesto samo. Gotovo je malo jednakih zavodov, kateri bi imeli štiri veroučitelje, kakor je tu v Sarajevu. Dijaki so namreč katoličani, razkolniki, mohamedani in židje.

Ljudske deželne šole so skupne za vsa verstva, kar seveda nikakor ni hvale vredno. Mohamedani n. pr. kaj malo pošiljajo svojo deco v te šole, dobro vedoč, da mora biti prava in trdna vzgoja pred vsem verska.

Katoličani pa storé v Sarajevu največ za omiko. Vrli „franjevci“ imajo tu že od nekdanj velik samostan. V njem biva sedaj tudi provincijal, izvrstni, vedno veseli in šaljivi o. Andrija Buzuk. Poslednji čas so si napravili prav dično veliko hišo, v kateri bodo skupno vzgajali svoje novince in jih lahko pošiljali za bogoslovski nauk v osredno nadbiskupsko semenišče. Franjevska cerkev ni velika, a je čedna in najstarejša v Sarajevu. Bila je župnijska in ob enem škofijska stolna cerkev, dokler ni bila zgrajena prekrasna katedralka, pri kateri imajo kranjski Slovenci lep pomnik — šest milodonečih zvonov. Ti zvonovi so se namreč napravili po milo-

kip; to je prvi javni spomenik, ki se je postavil v slavo krščanskega učenjaka.

Že pri poganih je bilo običajno, na krste (sarkofage) izklesati prizore iz bajeslovja in zgodovine. Prvi kristijani so kupovali začetkoma krste v delavnicah poganskih obrtnikov. Z ostanki svojih rajnih so jih shranili potem v katakombah. Zato so na nekaterih krstah še poganski prizori. Šele pozneje so jeli krščanski kamnoseki krasiti krste s krščanskimi podobami. V tem oziru je pomenljiva krsta svete Lucine v vatikanskih katakombah. Nad napisom: „Livia Primitiva in pace“ je vdolbel kamnosek „dobrega pastirja“, na levi njegovi strani ribo, na desni pa sidro.

Jako lepi, dovršeni so napisi na krstah in na grobnih ploščah. Črke so izklesane tako vkusno, da sentertje visoko prekašajo današnje napise. Nedosegljiv mojster je bil Jurij Dijonizij Filokal, kamnosek papeža Damaza I. (l. 366. do 384.), ki je po katakombah preskrbel mnogo napisov. Damaz sam je njegovo delo vodil in narekoval napise. Sloveča in v vsakem oziru dovršena je ploča ob grobovih papežev Fabijana in Lucija. Pesniško navdahnjene besede slovó:

Tukaj leži v presladkem pokoju množica vernih,
Bodi tedaj mi češčeno grobovje se svetimi trupli! . . .
Tukaj, odkrito povem, koj rad tudi jaz bi počival,
Toda bojim se, da motil bi svetih mučencev ostanke.

Tako spoštovanje je imelo Damazovo plemeno srce do svetih mest v katakombah. Jednako, kakor on, je čutil ves svet. Vek za vekom so obiskovali milijoni vnetih vernikov slavne grobove veleslavnih prednikov. Od vseh stranij so hiteli v podzemeljske prostore. Prudencij, ki je bil sam tako srečen, poje:

Kadar povrne se v leto zora slovesnega dneva,
Ki je vsem svetim v spomin, v slavo in čast posvečen,
Kdo bi le slutil, kako se razliva neskončno valovje
Vneto navdušenih trum, ktere pod zemljo hité!

Ti, o Rim veličastni! stojiš mi takrát ves osamljen,
Tvoja mladost in starost, reče ti srčno slovó.
Tudi Albanske goré in Picén in Etrurija plodna
Pošljejo hčer in sinov tisoče semkaj ta dan . . .

Proti koncu IV. stoletja je nehalo pokopavanje v katakombah. Cerkev je bila že prosta, njenim udom se ni bilo treba več bojzljivo skrivati. Katakombe so bile odslej samo še sveti spomenik mučeniške dóbe.

L. 410. so prihruli divji Goti v Rim. Nenasiťljivi pohlep in lakomnost bogastva jih je gnala i v katakombe, kér so mislili, da imajo tam doli Rimljani svoje zaklade. Strahovito so pustošili, ropali, razdirali; ogromna je škoda, ki so jo povzročili. Koliko dragocenih in zanimivih spomenikov lepe umetnosti so pač takrát razdejali! A kar so oni še pustili, so leta 455. uplenili kruti Vandali; česar pa niso oropali, to so v besni zdivjanosti zasuli. To je bila tužna usoda posvečenih katakomb, tako so prominule. Narod jih je većinoma pozabil. Le sentertje je bil še videti kak podzemeljski hodnik — a le malo kdo je vedel, kaj neki pomenja. Že papež Pavel I. (l. 761.) grenko toži, da prenočujejo pastirji iz Kampanije s svojimi čredami v nekdanjih katakombah, ob grobovih svetih mučenicov. Ščasoma so izostali še ti. Katakombe so izginile iz spomina, dokler jih niso slučajno 31. vel. travna l. 1551. zopet našli. Storile so svojo dolžnost. Sprejele so seme krščanske umetnosti v krilo rodovitne zemlje, in sicer v času, ko je grozen vihar, leden sever, tulil po krščanskem svetu. Nikdo ni mislil takrát, ko so se prelivali potoki nedolžne krvi, na lepe umetnosti; varno zavetje — akoravno jako skromno — našle so samo v katakombah.

Ko so pa sveti Cerkvi zasvetili žarki pomladanskega solnca — zlate slobode — pognalo je to seme in vzrastlo v dela lepe umetnosti.

(Dalje.)

Loka.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal Fr. Pokorn.)

(Dalje.)

4. Fidejkomisna grajščina v Puštalu.

Povedali smo že, da je na mestu, kjer stoji dandanes puštalski grad, stalo gospodarsko poslopje, grajski hlevi (Burgstaller) brizinških škofov. Od tod je dobila vsa ondotna okolica ime. Oskrbniki grajskih hlevov so postali kmalu veljavne osebe. Sezidali so si tudi primerna stanovanja, katera so imela veljavo gradú, ker so bila širšega obsega mimo drugih bivališč, in

tako so sprejela ime od prvotnega imena „grajskih hlevov“: „Burgstall“ in posestniki ali prav za prav oskrbniki teh gradišč „Burgstallovcí = Puštalcí.“¹⁾

Prvo poročilo, katero nam omenja to rodovino, je iz l. 1215.²⁾ Oton Puštalski („de Purchstallo“) je podpisan kot pričá v listini, ki

¹⁾ V naši sliki na str. 529 se vidi Puštál prav ob robu, ki je proti ogledovalcem.

²⁾ Zahn: Cod. dipl. A—Fr. I. str. 126. n. 127.

govori o povračilu škode, katero je koroški vojvoda Bernhard napravil brizinškim škofom v Loku. Torej vidimo, da je bil ta grad že zgodaj veljaven. In kako tudi ne, saj je imel mnogo posestva, katero so jim obdelovali razni podložniki.

Lega grajščine je pa tudi na prav lepem kraju pod „Hribcem“ in posestvo se razprostira prav v bližnji okolici tako, da je zares vabljivo prijetna in to še tem bolj, ker je tako blizu mesta.

Leta 1295. sta Konrad Puštalski in brat njegov Winter¹⁾ prišla pri škofu Emichonu v nemilost zaradi nenravnega življenja, a izprosila sta si odpuščanje meseca mal. travna ter obljubila poboljšanje.

Izmed poznejših znamenitejših mož te rodovine je Krištof Puštalski, kateri je bil l. 1531. deželni oskrbnik na Kranjskem, l. 1543. pa deželni poslanec. Bil je tudi vojaški svétnik z mesečno plačo 50 gld. in dné 10. vel. travna l. 1530. je bil v Slovenjem gradcu kot poslanec v raznih vojnih poslih. Karol Puštalski je bil deželni poslanec v l. 1549.—53. Joahim, za katerim se je leta 1573. še opravljala obletnica v župni starološki cerkvi. On je l. 1500. bil predstojnik v loškem stolpu.

Stare listine nam pravijo²⁾, da je brizinški škof Janez III. Grünwalder v nedeljo pred sv. Magdaleno l. 1449. dal v fevd to posestvo vitezom pl. Gallom. In teh gospodov nahajamo več, kakor Jurija Galla, kateri je že l. 1300.³⁾ bil „Landesverweser“ na Kranjskem. Jednako službo so opravljali pozneje: Jurij Gall l. 1430., Andrej Gall l. 1444., Jurij Gall l. 1530. Drugi iz te rodovine pa so bili deželni poslanci, kakor Krištof Gall pl. Gallenstein l. 1567. in 1569., Merth Gall l. 1574., 76—77., 83., Franc Krištof Gall l. 1588.—94., Darnijel Gall l. 1610.—19. Ta je bil tudi predsednik. Gottfried Gall l. 1649. do 1651. Koliko časa da je ta rodovina imela to posestvo, ni nam znano.

Grajščina je imela tudi posebne pravice. Tako je brizinški škof Vit Adam pl. Grebeck dné 2. rožnika l. 1625.⁴⁾ milostno podelil puštalskemu posestvu tudi lovsko in ribiško pravico. Iz tega lahko posnamemo, da je bilo posestvo veliko in obširno, ker navadno so le taka posestva uživala posebne pravice.

To posestvo je imel med drugimi Jožef Taller, poslednji svojega rodú, kateri je bil tudi posestnik grajščine na Brdu. Po njegovi smrti je je podedoval Jan. Ljud. pl. Hohenwart nekako sredi 17. stoletja, a je ni imel dolgo, temveč prodal baronu Ernestu pl. Abpfaltneru, kateri pa je je zapustil svojemu sinu Gottfriedu. Hitro so se torej menjavali razni posestniki, dokler ni naposled prišlo v posest baronom Wolkensbergom, pri kateri rodovini je še dandanes kot fidejkomisno posestvo.

Predno govorimo o tej rodovini, omenimo, da je bila grajščina zanemarjena, ko so jo prejeli Wolkensbergi v posest. Ob času luteranske kuge je bil puštalski grad glavno zavetišče pastorjem krive vere in zatorej ni čuda, da so jih iz Loke le težko pregnali. Ti posestniki pa so grajščino popolnoma prenovili ter zgradili tudi kapelico na dvoru pri tleh, a tako, da je kor kapelice v zvezi z grajskim hodnikom. Kakošno je bilo prvotno posestvo, ni mi znano, zakaj kapela je že druga. Posvečena je sv. križu in sicer „Depositionis Christi“. Oltarjev nastavek z napominano podobo je presno slikal l. 1706. oni slavni italijanski slikar Julij Quaglia, kateri je ozaljšal kaj

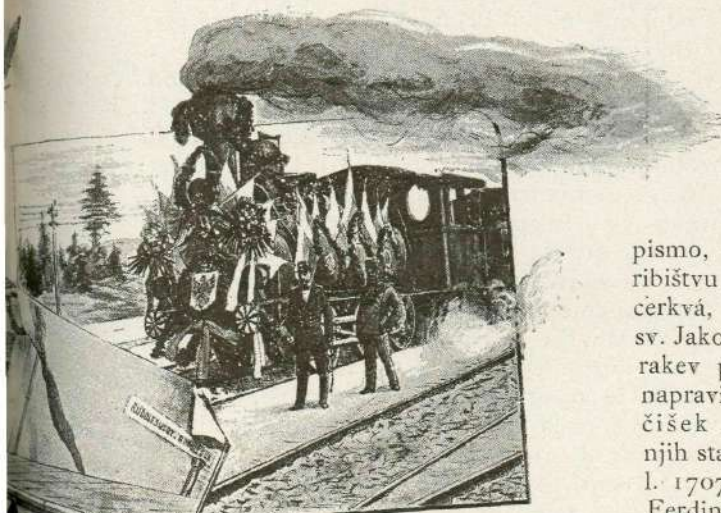
Spominski list
k otvorjenju proge Ljubljana-Čovo mesto.

M. Zarnik 1894.

¹⁾ Mitth. d. h. V. f. Kr. l. 1852, str. 43. — ²⁾ Beri Valvazor. III. knj. 9. — ³⁾ Mittheil. l. c. — ⁴⁾ Mittheil. d. h. V. f. Kr. 1867, str. 12.

vkusno s freskami ljubljansko stolnico. Kapela je sama prav preprosta; ima pa to zanimivost, da hrani pisma papeža Benedikta XIV., v katerih jednom je dné 26. malega travna leta 1747. dovolil, da se smé v njej maševati, v drugem pa dné 29. rožnika l. 1751., da smé maševati za posestnikovo rodovino bodisi svetni ali redovni mašnik. In res se je nekdaž maševalo v njej vsak torek. V malem zvoniku visita dva zvonova. Jeden je iz l. 1696., drugi iz leta 1741. Na obeh pa so podobe Matere Božje.

Rodovina Wolkensbergov je bila jako imovita in zato je bila zaradi dobrodelnosti povzdignjena v baronski stan. L. 1609. se bere ime Gašperja Oblaka¹⁾, a ta še ni bil baron, pač pa premožen fužinar dve milji daleč od Železnikov pri rudnikih „Nervranica“. Doma je bil iz loških hribov. Pozneje se bere Marka Oblak, kateri pa je že baron pl. „a Wolkensberg“ tudi „Wolkensbruch“. L. 1699.²⁾ mu je škof Janez Franč. Egkher pl. Kampfung dné 21. vel. srp. spisal fevdno

pismo, v katerem se govori o njegovem plemstvu in ribištvu pri Poljansčici. Ta je mnogo daroval za olupšavo cerkvá, kakor mestne, kapucinske itd. V mestni cerkvi sv. Jakopa namreč je dal napraviti l. 1694. družbinsko rakev pred oltarjem sv. Katarine, katerega je dal sam napraviti in kapelo prenoviti. Brat Markov je Frančišek Anton, kateri je imel več otrok. Dva izmed njih sta Frančišek in Anton Franč. Prvi je kupil l. 1707. postojniško grajščino in posestvo od kneza Ferdinanda pl. Auersberga, a l. 1722. jo je prodal cesarju Karolu VI. za 80.000 gld za rejo kraških konj; vse se je l. 1736. pridružilo k Lipici. L. 1803. je umrl baron

Franč. Rudolf za kapjo star 79 let. Začetkom sedanjega veka je bil posestnik puštalskega gradú baron Franč. Wolkensberg. On je bil c. kr. komornik in je leta 1832. umrl kot dosluženi okrožni komisar. L. 1809. je moral biti za poroka Francozom¹⁾, da se bo zbrala velikanska vsota denarja, katero so oni zahtevali od dežele Kranjske, namreč 15 milijonov frankov. Ta je imel več sinov, in ko je starejši Ferdinand Danijel l. 1861. umrl, prevzel je posestvo drugorojeni sin gosp. Avgust Janez Nep. Marianus, kateri je še dandanes gospodar in posestnik grajščine. Ta se je porodil dné 2. malega srpana l. 1821. ter obiskoval tudi gimnazijo. — Sedaj v novejšem času se je grajščinsko poslopje nekoliko povečalo na zapadni strani.

Vse grajščinsko posestvo, odkar je fidejkomisno, ima zemlje še 70 oralov 90 □ sežnjev v katrastalnih občinah Puštal in Loka. Poleg tega ima grajščinski posestnik veliko rento, odkar so se prejšnji podložniki odkupili, tako, da so dohodki jako dobri.

5. Ajmanov grad pri sv. Duhu.

Svetoduška grajščina je dobre pol ure oddaljena od Škofje Loke na desni strani kantonske ceste, ki drži na Kranj, zunaj vasi. Okolica njena je prav prijazna in vabljiva. Proti vshodu in jugu se daleč na okoli v ravnini razprostira široko polje ob železnici, proti severu in zapadu pa se tje proti križnogorskem pogorju in Cerngrobu (Ehrenau) širijo prijazni logi. In od tod, tako méni že Valvazor³⁾, je tudi ta grad dobil svoje nemško ime „Ehren-Au“, deloma od cerkve, deloma od

¹⁾ Mittheilungen d. h. V. f. Krain l. 1852, str. 42. — ²⁾ Dimitz: Gesch. Kr. IV, str. 295. — ³⁾ Valvasor III. knj. 11, str. 127.

okolice. Razgled je prav prijazen. Lahko rečemo, da je utemeljitelj te grajščine imel jako dober vkus, ko se je nastanil v tem kraju.

Poglejmo sedaj zgradbo samo. Nje pročelje gleda proti vshodu, torej na grajski vrt in proti železnici. Nad vhodom je grb prvega posestnika, ob straneh presno slikan lev, nad vsem tem pa v dolbini kip Matere Božje v sredi dveh presno slikanih angelov.

Ako se ozremo v notranjščino, zapazimo takoj, da je v resnici vsa zgradba izdelana po bavarsko-nemškem kroju. Leseni umetno izdelani stropi, tapetne slikarije, stare peči z vtisnjenimi grbi in sploh razvrstitev notranjih stanovanj nam priča, da je Bavarec zgradil to grajščino ter da jo je rabil posebno v poletnem času za svoje stanovanje v razvedrilo ali pa ob lovu. To nam kažeta posebno dve veliki na platno vpodobljeni sliki, predstavljajoč nam kuhinjo in kuharje ter pastirje in čredo na pašnikih. In še mnogo drugega nam jasno priča, da se je od grajske prvotnosti marsikaj dobro ohranilo. Opomniti je treba, da je grajščina izprva imela na zapadni strani še jedno pristavo, katero so pa koncem preteklega stoletja podrli in nekatere druge stvari predrugačili, kakor bomo še videli. Valvasor nam na zgorej omenjenem mestu kaže tudi lepo sliko cele grajščine od raznih strani, kakor je bila v prvotnem stanu. Vrt je bil lepo razdeljen v posamezne dele in krog in krog obdan z zidom. Grajščina je imela takrat tudi nekatere podložnike in svojo sodstvo („hausgericht“), kakor govore stara pisma.

Kdo pa je sezidal to zgradbo? Znano je, da je brizinški škof Ernest ob času luteranstva v Loki odstavil krivoverstvu udane domače uradnike ter jih namestil s ptujimi, a katoliškimi, ki so bili doma z Bavarskega. Tako so loško gospodstvo oskrbljevali odslej bavarski plemenitaši. Jeden izmed ptujih glavarjev loškega gospodstva je tudi baron Frančišek Matija pl. Lampfrizhaimb „auf Pürkha und Starzöll“, kateri je bil knežji svetnik, komornik, itd. Ta je bil glavar loškega gospodstva od l. 1659.—84., ko je ostavil to solzno dolino. Mož je bil jako imovit in podjeten oskrbnik.

Zapisano je, da so se leta 1728. naslednje županije: bitinjska, gadmarska, godeška, brojska, karnska, stirpniška in strmiška pritožile na cesarja Karola VI., da loško gospodstvo še vedno zahteva roboto v denarjih od njih, četudi je že dodelana loška grajščina. Zato prosijo, naj bi on to odpravil. Pri tem pa se sklicujejo še županije na pogodbo, katero so sklenile z loškim gospodstvom dné 18. prosinca l. 1655. gledé na roboto vožnje in drugih del pri zidanju grajščine, od česar so se odkupile z denarjem. Ker

pa je bila mestna grajščina predelana, popravljena in utrjena, kakor smo povedali, v l. 1716.—22., in ker v oni pogodbi ni drugega omenjeno, kakor zidanje grajščine loškega gospodstva, ne moremo si misliti drugače, kakor da so že l. 1655. sklenili zgraditi grajščino pri sv. Duhu, katero je dovršil zgoraj omenjeni glavar loški, baron Lampfrizhaimb okoli l. 1663. Da ni bila vsa najedenkrat sezidana, lahko sodimo po posameznih njenih delih, ako jih natančneje pregledujemo.

Ta baron je pa sezidal na koncu vrta tudi lepo kapelico z malim zvonikom, obrnjeno proti vshodu. Oltar v njej je bil posvečen obiskanju Marije Dev. Kapelo je blagoslovil l. 1671. oglejskega patrijarha komisar Oktavij Amigon. Kapela je imela gotski presbiterij z jednim oknom, v ladiji pa sta bili na vsaki strani po dve okni.

Po smrti prvega posestnika in utemeljitelja te grajščine je imela to grajščino vdova njegova Marija Jakoba bar. Lampfrizhaimb rojena pl. Daksberg. V neki grajski sobi visita še na steni na platno slikani podobi iz l. 1681. obeh teh gospodarjev in posestnikov še prav dobro ohranjeni.

Ko pa je umrla ta posestnica, postal je gospodar grajščine in posestva Lorenc Kristof „a Hochenfeld“. Ta je pa premenil marsikaj, posebno to, da je kapelico na vrtu podrł ter je novo dal napraviti ondi pod isto streho, kjer so hlevi in kašča na zapadni strani grajščine, kakor je še dandanes. Posvečena je Mariji Pomočnici, katere na platno slikana podoba je lepo dobro ohranjeno delo. Papež Klemen XII. je l. 1733. dovolil, da se sme v njej maševati, kakor kaže avtentika v njej na steni. Pred menzo kot antependij pa je podoba Marijinega Obiskovanja. V malem zvoniku sta dva zvonova; jeden iz l. 1738. iz livarne Josipa Samasse, drugi manjši še iz prve kapele iz l. 1670. iz livarne Davida Polsterja v Ljubljani.

Leta 1745. nahajamo že novega posestnika te grajščine: viteza Adama Jožefa Dinzela „de Angersburg“, kateri je bil oženjen z baronico Marijo Izabelo roj. „a Kushlandt“. Imela sta več otrok. Umrl je posestnik dné 14. svečana leta 1789. star 68 let, soproga pa stara 57 let že 16. prosinca l. 1785. Na platno slikana podoba Dinzelova se hrani še v obednici. Naslikal jo je slikar „D. Savoye“. Pa tudi njegovih sorodnikov slike so še dobro ohranjene ravno tam.

Odtlej je bil posestnik te grajščine „praenobilis ac excellent. Dominus“ Anton Jožef „de Hayman“, protomedicus, kateri je umrl za kapjo star 75 let dné 26. listopada l. 1799. Prebivala je ta rodovina že l. 1733. v Loki, zakaj gospa Marija Ana Haiman je takrat ku-

movala. In najbrže od tega posestnika je grad prejel svoje trdno ime, da ga še dandanes imenujejo „Ajmanov grad“.

Za tem je bil posestnik te grajščine „nobilis Dominus“ Jožef Dietrich. Oženjen je bil s Terezijo Polakovo. Ob času francoske vlade na Kranjskem je bil on župan (maire) starološki. Umrl je 82 let star dné 4. vinotoka leta 1846. Njegovo hčer Karolino pa je imel Daniel Detela, „Waarenspeiditeur“, za ženo.

In tako je postal ta mož posestnik grajščine po smrti Dietrichovi. Sin njegov in sedanji posestnik pa je gospod Oton Detela, rojen 12. listopada leta 1839. Nekaj časa je oskrbljeval tudi mestno grajščino, dokler je bila še erarska. Odlikovan je z redom železne krone III. vrste in je deželni glavar Kranjski. Sedanje grajščinsko posestvo, kar se ga ni prodalo, je v katastralnih občinah Dorfarje, Peven in Staridvor, ter ima še zemlje 62 oralov in 117 □ sežnjev. (Dalje.)

Aforizmi o ženstvu.

(Berilo gospé Pavline Pajkove dné 13. prosinca t. l. v „Slovenskem klubu“ na Dunaju.)

Človeško življenje primerjam dolgemu prognanstvu, v katerem prognanec neprestano vzdihuje, upa, pričakuje, a naposled se utrujen in upehan udá svoji usodi. Človeško življenje ne pozna mirú; neprestano se giblje in obnavlja. V trenutju, ko izročé materi zemlji truplo človeka trpina, položile so rojenice v zibel novorojenčka, kateri naj bi bil pokojniku naslednik.

Življenje je največkrat trudapolno in bridko, kakorkoli je ogledujemo. Saj je le borba, zatajevanje in požrtvovanje od početka do konca. Pa vendar radi živimo. Saj so nam dana tudi sredstva, da si polajšamo, olepšamo in oslajšamo življenje. Zatorej je takšno, kakoršno si uredimo sami, t. j. po svoji naravi, po svojih lastnostih, po izobraženosti. Gmotne razmere, zdravje, stan in druge razne okoliščine vplivajo šele v drugi vrsti na življenje.

V ženskem srečnem ali nesrečnem življenju igra prvo ulogo moški. Pa tudi moška sreča ali nesreča, ako je namreč mož oženjen, izvira ponajveč od njegove družice. Tako je tudi sreča in nesreča celih narodov mnogo odvisna od nravi ženstva, kar umevamo pač lahko. Rodbina je okvir človeške sreče. V rodbini vzrašamo, v rodbini dobivamo prvo in za poznejše življenje najvažnejšo odgojo, v rodbini živimo, z rodbino sočustvujemo, rodbina je v poznejših letih naša last, naša misel, naša skrb, za katero radi živimo, delamo in se trudimo. A rodbina ima svoj temelj v družbi moževi in ženini. Ako pa je složnost neobhodno potrebna v vsem družbinskem življenju, koliko bolj je potrebna med možem in ženo, ki naj bi bila jedna duša, ker vodita jedno in isto gospodarstvo in vzgajata jeden in isti zárod! Složnost mišljenja pa je mogoča samo v skladnem čustvovanju, skladno čustvovanje pa nastaja samo, ako sta si moški in ženska, ki sta namenjena postati zakonski par, tudi v svoji duševni izobrazbi sorodna do neke mere.

Torej ženska bodi učena? poreče kdo z grozo. Nikakor ne učena, temveč samó izobrazena. Treba ji je one izobraženosti, ki povzdiguje duha in ob jednom blaži srcé; ne mislim pa one izobraženosti, ki izhaja iz spoznavanja salonskih oblik, iz jezikoznanja, godbe, plesanja, ali iz spoznavanja najnovejših romanov in onih stvarij, katere se zahtevajo od salonske dame. Tako zvana salonska izobrazba našega ženstva, izobrazba brez razsodnosti, brez čustva, brez blagosti srca je samo lep okvir pokažene slike. Popolnoma krivo je mnenje, da prava izobrazba pokvarja ženstvo. Prava, temeljita izobrazba ne more ženske popačiti, temveč jo obvaruje sicer majhnih, vendar jako pogubnih slabostij, katere izvirajo iz nevednosti. Nevednost je potem tudi kriva, da se ženska ne razvije v plemenito bitje, ampak postaje čestokrat brezčutna stvar, brez značaja. Taka ženska velja nekaj možu in znanecem, dokler je mlada in lepa; kadar se pa postara in mine njen cvetoči obraz, tedaj jo prezirajo in zaničujejo. Zaradi krive izobrazbe je postala z leti dolgočasna, pusta, jezična, neprenesljiva stvar. Sploh menijo — in posebno pri nas na Slovenskem je utrjena ta kriva misel — da „učena“ ženska (izobraženost so krstili za učenost) ne more biti pridna gospodinja. Torej naj je pa nevedna in neizobražena ženska pridna gospodinja? — Kako napačno je to mnenje, ni težko dokazati. Ženski je že prirojen nagon za domačnost in za rodbino. Večja ali manjša učenost nima po mojem mnenju celó nič vpliva na ta prirojeni čut. Med ženskimi, ki so žal pozabile pomen svojega vzvišenega poklica, ki brezvestno zanemarjajo najsvetejše rodbinske in najvažnejše hišne dolžnosti, nahaja se gotovo več nevednih nego izobraženih. Izobraženost že sama na sebi je trden ščit proti človeškim slabostim; izobraženost opominja, vodi, vspodbuja k dobremu, torej tudi k izpolnjevanju dolžnostij, če so še tako težavne.

Skrinja.

(Svatovska pesem.)

Lepa Vida platno tkala,
 V novo skrinjo je spravljala,
 V platno srečo je zavila
 In tako je govorila:
 „Kadar pride mladoletje,
 Ko ves svet odet je v cvetje,

Takrat, dragi, pridi, pridi
 Iz daljine k svoji Vidi,
 Da boš videl, kaj od lani
 Ona tebi v skrinji hrani,
 V novi skrinji pisani!“

Gojko.

Loka.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal Fr. Pokorn.)

(Dalje.)

6. Starološka župna cerkev.

Ozirajoč se po obširnem posestvu nekdanjega loškega gospostva, opazamo posebno po vrhovih visokih hribov mnogo cerkvá. To nam kaže, kako požrtvovalni in goreči so bili nekdanji prebivalci teh krajev. Še bolj pa se o tem prepričamo, ako obrnemo pozornost na jednake stavbe po ravninah. Tukaj zasledujemo poleg gorečnosti in požrtvovalnosti ljudstva za božjo čast na večjih zgradbah tudi dela umetnosti, njihovo zgodovino in sorodnost. Poglejmo torej nekatere cerkvene zgradbe, o katerih še nismo obširneje poročali. Jedna izmed njih je župna cerkev starološka.

a) *Prva stara cerkev.* Prejšnja starološka župna cerkev¹⁾ je bila izmed najstarejših cerkvenih stavb na Kranjskem. Leto njenega početka je neznano, vendar pa se dá določiti, kdaj je že stala. Najstarejši nam ohranjeni pisani vir je iz l. 1074.²⁾ Dné 15. rožnika namreč sta se brizinški škof Ellenhart in oglejski patrijarh Sigehart pomenila med sabo zastran desetine na loškem svetu. Tudi sta se dogovorila zastran zidanja in posvečevanja cerkvá, kakor tudi zastran nameščanja duhovnikov pri cerkvah v Loki. To nam kaže, da je takrat že bila župna starološka cerkev.

Prvotna starološka župna cerkev ni bila velika.³⁾ Razdeljena je bila v tri ladije, izmed katerih sta bili stranski za polovico nižji mimo srednje. Cerkveni znotranji prostor sta delili po

sredi dve vrsti po pet nizkih, jako krepkih slopov v tri dele. Vse tri jednako dolge ladije so imele apside in bile pokrite z lesenim stropom, kakor so bili še pozneje znaki v zidu. Srednja ladija je imela po pet velikih, stranski pa sta imeli le mala okna. Potemtakem je nekako spominjala na začetek romanskih bazilik. Torej pač ne ugovarjamo onim zvedencem¹⁾ stavbarskih del, kateri trdé, da je bila zidana prva župna cerkev starološka v 9. ali 10. stoletju. Omenjam še ta-le razlog. Brizinški škofje so povsod na svojem svetu uvajali navadno le nemške svetnike ter jih priporočali v češčenje. Tako so tudi v Loki uvédli poleg drugih svojega svetnika Korbinijana²⁾, kateri je bil ustanovitelj brizinške škofije in umrl 8. kimovca leta 730. Ker so pa v Loki že imeli za patrona svetega Jurija, niso ga mogli odstraniti, marveč so poleg njega postavili na veliki oltar tudi sv. Korbinijana. Cerkev sv. Jurija je torej pač stala v Stari Loki takrat, ko so jo škofje prejeli v last.

To prvotno cerkev so pa sčasoma premisli, kakor so zahtevale potrebe. Napravili so zvonik, ker izprva je bila le sprednja stena nekoliko višja nad streho in nosila dva zvončka. Niso pa zvonika prizidali cerkvi, ampak rajši prve štiri slope v srednji ladiji prezidali in nanje postavili zvonik. Zato so segale vrvi zvonov prav pred oltar na stopnice in motile mašnika in ljudstvo. Kdaj se je to zgodilo, ne vemo. Morda so takrat svodili tudi srednjo ladijo križasto, da se je lepše vjemala z novo zvonikovo

¹⁾ Njeno sliko vidijo čitatelji na str. 215. na levem vogalu zgoraj.

²⁾ Zahn: Cod. dipl. A.-Fr. I. str. 89, št. 89.

³⁾ O teh posebnostih starološke cerkve sklepamo največ iz zidave prejšnje župne cerkve, katero so podrli l. 1863. in katero je popisal tedanji dekan, pokojni Frančišek Kramer. (Drobtinice, 1892.)

¹⁾ L. 1861. je neki ud starinoslovske družbe z Dunaja obljubil 500 gld., da bi se stvar ohranila in popravila zaradi visoke starosti, in ne podrla, ker je zvedel, da mislijo zidati novo cerkev.

²⁾ Obrazuje se v škofovski obleki; poleg njega je medved, kateri mu prijazno nosi njegovo prtljago za kazen, ker mu je bil mulo raztrgal.

stavbo, stranski ladiji pa sta še ohranili svoj leseni strop. Da se je to zgodilo v dóbi prve gotike, pričajo nam ravno masivni svodi.

Pozneje so popravljali to prvo napako. Podaljšali so za kakih pet sežnjev cerkev od zvonika dalje ter prestavili veliki oltar. Tako je nastal nov presbiterij v gotskem zlogu s šilastimi okni in rebrastim svodom.¹⁾ Zvonik je bil videti nad streho tako, kakor da je nad križiščem. Za oltarjem je bila zakristija. Ko so torej oltar prestavili k zadnji steni novega presbiterija, podrli so tudi to zakristijo ter potem sezidali novo s šilastim portalom na listovi strani cerkve, t. j. stranske ladije na moški strani. Na temelj prve zakristije za oltarjem so še zadeli l. 1863., ko so podirali staro cerkev, ter ga izkopali.

Cerkev je imela prvotno petero oltarjev: veliki oltar sv. Jurija, stranska v ladijah na moški strani sv. Janeza Krst., na ženski strani svetega Valentina; ob slopéh pa sv. Štefana na ženski in dvanajstih apostolov na moški strani. O poslednjih dveh nam je znano to-le: Pri podiranju stranskih lesenih oltarjev se je pokazal na zidu presno slikani oltar s podobo sv. Štefana, ki je bil preje zakrit. Spodaj je bil zalizan in nekoliko že okrušen napis v latinščini, nanzanjajoč, da so bile tukaj vzdane svetinje svetega Štefana, sv. Fabijana in Sebastijana, svete Magdalene in sv. Klemenca, in da sta bila prenovljena l. 1118. Pa jeden je segnil, in tako so potem oba oltarja slikali presno. Podpis je iz l. 1441., dné 2. vel. srp. Delo je zvršil I. Bonitz.

Za oltar dvanajstih apostolov je bil ustanovljen kapelan kot zgodnjik (Zwelfpotenfrümmesser). Ta oltar je imel posestva²⁾, katera so l. 1552. deželni stanovi kranjski kot zastavljena imeli ter jih hoteli prodati. Stvar je bila dolgo zapletena. Naposled je vendar župnik Ambrož Hanman z veliko težavo l. 1572. rešil vsa ta posestva za 230 'renških' in 25 kr. ter vtelesil svojim tako, da opravlja sam ali po kom drugem na teden po dve sv. maši pri tem oltarju. Ako bi se omenjeni beneficij zopet ustanovil, obrnili bi se tudi ti dohodki dotičnemu beneficijatu zopet v prid. O tem beneficiju dvanajstih apostolov se bere že leta 1454., ko je brizinški škof Janez na sv. Petra in Pavla dan potrdil loški duhovščini njihove pravice.

Iz l. 1575. nam je znano, da je imel tudi oltar sv. Janeza svojega kapelana, kateri je bil četrti po duhovniškem redu v cerkvi, preje omenjeni zgodnjik pa je bil peti.

¹⁾ Beri o tem: Flis, Stavbinski slogi str. 124 in Franceta Kramerja življenjepisa v Drobtnicah l. 1892.

²⁾ Tudi župna cerkev je imela nekdanj poleg ustanovnih posestev na raznih krajih mnogo podložnikov.

Iz mašne ustanove Korbinijana Fürnpfeil de Pfeihaimb, knežj. brizinškega svétnika in oskrbnika loškega gospostva, kateri je umrl dné 5. prosinca l. 1657. in ima zadej za velikim oltarjem na zunanji strani starološke cerkve vzdian prelep nagrobni spomenik, vemo, da je v prejšnji župni cerkvi bila tudi kapela sv. Mihaela, kateri je volil 200 renških z namenom, da se opravljajo zanj in za njegove sorodnike v njej štiri svete maše. Kje bi bila stala ta kapela, nisem mogel pozvedeti.

Cerkvena notranjščina je bila nekdanj vkusno okrašena s presnimi slikami, ki so se pokazale izpod beleža pri podiranju cerkve. V ženski ladiji so bile stopnice na pevski kor, kateri je bil prav pod stropom srednje ladije. L. 1626. je na prve na njem postavljene orglje zaigral prvi starološki organist Pavel Formacher, kateri je prostovoljno opravljal to službo do svoje smrti.

Kolikor starejša je bila cerkev, toliko več popravljanja ji je bilo treba. Naposled se je toliko premenila, da bi bil kdo težko ločil prvotnost od novih prenapredb. Leta 1750. n. pr. je sklenila rožnivenška bratovščina, katera deluje že nad 100 let v dušni prosep župljanov, ustanoviti si v župni cerkvi lastno kapelo z oltarjem Materje Božje, in je to tudi zvršila. Na evangeljski strani ženske ladije so podrli velik kos zidú z oltarjem svetega Valentina vred ter postavili veliko, okroglo, samo na sebi tudi prav čedno, cerkvi pa nikakor ne primerno kapelo z rožnivenškim oltarjem, pred katerim so kapelani vsako soboto večer molili rožni venec. Oltar Materje Božje izdelan v renesanškem zlogu je gledal po ladiji doli. Oltar sv. Valentina so pa postavili v kapeli tako, da je gledal proti zakristiji v nasprotni stranski ladiji. Iz cerkve v kapelo sta bili dve kameniti stopnici. Kapela je imela kupolasto svoden in presno slikan strop s podobo sv. Mihaela in čvetero podolgastih, na vrhu polukrožnih oken z barvanim steklom. V novejši dóbi so pa najhuje pokvarili cerkev s tem, da so stene zunanjih ladij primerno srednji vzdignili in obe ladiji obokali. Prejšnja okna srednje ladije so se zazidala ter nova napravila pri tleh stranskih ladij. Naposled se je vse to pokrilo z jedno skupno streho, ker stranski ladiji sta imeli preje lastni strehi. Na pročelju cerkve se je napravila lopa s štirimi stebri in okroglimi loki. Nad lopo so bila čveterokotna okna in na vrhu ravno čelo, na katerem je bila na presnem slikana podoba sv. Jurija. Tudi pri stranskih vratih na moški strani je bila mala lopa.

Tako je bila cerkev bolj podobna kleti kakor hiši božji, četudi je bila poprej jako lepa.

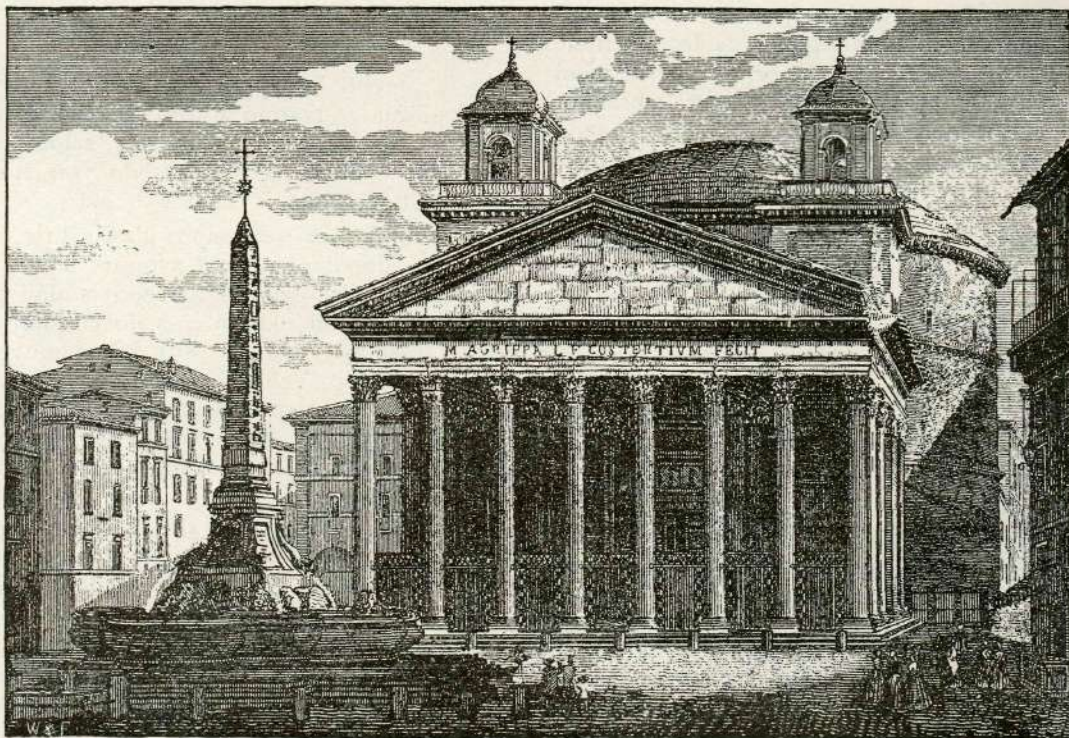
Ker je cerkev že jako stara, pešalo je tudi zidovje. Teža za zunanje stene je bila

prevelika. Zid je začel pokati in se izbočil na vse strani. Nevarnost je bila vedno večja, da se nekoč lahko nanagloma vse zruši in podere na kup. V skrbéh, da se ne bi pripetila nesreča, želeli so župniki zgraditi novo cerkev in staro podreti. Res so tudi že pripravljali tvarino za to zgradbo, a poguma niso imeli. Šele l. 1863. se je dela resno lotil in veliko zgradbo tudi dovršil starološki dekan, pozneje kanonik ljubljanski, vstrajni, jekleni mož, r. gosp. Frančišek Kramer.

b) *Nova cerkev.* Zanimivo bi se dalo pripovedovati, kako je zidal umni dekan novo

cerkev. Toda ker je to že opisano dovolj, omenjam samo, da so postavili dné 28. rožnika leta 1863. vogelni kamen; na rožnivenško nedeljo l. 1865. so jo posvetili z veliko slovesnostjo.

V katerem zlogu pa je zgrajena nova starološka župna cerkev? Mnogi sodijo po zunanjem pogledu. Cerkev ima dve zakristiji, kakor tudi srednji dve kapeli nekoliko ven pomaknjeni tako, da je zunanje lice¹⁾ podobno grškemu križu z dvema počeznima tramovoma. Kupola na sredi strehe in več malih stolpičev vrh vogalov nam svedočijo — pravijo —, da je cerkev

Pantheon v Rimu.

zidana v bizantinskem zlogu. A to ni res; če ima cerkev le nekatere dele posnete po tem ali onem zlogu, ne sme se po tem soditi vsa stavba.

Glavni znak bizantinskega zloga je natančna centralizacija, katere pa pri naši cerkvi ne opazamo. Oglejmo si tloris cerkve! Ta nam kaže podobo čolna, ki je na sredi nekoliko bolj izbočen, ne pa podobo grškega križa. Kupole so pa delali tudi Rimci pri svojih za bogočastje odmenjenih stavbah. Najlože rečemo, da je cerkev zidana v renesanškem zlogu. Dolga, na vrhu polukrožna okna, raznovrstne oblike in okraski zunaj in znotraj, jajčasta kupola z ‚laterno‘,

svetla notranjščina, kapelice, posebno krajne v vdolbinah, podolgovata ladija in še marsikaj drugega nam priča renesanški zlog.

Notranjščina cerkve je prav prijazna. Ker je bila skoraj nekoliko presvetla izprva, zato so dali napraviti v srednjih kapelah slikana okna. V steklo užgane barve nam kažejo osebno velikost Izveličarja, sv. Jožefa in angela variha na moški strani in brezmadežno spočetje Marije Device v sredi dveh kerubov, podajajočih ji krono in lilijo, na ženski strani. Po stenah so v posebnih vdolbinah razpostavljene po šest čevljev

¹⁾ Glej sliko na str. 215.

visoke sohe apostolov iz moravškega peščenca. Napravil jih je prav mojstersko akademiški podobar Frančišek Zajec v Ljubljani. Vse delo, z ličnimi konzolami vred stane 1600 gld. Na ženski strani pa je kamniški podobar Matija Ozbič postavil na jedni podpori slonečo, krasno izdelano cementno prižnico. Posamezne strani so okrašene s pozlačenimi reliefnimi podobami Kristusa in evangelistov. Križev pot je tvorniško delo v oljnatem barvenem tisku z Dunaja. Vkusno izdelane primerne okvirje pa je izdelal Jan. Gosar iz Dupelj. Klopi je prav lično izdelal mestni mizar A. Ručigaj za 888 gld., a les so mu pripravili. Velik lestenec sredi cerkve, ki je veljal 200 gld., se tudi prav dobro prilaga prostorni cerkvi. Delo je Ozbičevo iz Kamnika. Krasne orjaške orglje s 24 izpremeni je l. 1865. do jeseni prav izborno dovršil znani mojster Franč. Goršič, ki si je hotel takrat kot novinec pridobiti sloveče ime. Vse delo je stalo 2954 goldinarjev. Tudi kameniti tlak, poslan z Dunaja, povečuje cerkveno lepoto in stane 900 gold.

Oltarjev ima cerkev sedmero. Veliki je posvečen zaščitniku župnije, sv. Juriju, čegar podoba, na konju borečega se zoper zmaja, je presno naslikal Ivan Wolf po Fernkornu, nastavek pa po Hochstetterjevem načrtu. Tabernakel je delo treh mojstrov in stane 2000 gld. Jan. Gosar je izdelal, kar je lesenine, Fr. Zajec podoba zadnje večerje, Iv. Wolf pa slikarije; vse pa posvečuje svetišče božje še tem bolj, ker podobe: izguba raja, Izakova in Melkizedekova daritev, zadnja večerja, sedmero sv. zakramentov, so prav primerno odbrani predmeti, kateri se vjemajo z daritvijo sv. maše. Oltarna miza je plošča iz celega kamna, ki jo je na Kamnitniku ulomil in obdelal za 125 gld. Janez Vodnik, kamnosek iz Ljubljane. Ravno ta je tudi obhajilno mizo izdelal prav krasno iz rdečega marmorja, kakoršen se nahaja na Kamnitniku, za 280 gld. Stranski oltarji so izdelani vsi v renesanškem, s cerkvijo vjemajočim se slogu. Štirje manjši so iz benečanskega, belkasto-sivkastega kamna. Izdelal jih je kamnoseški mojster Ivan Antonini iz Vidma prav umetniško. Posvečena sta sprednja sv. Valentinu in sv. Uršuli, zadnja dva pa sv. Frančišku Ks. in sv. Ani. V srednjih dveh kapelah pa sta lesena oltarja, katera je Janez Gosar po pogodbi izdelal leta 1868. za 3000 gold. Posvečena sta Materi Božji rožnivenški in sv. Štefanu. Ves nastavek kaže obliko osmokota. Oba imata tudi tabernakel z baldahinom in pozlačena vratca. Vsa sestava teh dveh oltarjev, okraski in pozlata, je prav okusno delo; samo ogledalnega stekla je nekoliko preveč v žlebičih in vdolbinah.

Cerkev je jako prostorna; nad štiri tisoč ljudij je lahko v njej pri službi božji. Ladija s presbiterijem vred meri v dolgost 37·3 m, visoka pa je nekaj nad 17 m; presbiterij je za 3 m nižji. Širokost ladije na sredi znaša 11·2 m, presbiterija pa 8·5 m. Nad vsako zakristijo je oratorij z razgledom v presbiterij. Notranjščina cerkve je prijazna.

V cerkev drži troje visokih, okrogloločnih vrat, katerih podboje je izdelal šentviški kamnosek Lovrenc Vodnik, kakor tudi dva slopa, katera nosita kor za orglje in pevce, iz glinjškega kamna. Starološki mizar Anton Inglič pa je izdelal vrata in okna za 914 gld.

Poglejmo še zvonik! Blizu 32 sežnjev visoko v zrak se dviga z vkusno izdelanim završkom. Pokrit je z angleškimi škrljicami. To delo je prevzel ljubljanski krovce Korn ter je prejel plačila za tvarino in trud 999 gld. Druga cerkvena streha pa je pokrita z zalološkimi ploščicami, katerih se je porabilo 700 stotov a 80 kr. Pokrivanje je stalo 250 gld.

V zvoniku se veličastno glasé štirje, od leta 1883. popolnoma novi zvonovi iz livarne A. Samasse. Ozaljšani so z raznovrstnimi podobami, z ličnimi okraski in s slovenskimi napisi. Vsi skupaj tehtajo 4871 kilogramov ali blizu 87 stotov. Veliki je zares lep orjak, ki tehta skoro 46 stotov. Kako slovesno so jih Staroločani sprejeli, kako veselje se je razlegalo povsod, o tem bereš natančneje v Zgodnji Danici l. 1883.

L. 1874. dné 4. vel. srp se je pričela prelepa devetdnevna pobožnost v spomin devetstoletnega obstanka starološke župnije ali osemstoletnica samostojnosti. Papež Pij IX. je bil v ta namen vernikom podelil popoln odpustek z navadnimi pogoji. Za vezilo tega slavnega spomina pa je cerkev prejela novo dragoceno monstrancijo, ki stane 1300 gld. Kovana je iz srebra in bogato pozlačena ter tehta 8 liber in 14 lotov. Izdelala se je deloma v Ljubljani, deloma na Dunaju in je last župljanov, zakaj blizu 1100 gld. prostovoljnih darov so zložili zanjo.

Vsa cerkvena zgradba z zvonikom vred je stala, ko je bila popolnoma dovršena, 49.605 gld. Župljani in drugi dobrotniki s cerkvijo vred so dali vsoto 30.658 gld. Nedostajalo je torej še blizu 19 tisoč. In vendar je bilo vse poplačano in poravnano takrat, ko je rajni gosp. Kramer odšel v Ljubljano kot kanonik. Zares gorečnost in vstrajnost njegovi sta vredni občudovanja. Kakor pa se je on trudil, da je svetišče postavil, tako se naslednik njegov, msgr. Matej Kožuh, sedanji župnik in dekan, prizadeva, da je ohranja. Pred 11 leti je bila cerkev lepo osnažena in popravljena znotraj in zunaj, a zob

časa ji je zopet zavalal že marsikatero rano. Sedaj se pripravlja denar polagoma in natihoma za zgradbo novega velikega oltarja, kateri bo cerkveno krasoto zopet poživil in povečal. Bog

daj, da bi cerkev kdaj tudi presno poslikali po stenah in kupoli: potem bi bila starološka cerkev izmed najlepših cerkvenih zgradb na Kranjskem.

Rim, središče lepih umetnostij.

(Spisal dr. Anton Medved.)

(Dalje.)

III. Prve cerkve.

Grozovit je bil boj, ki ga je bilo poganstvo zoper krščanstvo. Tristo let je besnela kruta smrtna kosa od vshoda do zahoda. Kdo bi popisal strašne muke na jedni, peklenški srd na drugi strani? Kdo bi preštel tisoče nedolžnih in vselej junaških žrtev?

A človeška sila, bodi še tako ogromna, ne ugonobi nikdar božjega dela. Vsi rimski mogotci, zdivjani Neroni, Domicijani, Dioklecijani . . . krščanstva niso premagali; nasprotno: oni so se pogreznili v prah in pepel, krščanstvo pa si je slavno priborilo vladarstvo sveta. 27. vinotoka l. 312. je premagal ob Milvijskem mostu Konstantin Veliki v znamenju sv. križa Maksencija, zastopnika takratnega poganstva. Po tej velepomeljivi zmagi je napočila zora sveti veri. Takoj l. 313. izdà Konstantin v Milanu znani odlok, s katerim proglasi krščanstvo za slobodno in enakopravno z drugimi verami. Ta prevrat se je kazal kmalu v vsem javnem in zasebnem življenju. Kakor cvetke ob ljubkem dihu v gorki pomladi so jela vsestransko procvitati plemenita dela krščanstva. Med prvimi so pognale lepe umetnosti veličastne kali iz podzemeljskih grobov.

Odslej šele se jame razcvitati prava krščanska umetnost, v kateri je vse dóbe Rim nedosegljivo središče.

Vzvišen je pomen, zaradi katerega so začetkoma kristijani vzeli umetnost v svojo službo. Samo razveseljivati srcé ter pasti in kratkočasiti poželjive oči, — to ni bila njena naloga takrat; zakaj preresni so bili časi. Vse tedanje življenje je prevejal sveži duh pobožnosti in nadzemskega mišljenja. Kar so počeli verniki, hoteli so storiti le v božjo čast. Vsa narava, lepota nebes in zemlje — vse je moralo poveličevati jedino Boga. Blagoglasno petje jim je užigalo srca v plamen svete ljubezni; govor jim je razsvetljeval večne resnice; — lepa umetnost pa jim je pred vsem lepšala in posvečevala kraj, kjer so se shajali k božji službi. Zato so nad zemljo njeni prvi umotvorili cerkve.

Kdo ne ljubi čedno-belih cerkev? Kako jih čisla Slovenec! „Kjer je cerkev, Tam sije nebo“, pravi posavska prislovica.

Domovina, mili kraj . . .

Cerkve bele kjer stojé . . .

to je bistveno znamenje naše drage domovine. Tako vneti za cerkve so bili vsi prvotni kristijani. Ob času krutega preganjanja so si jih pod zemljo izkopali, pozneje so jih hipoma zidali pod milim nebom.

Kje-li in kdaj-li je nastala prva krščanska cerkev, ne dá se dognati. Nekaj časa so jih namestovale navadne hiše. A v drugem veku nahajamo že več pravih cerkvá v severni Afriki, kjer so mnogo let verniki uživali mir. Gotovo se je kmalu tudi Azija ponašala s cerkvami. V tretjem stoletju, posebno ob času cesarja Septimija Severja, jih je nastalo tudi v Italiji obilo. L. 303. jih je zadel grozen vihar. Dioklecijan je namreč ukazal vse zopet razdejati. Njegovi vojaki so zažigali in podirali svete kraje. Kakor dandanes kresovi v poletni noči, plamtele so takrat na tisoč mestih do neba cerkve. Ni čuda torej, da se iz onih časov niti jedno sveto poslopje ni ohranilo celoma. Le zgodovina nam daje nekatere podatke.

V Italiji je imel brez dvoma Rim prvo javno cerkev. Vemo celó, kje je stala. Povod ji je pa dal čudežen dogodek v dobi cesarja Avgusta. Kmalu po Kristusovem rojstvu je začel v Rimu ob desnem tiberskem pobrežju izvirati studenec, iz katerega je v obilici lilo čisto olje. Zgodovinarji — tudi svétني — pripovedujejo, s kakšnim čudenjem je strmelo nad tem izvirkom vse ljudstvo. Prvi rimski kristijani, gotovo učenci sv. Petra, so si ga takoj simbolično razložili, meneč, to je znamenje izveličanja, ki je ob enem s studentem prišlo na svet. Zato jim je bil ta kraj posebno svet. Sezidali so nad njim kmalu preprosto hišico, v kateri so se tajno zbirali k molitvi. Pod Kalistom l. (218—223.) pa so jo povečali in javno proglasili za svoje svetišče. Nad izvirkom so

Ljubav opeva mladih dev,
Lepoto, vzorno rast;
Nesrečo zapeljanih rev,
Poštenih srečo, čast.

In gosli javorjeve so,
In drenov mu je lok,
In strune mu iz čreva so,
In glas kot rajski zvok.

In godbo spremlja jasni spev,
Da čara srcem sluh;
In godbi, spevu je odmev,
Kot pel bi nebni duh.

Nekoč pa ide pevec sam
Med drevjem skozi gaj;
Premišlja, kod bi šel in kam,
In kaj še pel bi naj.

Ob poti znamenje stoji,
Bršlin ga krije, mah;
Mladenič vanj uprè oči,
Nakrat obstane plah.

Podobo tu je umetnik
Na zid narisal bil,
Pod Mater Božjo v spomenik
Je to zapisal bil:

„Kdorkoli si, ki mimo speš,
Ostani malo tú,
Da Materi srce odpreš,
Ki čaka te domú.“

Stoji mladenič, gleda nem,
Koleno se šibi,
Poklekne v prah: „Zdaj dobro vem,
Kaj v srcu me teži.“

Po sili seže v strune prst,
Srce vzkipi iz mej,
Iz strun in grla glas mu čvrst
Doni, kot nikdar prej.

„Oprosti Mati, večni Sin,
Da svet me zvalil bil!
Kreposti vajinih, vrlin,
Do zdaj sem zabil bil.

Kar sem zamudil bil poprej,
Zdaj peti hočem to,
In tvojo slavo bom odslej
Proslavljal le samó.

Saj pevca svetno ne umé
Umevaš ga le tí,
Zato se ti srce odpré,
Da v tebi se vmirí.“

Anton Hribar.

Loka.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal Fr. Pokorn.)

(Dalje.)

7. Cerkev M. B. v Cerngrobu.

Ako greš od Stare Loke naravnost proti Cerngrobu, porabiš v poletnem suhem času tri četrt ure, sicer pa v slabem vremenu celo uro. Pot je dandanes za vožnjo nekoliko gručasta, za peš-hojo še dovolj pripravna. Rajni dekan Kramer jo je iz slabe poljske poti predelal v dobro pot, četudi ga je stalo mnogo truda. Potujé opaziš več zidanih znamenj, katera jasno pričajo, da te pot vodi do božjepotnega kraja. Izmed sedmero znamenj je najzanimivejše poslednje, ki je ne daleč od cerkve. Staro je že 394 let ter ima po svojih vdolbinah in zunaj na vseh štirih straneh mnogo presnih slik iz gotske dóbe.¹⁾ Res, da so nekatere že pokvarjene, a druge so še tako dobro ohranjene, da jih lahko priporočamo vsem slikarskim umetnikom, naj bi se učili na njih, kako je treba prenavljati gotske cerkve z gotskimi slikami. Ako se oziramo na ta znamenja, ni nam treba drugega vodnika, da dospemo v Cerngrob.

Od kod in káko je ime „Cerngrob“, ali kakor ljudstvo govori „Cengrob“? Nekateri so modrovali, da je v gozdu tega kraja rastel „cer“ (Weisseiche), in ker je kraj nekako v kótlu ali „grabnu“, imenovali so ga „Cerngrob“. Drugi so menili, da so roparji, kateri so nekdanj prebivali po gozdih te okolice, popotnike napadali,

morili ter jih v bližnje grape metali in zagrebali. Od todi so rekli kraju, kakor je tudi dandanes napačno na kantonskih deskah, „Černgrob“. Niti ta, niti prejšnja misel ni prava: jedino resnično je, da je to ime iz nemščine. Roparji namreč, tako nam veli ljudska pripovedka, prebivali so tod v podzemeljskih jamah, od koder so prežali na popotnike, kateri so hodili z blagom v Kranj po cesti. In ker so prebivali tod Nemci, imenovali so kraj „zwe-Erdn-Grueben“ ali „zw'Ern-Grub“ = pri zemeljski luknji, katera je bila roparjem pribežališče. In tako se je to ime strnilo v „Cerngrob“ ali kakor domače naše ljudstvo izgovarja še mečje „Cengrob“. Ko pa so ondi sezidali cerkev Mariji v čast, jeli so tudi pisati po nemško „Maria zw-Ehren im Grueben“, kar se je pa zopet skrčilo v „Zw' Ehrengrueben“ in tako pišemo še dandanes „Ehrengruben“. — Že l. 1291. nahajamo zapisano¹⁾, da je v Cerngrobu bila jedna kmetija, ki je dajala brizinškemu škofom 30 denarjev na leto. Kdaj pa je bila ondi cerkev sezidana? To je neznano, zakrito v megleni preteklosti. Viri so se poizgubili in poročil nam nedostaje. Le po zidavi sodeč, moglo bi se približno nekoliko določiti, v katerem času da so jo zidali. Cerkev namreč sestoji iz treh delov: iz zgornje ladije ali presbiterija, spodnje ali prvotne ladije, in lope. Najstarejši del je sedanja

¹⁾ Glej našo sliko na str. 628.

„DOM in SVET“ 1894, št. 20.

¹⁾ Zahn: Cod. Fr. III.

Cerngrobska cerkev. (Fot. Fr. L.)

trovrstna ladija. Masivni nizki razogleni slopi, vendar ne več tako težki, kakor v prejšnji starološki cerkvi, nas spominjajo na ne mnogo poznejšo dōbo zidanja, kakor starološka cerkev. V posameznih stenah pod vrhom še vzdana bruna nam izvablja vprašanje, ali ni bil nekdanj strop lesen? Da je sedanje križasto gotsko svodovje delo poznejše dōbe, to nam spričuje popolnoma razlika svodovja od drugega zidū, ki je videti mnogo starejše. Tudi gotska šilasta okna v stranskih ladijah nam spričujejo visoko starost cerkve. Zidana je torej, namreč prvotni del, v prvi gotski masivni dōbi. Nekateri hotē, da je že v desetem stoletju zidana, a gotovo je stala že v 12. ali 13. stoletju, ako ne preje.

Lansko leto sem v stranski ladiji pri oltarju svetega Martina poskušal nekoliko odstraniti večkratni belež, ker sem videl, da se kaže pod njim presna slikarija. In res so se mi pokazale krasne gotske slike podob Marijine poroke, svetega Volbenka, sv. Elizabete, sv. Barbare in druge, kolikor se je dalo odlučiti. Pri tem se mi pokaže tudi gotski zamazani napis, ki ga nisem mogel raztolmačiti, pač pa sem spoznal letnico 1453., katera nam kaže, kdaj je bila cerkev slikana v prvotnem delu. Tudi posne-

mamo iz te slikarije, ki sega prav do svodovja, da je takrat cerkev že bila svodena. Križasto svodovje ima samo prečna in dijagonalna rebra, sloneča na konzolah. Škoda le, da so te slikarije bile že oluščene, a so jih zopet pobelili; in ta belež se sedaj ne dá odstraniti brez poškodovanja podob. Podobe, kar se jih vidi, so lepo umetno delo.

Ta prvotni del ima tri jednako dolge ladije, ki merijo po 16,5 m v daljavo, v širjavo pa srednja 3,5 m, stranski pa sta za jeden meter širji; visokost vseh je nekaj čez 6 m. Vsaka ima vrata; stranskih ladij vrata so iz l. 1858. z gotskim završkom, srednjih podoba je oslovski hrbet. Na moški strani v desni stranski ladiji so tudi vrata, katerih portal je na završku presno slikal leta 1863. I. Gosar s podobami Matere Božje, sv. Ane, in sv. Joahima med gotskimi fialami.

Drugi mlajši del cerkve je pa zgornja ladija ali sedanji trirazgredni presbiterij, ki je 10,1 m visok in nekaj malega

ožji od starejšega dela in 18,3 m dolg. Ta del ima namestu težkih, masivnih slopov, vitkejše, pri tleh kot podstav okrogle, višje pa osmoogelne slope iz laborja, kateri nosijo na svodu zvezdasto križajoča se rebra, in teh je šest. Kapitelji slopov imajo rastlinske in živalske okraske, fantastične živali, spake, leve, itd. Na svodu je mnogo okrašenih sklepnikov. Svodovje je bilo slikano l. 1644. Med slikami se največkrat ponavlja angelčkova glava. Rebra svodovja novega dela padajo na zidovja starega dela tako, da vidiš, kako so hoteli ob priliki stari del podreti in jednako z novim zgraditi. Okna v novem delu so vsa dolga, gotsko-šilasta.

Ta poznejši del cerkve je bil sezidan v l. 1521—24., kakor nam povē l. 1520.¹⁾ dnē 1. oktobra storjena pogodba, katero so naredili oskrbnik Pavel Rasp, blagajnik Baltazar Siegersdorfer, vikar Anton, sodnik Anton Stingele in drugi z loškim meščanom in mojstrom Jurkom²⁾ zaradi preustrojenja cerngrobske cerkve. Iz te pogodbe zvemo, da mora Jurko podreti tri stare kore in potem sezidati od ladije dalje novo

¹⁾ Glej več o tem v Izvestjih II. str. 152.—155.

²⁾ Morda s polnim imenom „Martin Jorkho Streit“, za katerim se je l. 1573. še opravljala ustanovljena sv. maša.

svetišče, ki naj pri tleh meri 2 sežnja debelosti, na vrhu pa 1 seženj zaradi tega, ker ne bo zvonaj podporenj. Zaradi tega mora biti tudi v zidu 18 močnih slopov iz rezanega kamena, da bode zgradba trdna. Za svodenje naj nalomi kamenja v Moravčah. V treh letih ima zvršiti svetišče, a ne le samo to, marveč tudi poleg njega jednako visok, močen zvonik, katerega vogli morajo biti vezani z dobrim rezanim kamenom. Zvonik naj bo dvakrat obokan: nad zakristijo, ki je v njem, in pod zvonovi za shrambo. — To in še marsikaj zvemo iz pogodbe. Za vse to delo pa je prejel 700 gld.,¹⁾ kar nam kaže, kako po ceni so nekdanj delali tudi velike, močne in krasne cerkvene zgradbe.

Tretji del te cerkve pa je kakor cerkveno pročelje široka dolga lopa, ki sloni na v dveh vrstah po šest postavljenih osmoogelnih slopéh. Ta je bila zgrajena l. 1858. po gorečnosti rajnega g. Kramerja. Preje je bila lesena in pod njo na pročelju cerkve je bila presno slikana podoba Matere Božje, katera se še pozna nad obokom sedanje lope pod streho.¹⁾

Ozrmo se še na zvonik, kateri je prizidan na strani presbiterija in ladije nekako ravno v sredi. To je pravi orjak, kakoršnih ni daleč na okolu. Visok je okoli 33 sežnjev, in zidovje pri tleh meri 3 m debelosti. V zvonik vodi nad 100 stopnic. Vhoda v zvonik sta dandanes dva: jeden v cerkvi poleg zakristije, drugi pa je prizidan zvonaj cerkve na ženski strani l. 1858.; nad cerkvijo se snideta. Prostor pri zvonovih meri 60 m². Dandanes vabi k službi božji čvetero soglasno ubranih zvonov v zvoniku, izmed katerih je veliki skoraj 36 stotov težak in znamenit posebno zaradi najstarejšega, do sedaj znanega slovenskega napisa iz leta 1807., kateri slove doslovno tako-le:

*Kader sim biv pervizh islit,
Smo preieli lvbiga myrv dar; 1763.,
O Bog! dai, kir sim sdei prelit,
De bi tud' ga vshvala vssaka stvar; 1807.*

Na nasprotni strani pa tako-le:

*H' Zhasti Marie ozhem smeram peti
Inu vssim vernim glassnu rasodeti,
De Jezus bo roko stegnou
Inu moie dobrutnike vsse poshegnov.*

Izprva, dokler še ni bilo zvonika, visela sta dva zvonova nad velikim oltarjem v nekoliko

¹⁾ Na slopéh te lope, na cerkvenih stenah znotraj in zunaj, posebno pa še na znotranjih slopéh se lahko opaza istinitost latinskega pregovora, ki pravi: „Nomina stultorum ubique locorum“, ali po domače: Kjer se osel valja, povsodi pušča svojo dlako! Vse to nam kaže, da današnji svet ne ume več svetosti svetišč božjih, ali če jo ume, neče je več spoštovati. Pač bi bilo bolje, da bi nikdar ne prišel v cerkev, kdor hoče mazati in čakati po stenah ter tako onečastovati hišo Gospodovo.

nad streho povišani prednji steni. Ta dva sta bila nova l. 1506. ter tehtala skupaj 20 stotov. Ko pa se je jeden poškodoval, dali so l. 1861. oba prelit v jednega in napraviti še dva druga nova. To nam pové napis na njih:

*Prelit iz dveh poprejšnih sim
Marii slavo de glasim
K molitvi verne de budim
In duše mrtvih izročim.*

Tako na drugem zvonu; na tretjem pa tako-le:

*Obvari Maria in sv. Florijan,
Soseske, od katerih sem vam darvan!*

Četrtni pa nosi ta-le napis:

Treska in hudega vremena, reši nas, o Gospod!

Vsi so lepo okrašeni z raznimi podobami in z drugim lepotičjem.

Zvonik ima na zapadni strani tudi veliko presno slikano podobo sv. Krištofa, kakoršna je bila nekdanj na cerkveni steni poleg stranskih vrat. To podobo je l. 1863. naslikal J. Gosar, s tem-le napisom:

*Gentiles Deos Contrivisti
Conferens nobis gratiam Christi!*

Po naše bi se reklo: „Poganske bogove si zatri ter nam prinesel milost Kristusovo!“ S te slike se lahko učimo kmečke loške dovtipnosti. Krištof z debelo gorjačo v roki in s Kristusom na rami stopi v morje, morski raki pa gledajo iz vode, kaj je neki zunaj!

Prva polovica zvonika je bila zidana s presbiterijem vred. Tako nam je svedočila tudi sedaj že okrušena letnica na strani zvonikovi. Drugo polovico pa so dodelali l. 1666., kar nam kaže precēj zamazana letnica pod linami. Stebriči v linah so bili izdelani l. 1551. Spodnje line so dvojnate, okrogločne; zgornje pat rojnate, gotške. Streha je v renesanškem zlogu. Omeniti moram tudi, da je cerngrobska ura prav izvrstna in se njeno bitje sliši daleč na okrog. Stala je 600 gld. in jo je izdelal l. 1887. lučniški urar.

Poglejmo še nekoliko cerkveno notranjščino, katera obseza lahko kakih štiri tisoč ljudij. Oltarjev ima osem in sicer štiri v presbiteriju, štiri pa v starejšem delu cerkve. Veliki oltar je krasno renesanško, vkusno izrezljano, bogato pozlačeno umetno delo. Posvečen je Marijinemu Oznanjenju, katere podoba je na platno slikana, pa tudi kip, kateri se vidi ob četrtkih in ob praznikih. Po vsem razstavku je razstavljenih mnogo angelov in okraskov. Tudi prvaka apostolov kraljujeta na njem v pripravnih vdolbinah. Do l. 1880. je bila v oltarju bolj majhna, na platno slikana podoba Marijinega Oznanjenja. Slikal jo je l. 1796. Leopold Layer, in dandanes visi nad velikimi vrati v srednji ladiji. L. 1880. so

oltar prenovili ter postavili novo krasno veliko sliko na mesto prejšnje. Podaril jo je Josip Lužan, prizivni svétnik v Ljubljani, doma iz Žabnice zaradi obljube. Delo je monakovsko iz l. 1865. ter je stalo 200 gold.; ker je podoba velika, moral se je oltar nekoliko pokvariti. Oltar je prenovil dupljanski slikar Josip Gosar za blizu 2000 gld. Naprava novega oltarja pa je stala silno malo. Postavljen je bil namreč l. 1652. Loški meščan in slikar Jakop Jamšek je prejel 10 renških za pozlačenje, podobar Jurij Skorn iz Ljubljane 42 renških 13 kr. 1 vinar, mizar Jeronim pa 20 renških za svoje delo. Iz tega lahko spoznamo, kako po ceni so nekdam delali tudi umetniška dela. Tabernakelj je pa še pozneje narejen v spakedrani renesansi in nima umetniške vrednosti.

V presbiteriju na vsaki strani je blizu velikega oltarja po jeden preprost pozno-renesanski oltar. Na epistelski strani je posvečen Materi Božji sedmero žalostij, na evangelski pa sv. Heleni. Podobi sta barvani in pozlačeni. Nova oltarja je l. 1753. izdelal podobar Henrik Hilarius „von Göttingen“ za 110 gld. nemške veljave, pozlatil in pobarval pa Matija Pöller za 116 gld. av. velj. Izprva sta stala pri slopéh na sredi. L. 1858. pa ju je dal Kramer prestaviti k steni.

Vsa drugačna dela renesanska, umetno izrezljana in bogato pozlačena, so pa stranski oltarji v prvotni ladiji. Na ženski strani v stranski ladiji je posvečen svetemu Martinu, katerega ljudstvo goreče časti kot velikega pomočnika ob živinskih boleznih. Ta oltar je bil nov l. 1680., prenovljen pa l. 1862. V srednji ladiji ob masivnih slopéh sta preprosta majhna oltarja starega dela: sv. Lucije in sv. Agate. Na moški strani v stranski ladiji pa je l. 1751. bil postavljen čedni renesanski, rjavo barvani in pozlačeni oltar sv. Ahacija, na katerega praznik je nekdam (še l. 1636.) vsako leto hodila zaobljubljena pročesija od „Matere Fare“ na Šmarno goro, dandanes pa na velikonočni torek, da bi

Gospod obvaroval župnijo toče in drugih jednakih šib in nadlog. Procesije se udeleži vselej obilo pobožnega ljudstva. — Prižnica je v baročnem zlogu lesena in nosi grb brizinških škofov. Stare so tudi preproste klopi na moški strani v ladiji, namreč 207 let; vse drugače lepše in pripravne pa so lansko leto iz trdnega lesa za 269 gold. izdelane klopi v presbiteriju na vsaki strani. Poleg teh sta ondi ob velikem oltarju dve daljši, umetno izrezljani in ozaljšani, stari klopi, kateri nam kažeta, koliko truda so si nekdam prizadejali, da so napravili kaj čednega in umetnega za čast božjo. L. 1713. so dali napraviti

okrog velikega oltarja menze in stopnic železno ograjo, katero je Gregor Jesenko izdelal za 150 renških. Prav po loški šegi so l. 1649. napravili na strani v presbiteriju 8 m dolgi leseni kor za orglje v rokokó-zlogu. Orglje so stale 100 renških. Izdelal in postavil jih je Tomo Krek (Khruæg) iz Ljubljane. Tlak v presbiteriju je bil od l. 1724. pa do l. 1892. iz navadnih kamenitih plošč robato zgrajen; danes pa ima svetišče popolnoma nov tlak iz šamotnih plošč, katere sta vložila Vidic in drug iz Ljubljane za 1181 gl., 40 kr. Tako ima svetišče sedaj krasno lepo lice.

Ne smemo pozabiti še neke znamenitosti. V stranski prvotni ladiji nad oltarjem svetega Martina visi veli-

kansko rebro. Od kod in čegavo je in kaj pomenja, ne vem. Jedna ljudska pripovedka nam pravi, da je to rebro od one velikanske „ajdovske deklice“, katera je pomagala pri zgradbi cerngrobske cerkve. Z jedno nogo je stala na Šmarni, z drugo pa na Šmarjetni gori, ko je zajemala vodo iz Save in pesek ter ga podajala delavcem. Tudi debele skale za temelj in drugo zgradbo je lomila in pomagala pri zidavi. Pri tem delu pa se ubožica pohabi, zbolí in umrje. V hvaležni spomin se je zato v cerkvi ohranilo jedno njeno rebro. Ta orjaška deklica¹⁾ je bila dvojčič-sestra

Staro znamenje ob poti k Cerngrobu. (Fot. Fr. L.)

¹⁾ Mittheil. d. h. V. f. Krain I. 1866., str. 11.

onega velikana, katerega jedno rebro se hrani v župni cerkvi v trgu Innichenu v pusterski dolini, zidani l. 1213. Ta orjak je pomagal pri zidanju te cerkve. Prinesel je namreč iz kamena izklesan velik steber iz Sekstena v Innichen. Cerngrobsko rebro meri osem čevljev in sedem palcev. Da je to le bajka, vé vsak pameten človek. Povedati hoče le, da se je z velikimi težavami zidala cerngrobska cerkev in to v davnih časih.

Druga pripovedka o tem rebbru pa slove tako-le: Neki grof je imel hčer, katero je jako ljubil. Pohajala je nekoč ob morju, kjer so že dalj časa čakali velikanske ribe, da bi jo ujeli. Deklica se ponesreči in pade v morje. Oče, boječ se zanjo, zakliče v tej stiski Mater Božjo cerngrobsko na pomoč, katera je takrat kot čudotvorna slovela daleč na okrog. In glejte čudo! Velikanska riba vrže deklico, kakor nekdanj pre-roka Jona, nepoškodovano na suho. Toda ribo ujemo in usmrte. V hvaležni spomin te čudovite rešitve pošlje oče jedno rebro te ribe cerngrobski cerkvi, kjer se hrani še dandanes. Ljudje pravijo, da so zidarji nekoč našli, popravljajoč cerkev, nekaj pisem pod streho, iz katerih so zvedeli ta dogodek. Prosto ljudstvo pa je pritaknilo takoj še nekaj basniškega. Pravi, da kapne vsako leto od rebra jedna kapljica. Kadar se bo pa rebro popolnoma izkapalo, takrat bo sodnji dan.

V lopi, katera je bila do leta 1858. lesena, potem pa zidana v gotskem zlogu, nahajamo tri konzole. V notranjo steno pa so vzdane štiri podobe, izklesane iz kamena, služec kot konzole gotskim rebrom, upadajočim na steno. Po ljudski pripovedki ¹⁾ predstavlja jedna glavo poglavarja roparske druhal, katera je v teh gozdih prežala na popotnike, potujoče z blagom v Kranj, dokler jih niso pregnali s tem, da so gozde posekali; druga nam kaže obraz brata poglavarjevega, tretja glavo poglavarjeve matere in četrta podoba poglavarjevega psa.

Cerngrobska cerkev je bila nekdanj jako sloveča božja pot. Priča temu nam je njena velikost; podružnice so navadno majhne, ta pa je jako velika. Tudi podrto župnišče in odpravljene krčme, katerih je bilo poleg cerkve več, svedočijo nam, da se je nekdanj zbiralo tukaj mnogo ljudstva. Ljudstva se je shajalo od blizu in iz daljnjih krajev na tisoče, posebno v poletnem času. Prihajali so Marijo častit ter se priporočat njeni priprošnji kar s procesijami, posebno binkoštno praznike. ²⁾ Te-le župnije so se udeleževale binkoštni ponedeljek cern-

grobske pobožnosti: komendska, vodiška, smledniška, velesalska, šenčurška, preddvorska, nakelska, podbreška, kriška pri Tržiču, mošenjska, kovorska, pograjska, idrijska, cirčniška, žirovska, poljanska, soriška, železniška, selška, neveljska, cerkljanska, mengiška, šent-peterska iz Ljubljane, šentviška, sovska, kranjska, šmartinska in tržiška. Po pridigi so se molili očenaši za omenjene župnije. Tudi se je v cerkvi opravilo mnogo sv. maš. Še preteklega stoletja, ko je svetna oblast odpravila dvesto let staro slovečo cerngrobsko bratovščino Marijinega Oznanjenja ter prepovedala pobožne shode, zabeležili so v zapisnikih, da se je na leto opravilo v njej osem do devetsto svetih maš; kaj šele popreje, ko je bilo versko življenje živahneje!

Stara cerngrobska pesem nam pripoveduje, kako je kruti Turčin, kateri je požigajoč in moreč razdeval slovenska tla, ravno v Cerngrobu, četudi je imel ogromno vojsko s seboj, izgubil moč pred Marijo.

On je cagoviten postov,
Ker je Tvojo moč spoznov,
Krancam si Ti na znajne dala,
Ker si se zajne vojsk'vala.
Vel'ka je mogla Tvoja moč bit',
Ker je bil turški car tuki pobit.

*vsotih
100 let*

Ljudska pripovedka nam pravi, da je turški poglavar prišel v cerkev in hotel Mater Božjo oropati vseh dragocenostij: a hipoma je oslepel, da ni ničesar videl v njej razven zidú. In ker le še ni odjenjal, marveč hotel na vsak način kaj doseči, začne se mu udirati pod nogami — kakor malo poprej na Malenskem vrhu v poljanski župniji in pred župno tratarsko cerkvijo — tako, da je moral oditi praznih rok. In še dandanes se hrani kamen v lopi, na katerem se pozna udrta podkev turškega konja.

O mnogoterih duševnih in telesnih milostih, katere so zadobivali pobožni verniki od Boga na Marijino priprošnjo, govori nam ista pesem:

Marija Angelskiga Češena,
Per Teb' je taka moč najdena:
Skoz Te se železje odpira,
Bolnikam se zdravje gmira.

Per ta žalostnih je Tvoj trošt,
Per ta neumnih je Tvoja modrost,
Per cagovitnih Tvoj poternejne,
Per grešnikah Tvoj spokorjeje.

V Cengrob se v'like gnade godé,
Poglej špringarje, k' na zid' vise,
V Turčiji so b'li zapert',
Smert so rajtal' tamki stert.

V železje so b'li djani,
Terdo noter zakovani,
Upanje so oni zgubili,
Deb' še po svoj' dežel' hodili.

¹⁾ Berli H. Costa: „Reise-Erinnerungen aus Krain“ l. 1848., str. 147—148.

²⁾ Ohranjena je tudi še romarska pesem, katero so prepevali romarji, prišedši v Cerngrob.

Al' na Cengrob so zdihnil',
Železje se jim je odklenil',
Marija je b'la taisti ključ,
K'ni b'lo treba nobene luč';

Deb' per ključavnicah lukin iskal'
In te ključe noter vtekval';
Marija je b'la tolkajn močnejš',
Kolker je b'lo železje terdnejš'!

Zaupanje na Marijino pomoč v Cerngrobu se je ohranilo do današnjega dné. Vsak četrtek vidiš mnogo ljudstva ondi, posebno v poletnem času. Zlasti ogromno število se pa zbere od vseh krajev ondi takrat, kadar je slovesno duhovno opravilo; tedaj pokladajo darove Mariji na oltar, da se zaljša in ohranjuje njeno svetišče, katero je zares lepo in veličastno. (Dalje.)

Kakó si ustvarimo Slovenci vzoren knjižni jezik?

(Spisal B. S.)

Jezik očistite peg, opilite gladko mu rujo!

Vsestransko olikani slovenski jezik — to je pač med drugimi vzor vsakega pravega in zavednega Slovenca. Jeden izmed glavnih znakov in pogojev olikanega jezika pa je brez ugovora — jedinstvo ali jednotnost. No — od tega smotra, ali bolje: od vzorne in vzgledne jezikovne jedinstvi smo Slovenci še precèj oddaljeni, kakor pričajo mnogih domačih listov in pisateljev tožbe o naši neslogi in nedoslednosti, tako v govoru kakor v pisavi. Da smo torej v marsičem nesložni in nedosledni, v obče spoznamo in vemo; kaj pa nam je treba storiti, da pridemo — čim prej, tem bolje — do tolikanj potrebne jedinstvi, o tem se nič prav ne zavedamo. Zato pa je vredno o tem premišljevat. Zdravniku, ki hoče ozdraviti kakega bolnika, treba je pred vsem do dobra poznati njegovo bolezen, potem šele ji more izbrati primernih zdravil. Tako moramo tudi mi najprej vedeti, kaj nas prav za prav loči in kaj ovira naše združenje. Ako bi stvar dobro premislili, našli bi, da izhaja naša nesloga, oziroma nedoslednost, od tod, ker nimamo: 1. obče priznane, jednotne slovnice, 2. jednotne terminologije, 3. jednotnega pravopisa in za ustni govor — jednotnega naglaševanja. Naše združenje pa ovira prvič to, da mnogi omenjenih resnic prav ne spoznajo; ako tudi na jedni strani tožijo o nejedinstvi, pa na drugi odobravajo in zagovarjajo vse mnogovrstne, dasi nepotrebne besede in oblike, češ da so „udomačene“ in „pravilne“. Drugič pa je tudi takih, katerim je jedinstvo deveta briga, ker so „vneti za slobodo“ — pač le iz bojazni, da bi sicer ne šlo vse njim po volji; zakaj, da bi bila jezikovna sloboda — nejedinstvo nekaj lepega, vzornega, za celotni narod koristnega, vsaj jaz ne morem umeti. Sploh pa živo pogrešamo obče priznane in merodajne avtoritete, katere razsodbam bi se moral rad ali nerad pokoriti vsak Slovenec, ki hoče pisati ali govoriti zares pristno in pravilno knjižno slovenščino.

Prvič nam je torej treba nove slovnice, katere pravila bi bila vseskozi jednotna, takisto jednotne tudi vse oblike; ali z drugimi besedami: v njej bi se ne smelo nahajati nič, kar bi nas moglo zapeljevati k nedoslednosti, oziroma nas cepiti na dvoje ali več strank. Tako n. pr. pišemo v Celji in v Celju. Obe obliki sta sicer „udomačeni“ in „pravilni“, pa obe sta nam vsekakor preveč. Vsakdo mora priznati, da ni lepo in hvalevredno, ako isti pisatelj rabi sedaj prvo, sedaj zopet drugo obliko; takisto pa tudi ne, ako ta stranka piše *i*, ona pa *u*. Odločiti se moramo torej vsi za jedno in isto pisavo, ter se je potem tudi vsi in dosledno držati. Izgovor, da „tudi ne dene nič, ako v tem nismo edini, saj *u* in *i* si nista zavidna, če si le ljudje privoščimo ljubi mir“, ne velja, ker isto bi se lahko reklo v vseh dvomnih slučajih; potem pa sploh ne potrebujemo jednotnega jezika. In zlasti če spoznamo, da bi bilo prav, ako bi pisali vsi (in v vsem) jednako, zakaj bi si potem ne prizadevali z vsemi močmi doseči to vzorno jedinstvo: ¹⁾ — *Bom* in *bodem*. Tudi v tem, kakor številnih drugih slučajih nam (kakor se lahko vsakdo prepriča) zadostuje jedna oblika — vsaj v nevezani besedi (o pesniškem jeziku pozneje!); druga je torej odveč ter bi ji morali zategadelj službo odpovedati brez usmiljenja ²⁾

¹⁾ Da bi bila v našem slučaju končnica *u* najboljša, ne zdi se mi še popolnoma dognano. Med ljudstvom ni navadna, zato se mi vidi, zlasti za mehkiimi soglasniki, nekako posiljena. Po mojem mnenju (katero pa seveda ni nikakor merodajno) bi bilo bolje, ako se naravnost ne odločimo za nobeno obeh oblik, ampak rajši uberemo „zlati srednji pot“ z nastopnim „jednotnim“ pravilom: za mehkiimi soglasniki pišimo — izvzemši pesnike — dosledno *i*, za trdimi pa *u* (v druž. *om*), n. pr. v srci, v morji; v potoku, v jezeru.

²⁾ Ali moremo dvomit, katero bi sprejeli? Saj „*bom*“ je ne samo krajša, ampak tudi — in to je odločilno — povsem „domača“, v vsakdanji govori večinoma navadna. „*Bodem*“ naj se torej dovoli jedino le pesnikom.

Loka.

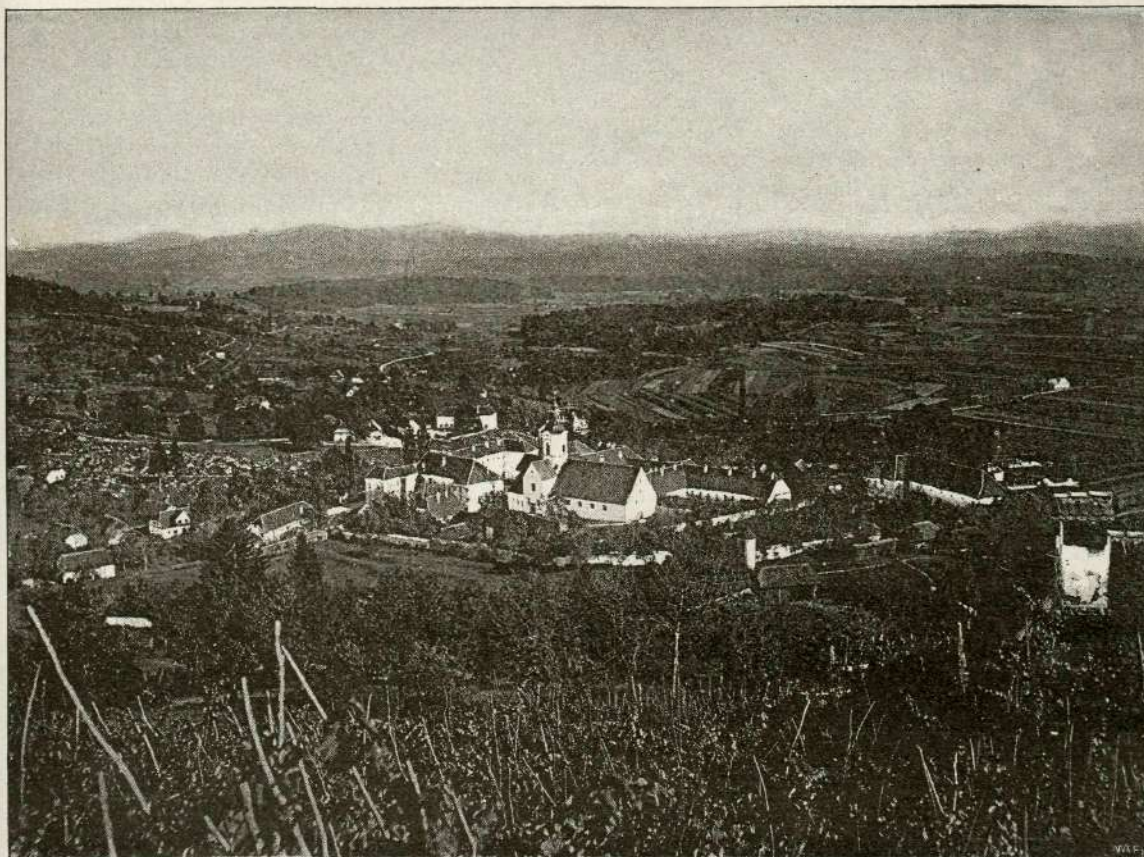
(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal *Fr. Pokorn.*)

(Dalje.)

8. Mestna župna cerkev v Loki.

Poleg omenjenih cerkvá so bile na loškem svetu že zgodaj tudi še druge. Tako beremo v neki stari listini z dné 27. vinotoka l. 1271.¹⁾

o kapeli sv. Jakopa v mestu; imenuje se ali cerkev, ali pa večkrat kapela, kakor od l. 1293. do leta 1358. itd. Kakšna pa je bila, ali velika ali majhna, v katerem zlogu zidana, o tem ne vemo ničesar. Vemo le toliko, da l. 1532. ni

Zatičina. (Fotogr. Dav. Rovšček.)

več zadostovala časovnim potrebam in razmeram, ker so zgradili popolnoma novo, lepše in prostornejše svetišče božje. O tem nam je sedaj obširneje govoriti.

Sedanja mestna župna cerkev je zidana v lepem gotskem zlogu. Ima tri jednako (10m) visoke ladije, izmed katerih sta stranski za spoznanje širji od srednje, vse skupaj pa so široke 13,44m. S presbiterijem vred meri cerkev v dolgost 29,20m. Vsa cerkev je svodena; svodi

so zvezdasti. V ladiji nosi svode 6 osmoogelnih slopov z okroglim podnožjem. Kapitelji slopov imajo čisto renesanške akantove liste. Kjer se na svodu rebra križajo, olepšani so sklepniki z raznimi okraski in podobami in zato se vidi svodovje jako bogato. Presbiterij je završen s tremi stranmi osmokatnika in je nekoliko nižji od ladije. V presbiteriju je pet šilastih oken z ličnim krogovičjem, v ladiji pa je šest dolgih gotskih oken. V presbiteriju so okna slikana s podobami apostolov. Na zunanjsčini pa ima presbiterij šest čveterooglatih močnih podporn

¹⁾ Mittheil. d. h. V. f. Kr. l. 1862. str. 78.

„DOM in SVET“ 1894, št. 21.

in jedno manjšo okroglo. Dvoja gotska vrata vodijo v cerkev in nad glavnimi je ta-le napis:

*SanCte IaCobe, CVstos hVIVs VrbIs, nobIs-
CVM sIs, patroCInare nobIs!*

(Sveti Jakop, varih tega mesta, bodi z nami, bodi naš patron!) Ta časoslov nam kaže l. 1532., v katerem je bila cerkev sezidana. Ravno nad glavnim vhodom je v kamen vdolbena podoba Jezusa na Oljski gori, ko se mu bliža sovražna druhal. Nad stranskimi vrati pa je slikana podoba Jezusa pri Jakopovem vodnjaku. Na vsaki strani je prizidana po jedna kapelica z mnogokotnim završkom. Prva, „sv. križa“, je stara 30 let, druga, „naše ljube Gospe“, pa 14 let. Na evangeljski strani presbiterija je prizidan mogočni čveterokotni, visoki zvonik, kateremu so l. 1794. napravili gotskemu zlogu popolnoma neprimerno renesanško streho. To so torej glavne poteze sedanje župne cerkve v mestu.

Kdo pa je sezidal to cerkev? Na zvoniku je vzdana kamenita plošča s tem-le napisom:

. DER . STAT . BAW .

. 1 . 5 . 3 . 2 .

. BARTHOLOME . IVNAWER .

To nam kaže, da se je zidarski mojster, ki je zgradil to cerkev, zval Jarnej Junaver¹⁾, ne pa „Kunaver“, kakor se večkrat bere. Innaverjev (Junaverjev?) je bilo takrat več na Kranjskem. Pavel Innaver je bil Fužinar na Vipavskem in leta 1589. gorski nadsodnik na Kranjskem. Janez Innaver, udan novi veri, je bil l. 1579. sodnik v Kranju. Torej vidimo, da je mestno cerkev sv. Jakopa zidal domačin in ne ptujec. — Prvotna cerkev je bila vsa drugačna, kakor je dandanes. Ni imela niti toliko kapelic, niti toliko oltarjev, kakor dandanes, marveč je bila uravnana prav gotskemu zlogu primerno. Toda ob času renesanškega kvarjenja je mnogo trpela. Najpreje so napravili pred glavnim vhodom veliko, na štirih slopeh slonečo, spakedrano lopo, katero so šele l. 1870. podrli in na mesto nje postavili sedanjo majhno. Na vrhu ob pročelju je bila nemarna kapa, ki je cerkev tako pačila, da bi človek skoraj ne mogel spoznati njenega zloga. Gotski oltarji so se odstranili iz cerkve ter nadomestili s težkimi, masivnimi, renesanškimi. Dolga gotska okna so deloma zazidali, prižnico so nadomestili z ostudno baročno leseno itd. Najžalostnejše pa je to, da so slikani in vmes pozlačeni strop brez usmiljenja pobelili, ne da bi se bili menili za umetniška dela prejšnjih časov. Zares pravi barbarski vandalizem je preplaval vso cerkev. Ko so umetniško izobra-

ženi župniki popravili napake preteklih časov, dobila je cerkev zopet zlogu primernejše lice.

Ozrmo se sedaj na notranjščino. Oltarjev ima cerkev dandanes petero. Veliki oltar je posvečen¹⁾ sv. apostolu Jakopu St. in je doživel mnogotere premembe. Bil je lesen, pa tudi samo slikan, dandanes je iz cementa. Vrh sklepa je pisana piramida, ki je sestavljena iz umetnega omrežja; skozi pisano steklo blišči solnčna svetloba v sveti hram. Tabernakel iz belega marmorja se lepo vjema z drugo cerkveno stavbo, samo da nima baldahina. Prejšnji renesanški kameniti tabernakel pa mogočno krasi vrhniško župno cerkev.

Za velikim oltarjem je stranski oltar svete Katarine zgodovinsko zanimiv. Prvi oltar tej svetnici na čast so ustanovili na kvaterno sredo v postu l. 1525.²⁾ še za prejšnjo cerkev ali kapelo sv. Jakopa v mestu svetni duhovnik Hanns Kollman in loška meščana Jurij Friedl in Pavel Marn. In ta je bil pozneje tudi v novi cerkvi. Stal je ondi, kjer je dandanes zakristija, obrnjen po cerkvi doli. Nanj je bil ustanovljen beneficij, kateri je imel lastno hišo. To so prodali leta 1804. za 927 gld., ko so napravili župni dvorec. Ob času renesance pa je izginil ta oltar in mesto njega je l. 1694. baron Marko Oblak pl. Wolkensberg dal napraviti nov renesanški oltar iz črnega marmorja, katero delo je bilo lepo, če tudi ne v cerkvenem zlogu. To nam pové napis, izklesan v plošči, vzdani v steni. Pred nekaj leti pa se je ta kapela zazidala ter napravila v njej zakristija, oltar pa se je postavil pred steno, da je v soglasju s svojim nasprotnim sosedom. Posebno vkusno vloženo delo je antependij pred menzo.

Nasproti oltarju svete Katarine, kateri ima umetno, na platno slikano podobo, je oltar presv. Rešnj. Telesa iz črnega marmorja, jako masivno težko delo. Na platno slikana podoba je tudi umetno delo. Ta oltar je dala napraviti l. 1700. bratovščina presv. Reš. Tel., rekše Jože Zanetti, kateri je v ta namen zapustil bratovščini 208 $\frac{1}{4}$ tedanjih gld. Ko pa je Jožefova vlada razdejala bratovščine, hoteli so prodati tudi ta oltar iz cerkve. Naposled so ga vendar pustili s tem pogojem, da cerkev plačuje iz svojega imetja za ustanovljene maše Zanettijeve.

V stranski kapeli na moški strani, katero je zidarski polir g. Jan. Molinari iz dobrote sezidal na lastne stroške, postavil je M. Ozbič iz Kamnika l. 1879. novi oltar naše ljube Gospe. Delo je

¹⁾ Flis: Stavb. slogi str. 125. — Letop. Mat. Slov. l. 1880. str. 10. — Mittheil. d. h. V. f. Kr. 1856. str. 47. in l. 1867. str. 12. — Letop. Mat. Slov. 1870. str. 113.

¹⁾ Posvetil ga je dné 12. vinotoka 1834. ljubljanski škof Ant. Al. Wolf ter vložil svetinjo svete Jukundine, sv. Teomnesta in sv. Centina.

²⁾ Mittheil. d. h. V. f. Kr. 1852. str. 51.

izdelano iz cementa v gotskem zlogu in vkusno sivkasto marmorovano. Ta oltar se je postavil tukaj namesto onega, kateri je preje stal ondi, kjer je sedaj lepa gotska prižnica. Bil pa je preje izdelan iz domačega rjavkastega marmorja v spakedrani renesanci ter posvečen je svetemu Janezu Nepom. — V nasprotni kapeli stoji od l. 1887. jednako marmorovan somerni leseni oltar sv. Križa, ki ga je izdelal loški podobar g. Jan. Šubic za 300 gld. V tej kapeli so nekdanj postavljali o velikonočnem času božji grob, danes pa ga stavijo v nasprotni kapeli.

Pozabiti ne smemo krasnega križevega pota. Podobe je slikal po Führicu Jožef Plank na Dunaju l. 1879. Okvirje v gotskem zlogu pa je napravil J. Gosar, dupljanski podobar, po 60 gld., slikanja pa stane 1000 gld. Lahko rečemo, da je ta križev pot za šenklaškimi v Ljubljani prvi na Kranjskem.

Druge posebnosti so: v gotskem zlogu primerno l. 1865. izdelane klopi iz trdega lesa, katere so stale okoli 1400 gld. in so prav pripravne. Tlak v presbiteriju so bele-višnjevedeče plošče v obliki rombovi, v ladiji pa so bele in modre čveterokotne plošče. Posebno lepa pa je pregraja v presbiteriju iz črnega marmorja namešanega z rmenkastim. Tudi dva lepa kropilnika précej ob vhodu pod korom poveljučeta sveti prostor.

Ako premerimo prostor poleg nekdanje zakristije pod zvonikom in gremo črez 100 stopnic kvišku v zvonik, pridemo na kraj, kjer lepo v kvart-sekstakordu ubrani zvonovi dajejo čast Bogu. Štirje so, izmed katerih veliki tehta 4173, bratovski 1679, srednji 8.84, mali pa 502 stotov. Poleg raznih olepšav in napisov in podob naj omenim le napis velikega zvona, kronografikon:

*CanIMVs honorI DeI nostrI aC beatI IaCobl
apostoLI.*

To nam pravi, da ti zvonovi pojó v čast božjo in svetega apostola Jakopa od l. 1863. Ulil jih je ljubljanski zvonar. Pred temi pa so bili v zvoniku za polovico lažji zvonovi. Veliki je bil od l. 1730., bratovski od l. 1694., mali pa od l. 1795. Srednji, težak 1640 stotov, zvoni sedaj v Leskovići pod Blegašem. In ko so nove napravili leta 1863. ter jih z veliko slovesnostjo vsprejeli, nabrali so takoj nad pet tisoč gold. radovoljnih darov zanje, kar kaže, kako darežljivi in za božjo čast vneti so loški prebivalci.

Poslednjih 50 let se je loška cerkev silno izpremenila in zboljšala. Že l. 1855. je cerkev dobila popolnoma novo streho in vse drugačno, krasnejše zvananje lice, kar je stalo nad tri tisoč gld. Od tedaj pa je dobivala vedno več lepote po duhu gotskega zloga do današnjih dnij. Rajni gosp. B. Šoklič je skoraj vsako leto

svojega župnikovanja napravil kaj novega, kar je bilo v lepoto cerkve in župljanom na čast. In sedanji župnik g. Ivan Tomažič neumorno nadaljuje pričeto delo olepšavanja hiše Gospodove v duhu gotskega zloga. Omenjam umetno izdelano gotsko monstrancijo, gotski ciborij in kelih, svečnike po oltarjih, lesteneč sredi cerkve: vse to nam jasno kaže dobri vkus za cerkveno olepšavanje. Bog daj, da bi še zvonik kmalu prejel prepotrebno gotsko streho, potem bo mestna župna cerkev krasna stavba.

9. Nunski samostan in cerkev.

Ko je l. 1253. umrla sv. Klara, poveličeval je Bog njen grob z mnogoterimi velikimi čudeži tako, da jo je papež Aleksander IV. kmalu nato prištel med svetnice. Njeno češčenje in pomenanje njenega redovnega življenja pa se je jelo širiti na vse strani. Tudi po Kranjskem so se zidali samostani sv. Klare, in redovnice so se zvale „Klarise“. V Škofji Loki so se ravno sto let po smrti sv. Klare nastanile redovnice te vrste.

Leta 1352.¹⁾ na sv. Jurija dan je brizinški škof Albreht dovolil svojemu zvestemu kapelanu Otakarju Blagoviškemu (von Glowitz = Glogowitz), župniku kamniškemu, da sme s svojim posestvom v Loki storiti, kar mu drago ter prostovoljno voliti komur in kakor hoče. In ker namerja v Loki zidati klariški samostan, odobruje mu to, obljubujoč, da ga hoče varovati in podpirati pri tem podjetju.

Nato prosi Otakar tedanjega župnika loškega Hilbranda Hacka za dovoljenje, da sme zidati samostan. Ta mu sicer dovoli dné 30. prosinca leta 1358.²⁾ toda pogoji so bili ostri. Župni cerkvi je moral plačati 86 mark in ji podariti neko njivo, ki je bila blizu župnišča. Bodoči samostan se je moral zavezati, da bode četrti del navadnih dohodkov dajal župni cerkvi. Brez župnikovega dovoljenja se ni smela v samostanski cerkvi opraviti nobena maša; ako se je dovolila, smelo se je to zgoditi šele potem, ko je bilo končano duhovno opravilo v župni cerkvi in v kapeli sv. Jakopa. Pridigovati v samostanski cerkvi pri odprtih durih se je smelo le ob nedeljah, nikakor pa ne med tednom ali v praznikih. Ako so koga pokopali v samostanski cerkvi, vršiti se je moralo duhovno opravilo v župni cerkvi ali v kapeli sv. Jakopa v mestu. Samostanska duhovnika nista smela brez dovoljenja župnikovega ali njegovega vikarija ne izpovedovati, ne drugih svetih zakramentov deliti župljanom. To trdo pogodbo je potrdil

¹⁾ Samostanski arhiv.

²⁾ Mittheil. d. h. V. f. Kr. 1680. str. 82. — Zahn: Cod. dipl. A—Fr. II. stran 317. in 321. — Milkowicz: Klöster in Krain, str. 174.

dné 13. svečana¹⁾ istega leta tudi oglejski patrijarh Nikolaj. Iz tega spoznamo, kako krepko je svetna duhovščina varovala svoje pravice nasproti redovnikom v tedanjih dneh.

Na sv. Egidija dan istega leta pa je Otakar potrdil s pismom, kaj vse voli za vzdrževanje samostana, da bi redovnice tem lažje živele bogoljubno in pobožno. V moravški župniji je volil te-le kmetije: v volski dolini (ze dem Ochssental) štiri, v Orehku (Nussbaum) dve, zgoraj Gorice (Goritzen) pa jedno. V dobski župniji so bile te-le: v Šijah (Seyah) jedna, pri rdečem hribu (Rotenpüchel) jedna, v Javorju (ze Ahoren) jedna, v Podlipniku jedna, na Češnjici (Cherstein) dve, v Gelniku dve, v Gabrovcah dve, v Dobu dve, v Selcih (Selitz) dve, v Srednjivasi dve, „ze Wrtz“ jedna, „ze Költzach“ dve. V

¹⁾ Izvestja III. str. 246.

mengiški župniji je bila jedna kmetija v Podgorici, v kamniški je bila jedna v Srednji vasi. Pet kmetij je bilo tudi v dolini pri Sovri (Zaewer), štiri pa pri Savi v Logu (Lug) v šmartinski župniji. Vseh teh kmetij skupaj je bilo 37, katere je z vsemi pravicami Otakar podaril klariškemu samostanu v Loki. Tako nam pové na pergamentu pisana listina s tremi, še dobro ohranjenimi pečati, namreč župnika Otakarja, potem strica Gebharda, kapelana sv. Janeza oltarja, in mesta kamniškega. Ta listina se hrani še dandanes v nunskem samostanu.

Tako se je torej klariški samostan ustanovil in zgradil v Škofji Loki pod gradom brizinških škofov ob vodi Sovri, ki teče ob mestu. Izprva ni bil posebno velik, kakor kaže še dandanes stari del samostana, vendar dovolj prostoren in tedanjim potrebam jako primeren. (Dalje.)

Poročilo.

Trijé golobčki beli
Čez goro so leteli;
Vojaku vzdihli so trijé
Iz tožnih prs privreli:

„Golobčki brzokrili,
Lahkó, lahkó bi bili
Ponesli vi o meni vest
V moj rodni kraj premili.

Oj, tamkaj za gorámi
Me čaka sè solzami
Nevesta draga, miljena,
In srce z upom mami.

Nikár naj več ne čaka
In tožna naj ne plaka,
O, saj ne bo nikdár, nikdár
Objela več vojaka,

Ki se od nje je ločil,
Na prujem se poročil
Nezvest z zemljico črno je —
To rad bi ji sporočil.

A kaj! — Le odletite,
Ljudem radost znanite;
Poslance druge jaz imam,
V odejo črno krite.

Vi vrani, gladni vrani,
Krog mene v jatah zbrani,
Gostija glasna danes vam
Na tihi bo poljani — — —

Potem pa poletite
Čez gore skalovite,
In tje — vi znate bolje to —
O meni vest nesite!“

Gojko.

Vran.

Osamljena loza, gábrova loza,
Brezlistne veje, rumeni mah;
Pokoja grobnega ni me groza,
A tebe, črni vran, me je strah.

Grohočeš v tišino, prijatelj smrti,
In samopašen prežiš na plen.
Naj zvenejo travniki, loze in vrti,
Kaj briga pomlad te in kaj jesen!

Na veji čepiš samotnega loga;
Dozdeva se mi, ko zrèm te molčé,
Da meni tvoj glasni gröhöt se roga:
Brezumni človek in tvoje — srcé!

Anton Medved.

Obsojaj ga iz ust hudobnih svéta
Sovraštvo in kleveta,
Podtikaj slab namen dejanj:
Poslušaj miren on zlogolko družbo,
Jedina ti sladiš mu bridko službo,
Tolažbo milo vlivaš vanj.

Duši zemljan naj grešni jeke tvoje,
V slastéh se moti, poje,
Zastonj je ves njegov napor.
Ko méni, da že davno mrtev spava,
Nakrát tvoj gromni glas na dan priplava,
Potrè ga trdi tvoj ukor.

Zajé se črv v srcá mu globočine,
Beži mu sén z blazine,
Mirú mu ne prinese dan.
Najmanji šum in glas se zdí mu strašen,
Celó pred palim listom zdrzne plašen,
Zavetja išče si zaman.

Obup v srcé njegovo jedek sega,
Kot gonjen jelen bega,
Dokler potr in zbehan ves
Nekdanje svoje ne spozna slepote,
Poišče truden tihe si samote,
Kjer potok solz privabi kes.

Zemljanov zarod vežejo nebeški
Zakoni in človeški.
Na vse razsiplješ svojo luč.
Očem je kažeš jasno, in do hrama
Besed in dobrih činov ti nam sama
Veselo stiskaš v róke ključ.

Sodnica ostra, mila tolažnica,
Temniš, jasniš nam lica.
Na njih se bere tvoj izraz.
Kako ljubó lesné oči nevine!
A komur v prsih pokoj tvoj premine,
Poveša bled, teman obraz.

O stókrat blažen, kdor te verno sluša!
Nekoč se loči duša
Od spon telesnih, s sólnih mest.
Pred božji bode prestol s strahom spela,
Tam bode sodil večni Bog njé dela,
In tebe le poslušal — vest.

Anton Medved

Loka.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal Fr. Pokorn.)

(Dalje.)

Prva samostanska prednica loških klaris je bila sestra ustanovnikova, s samostanskim imenom S. Gizela (Geysel). Bila je soproga nekega ljubljanskega krčmarja Nikolaja. Imela sta jedno hčer Elizabeto (Elzpet). Spoznavši povesetno minljivost in malopridnost, skleneta zapustiti jo ter se posvetiti popolnejšemu, redovniškemu življenju. Nikolaj gre v Bistvo pri Vrhniku (Vallis iocosa) ter postane ondi kartuzijanski prednik (prior). Mati Gizela s hčerjo Elizabeto pa stopi v novi klariški samostan v Škofji Loki, kjer je bila prva prednica ter tako svoji hčeri dvojna mati, telesna in duhovna. Njeno imetje pa je ostalo samostanu kot last.

Dné 8. listopada l. 1358.¹⁾ se je v Ljubljani spisalo pismo, ki nam pové, da je prednica loških klaris Gizela prodala dve kmetiji na Igu bistriškemu samostanu za 28 oglejskih mark, ker ji je bil ta svet preoddaljen za njeno rabo.

Iz poznejših pisem zvemo, da so imele loške klarise blizu dvesto let privilegij „perpetuæ supe-

riorissæ“, to je, da so volile prednico ne za tri leta, marveč do smrti. Ko je bil samostan s cerkvijo vred popolnoma dodelan, posvetil je l. 1393. brizinški škof Bertold z dovoljenjem oglejskega patrijarha Janeza V. samostansko cerkev. Ravno sto let po zgradbi pa je samostan zadela huda nesreča. Jan Vitovec, vojskovodja celjskih grofov, ga je namreč požgal, ko je s svojo vojsko razdejal mesto Loko.

V isti dôbi pa so že zabeležena imena samostanskih prednic in sicer: S. Elizabeta Šink (Czinkinn) leta 1474., S. Katarina l. 1496., S. Marta Vilhar (Fuelicherinn) leta 1538. Njej je Jakob pl. Lamberg dal v fevd desetino od 6 1/2 kmetije v Sorici.¹⁾ To desetino so pozneje njegovi nasledniki vsakteri novi prednici podeljevali v fevd. S. Kunigunda pl. Siegersdorf l. 1557. V tej dôbi so pri samostanu marsikaj prenovili. Priča temu nam je v kamen izklesana podoba Kristusa na križu l. 1550. vzdana na spodnjem delu samostana ob cerkvi. Da so redovnice bolje mogle izpolnjevati svoje dolžnosti in varovati

¹⁾ Zahn: Cod. dipl. A.—Fr. II. Str. 323. št. 732.

¹⁾ Mittheil. d. h. V. f. Kr. 1860. Str. 81—83. — Izvestja III. str. 246—248.

samostanska posestva, imele so posebne pravice pod varstvom brizinških skofov. Tako jim je l. 1568. škof Ernest potrdil¹⁾ vse njihove pravice in privilegije. In to jim je bilo v posebno pomoč in tudi potrebo, ker so se posestva množila in se je tudi samostan razširjal.

V prvi polovici 16. stoletja je klariški samostan še jako dobro uspeval. Polagoma pa je oslabil. Posebno hude rane mu je vsekalo luteranstvo. Samostan je moral dajati hrano in plačo krivoverskim pastorjem. Tudi mnogo poslopij so mu vzeli ter porabili za posvetna stanovanja. Ob tem času je samostan tako obubožal, da so se komaj štiri redovnice mogle uborno prerediti. Takrat nahajamo te-le prednice: S. Maruša Maj (Mayinn) l. 1583. in l. 1594. S. Uršula Gosar (Gasser), katera je 27. svečana istega leta prejela od patrijarha Frančiška Barbaro ukaz, da mora samostan prenoviti, ker je postal preveč posvetnjaški. Dne 2. vinotoka l. 1599. pa jo je patrijarh odstavil ter 11. velikega travna l. 1600. novoizvoljeno S. Katarino Holder potrdil za samostansko prednico. L. 1603. nahajamo S. Klaro Rizzi, katera se je pritožila patrijarhu, ko jo je l. 1627. vizitator nenadoma odstavil, češ, da se ji godi krivica, ker samostanu ni storila nikake škode, nune pa so ž njo vse zadovoljne.

L. 1633. dne 8. sušca je bila profesa mekinskega samostana S. Suzana Petričevič potrjena za prednico loških klaris. Posestvo je nekoliko povečala s tem, da je dne 30. kimovca l. 1641. prikupila gozd „Kolwiza“ pri starem gradu od Kristijana pl. Siegersdorf in njegove žene Rozine r. pl. Lamberg. Dne 23. velikega travna leta 1642. pa poprosi dovoljenja, da bi smela dvakrat na leto iti pogledat polje in pristavo ter ondi urejati gospodarstvo, ker je samostan obubožal. Po njeni smrti je bila dne 27. vel. travna leta 1645. za prednico potrjena S. Agata Oberegger (Obereckerinn). Ta je izmed najzaslužnejših prednic za samostan tedanjega časa, pa je doživela tudi največ bridkosti in nesreč. Na sv. Janeza Krst. dan l. 1660. je hud požar razdejal samostan in cerkev. Namerjali so zunaj mesta²⁾ sezidati nov samostan s cerkvijo, a ta sklep se vendar ni uresničil, marveč so gradili na prejšnjem mestu. Dne 12. velikega travna l. 1663. prosi prednica Agata dovoljenja, da bi smel kak prelat vložiti pri dozidani novi nunski cerkvi vogelni kamen in posvetiti pet oltarjev. Dne 2. rožnika i. l. sporoči patrijarh Janez VII. Delfin kamniškemu župniku in nad-dijakonu Juriju Škrilu (Scarlichius), naj se iz-

polni predničina želja in naj uvêde nekaj novih nun. Ko je bila cerkev dodelana, posvetil jo je ljubljanski škof grof Jožef Rabatta z dovoljenjem patrijarhovim dne 17. grudna leta 1669. Ta prednica je dala napraviti tudi dva nova zvonova, kakor govori napis na njiju, jednega l. 1663., drugega pa l. 1664. Tudi na zgornji porti je l. 1653. mnogo prezidala in popravila. Dobro je bilo torej za samostan, da je ravno takrat bilo v samostanu več nun, katere so imele bogato dedščino, kakor Marija Lukančičeva i. dr. Leta 1652. je bila prikupila za samostan tudi desetino osem kmetij na Klancu pri Kranju od cerkljanskega župnika Matije Wrezela. Ne le po rodu kot baronica je bila plemenita, marveč tem bolj še po modrem delovanju.

Po njeni smrti je 4. rožnika l. 1673. izvolilo 16 sester za prednico S. Regino Thaller iz Železnikov, katero je patrijarh potrdil. Tudi ta je marsikaj izboljšala pri samostanu. Po njeni smrti je bila leta 1687. izvoljena za prednico S. Marija Frančiška Adelman, doma iz Kranja, 47 let stara. Volilni akt je podpisalo 18 nun. Patrijarh jo je potrdil 20. vinotoka i. l. Proti koncu l. 1705. pa je ostavila svet in na njeno mesto so 7. sušca l. 1706. izvolile za prednico Suzano (Marijano) roj. pl. Hohenwart, katero je patrijarh potrdil dne 30. sušca. Ta je bila jako sebičnega in aristokratskega duha. Umrla je 19. velikega travna 1714. Odslej pa je vodila samostanske posle celih 22 let prednica S. Marija Petričevič. L. 1717.¹⁾ je prejela od mesta nekoliko sveta ondi pri hlevih; tako se je razširil prostor, ki ga je ogradila z novim ograjnim zidom. Bila je prav blagega srca. Umrla je leta 1738. Proti koncu svojega življenja je imela mnogo neprilik z vlado.

Imele so klarise staro pravico, da se v njihove notranje stvari ni vtikal nihče, marveč so same vladale samostansko gospodarstvo. V prvi polovici 18. stoletja pa je posvetna oblast marsikaj določevala tudi zastran samostanskih razmer. Tako je n. pr. določila, da se ima ob smrti vsake prednice imetje zapečatiti in popisati. Volitev prednice in umeščevanje naj se godi vpričo komisarjev, katere samostan pogosti ob tej priliki. To pa samostanu ni bilo po volji, zatorej je prednica prosila vlado, naj bi ostala stara navada. In res pride 28. rožnika l. 1737. iz Gradca cesarski razglas, s katerim se na podlagi najvišje določbe z dne 5. rožnika opušča zapečatba in popis imetja in dovoljuje, da samostan ostane v starih navadah. Kar pa se tiče volitve in umeščevanja prednice, godi naj se vendar vpričo komisarjev, kakor je določeno v splošni pragmatiki. Izostane le pogo-

¹⁾ Heckenstallers Frisingensia 12, 59. — Mittheil. des historischen Vereins für Krain. 1859. str. 42.

²⁾ Izvestja I. str. 30.

¹⁾ Mittheil. d. h. V. f. Kr. 1852. str. 59.

stovanje komisarjev in odpusté se volilne vladarske pravice.

Samostan bi se bil rad popolnoma otrešel zunanje upliva svétne oblasti, zato je sklene, da hoče, kakor drugi redovi, voliti prednico tudi le za tri leta in ne do smrti. Zopet je šla prošnja na vlado. Dné 24. mal. srpana l. 1737. pa pride iz Gradca nova cesarska določba, da se ustreza samostanu, samo dokazati mora, da se je po duhovski oblasti potrjena volitev prednice na tri leta tudi uvédla resnično. Tako bi bila torej končno stvar uravnana. Toda prednica S. Marija Petričević umrje kmalu potem, in dné 4. sušca l. 1738. pride iz Gradca nov ukaz, da se je zapečatba po deželnem vicedomu že pripravila in da naj se z volitvijo nove prednice počaka, ker volitev na tri leta še ni določena. Dné 9. vel. srpana i. l. pa vlada naposled dovoli, da smé samostan voliti prednico na tri leta ali pa do njene smrti, samo imetje naj se popiše pravilno, da se zvedó dohodki in izdatki. Nato prosi samostan vlado dné 13. kimovca i. l. dovoljenja, da bi se prednica volila brez komisarja, imetje pa naj se pregleda vsakih deset let po deželnem vicedomu. Vlada je dovolila samostanu, kakor je želel¹⁾, dné 22. listopada l. 1738. In tako je bila novoizvoljena prednica S. Ignacija grofica pl. Lichtenberg dné 15. grudna potrjena in gorenjski naddijakon Leopold grof Petazzi jo je umestil.

Po njeni smrti je bila potrjena dné 18. velikega travna leta 1745. novoizbrana prednica S. Alojzija pl. Lichtenberg, katero je umestil dolenski naddijakon Karol grof Petazzi, njena naslednica je pa bila S. Marija Serafina, roj. „de Warmus“. Ob razpustu samostana je prestopila k uršulinkam v 78. letu svojega življenja ter dala 4200 gld. kot ustanovo samostanu.²⁾ Umrta je dné 3. prosinca l. 1789. stara 84 let. Po cesarskem ukazu je niso pokopali v samostanski cerkvi, kakor poprej druge, marveč prvo na pokopališču v Stari Loki poleg župne cerkve.

Njena naslednica in poslednja prednica klariškega samostana je bila S. Avguštna pl. Rastern. Ta je ob razpustu klariškega samostana v Loki prejela pokojnine 365 gld. na leto, druge nune pa po 200 gld; teh je takrat bilo še 21 in poleg teh še nekaj novic.

Dné 12. prosinca l. 1782. je izšel cesarski ukaz, da se ima poleg štirih drugih razpustiti tudi njihov samostan, češ da ne zadostuje več časovnim razmeram. Kot komisarja, katera imata zvršiti cesarski ukaz, bila sta dné 29. prosinca poslana v Loko Kajetan pl. Petteneck in Mihael

Uselman. Našla sta v samostanu še imetja v vrednosti okoli 100.000 gld., kar je zaznamoval dvorni svetnik Anton Reschen. Dné 1. malega srpana je nehala služba božja v samostanu in potem bi imele nune zapustiti samostansko poslopje. Dano jim je bilo na izber, ali hočejo prestopiti v kak samostan istega reda zunaj dežele, ali pa živeti med svetom. To dovoljenje jim je dal tudi goriški nadškof Rudolf Jožef dné 20. mal. travna l. 1782., ker so ga prosile. Tako je torej nehala nad 400 let stari klariški red v Škofji Loki.

V isti samostan pa so poklicali uršulinke iz Gradca.

Kot začetnice so prišle v Loko tri nune¹⁾: M. Marija Emerika grofinja Batthyany, kot prva prednica, M. Katarina Amon, kot hišna in šolska nadzornica, in M. Mihaela Wahrheit, potrjena učiteljica. Dné 6. listopada l. 1782. so odpotovale iz Gradca v spremstvu nadduhovnika barona Inocencija Tauffererja in 12. listopada ob 10. uri dopoldne so dospele v Loko. K njim se je pridružilo in prestopilo tudi še več klaris, da so ostale v samostanu, ker se niso hotele drugam seliti in tudi ne živeti med svetom. Tako je samostan imel kmalu 16 učiteljic, katere so za svoj posel prejemale iz verskega zaklada tudi nekoliko plače („congruam portionem“) in pa še nekaj drugih za samostanska opravila potrebnih redovnic.

Izprva niso imele mnogo učenk. Vseh skupaj je bilo 86 in sicer v znotranji šoli 24, v zunanji pa 62. Sčasoma je pa šola toli napredovala, da je dandanes v znotranji šoli že poldrugsto učenk, v zunanji pa nad tristo. Iz nekdanje zunanje in znotranje trirazrednice se je zunanja povzdignila do petero-, znotranja pa do osmerorazrednice. Treba je bilo zato razširiti šolska stanovanja. Okoli l. 1870. so samostan podaljšali proti vrtu za celo veliko dvonadstropno hišo in l. 1883. tudi zunanjo šolo vzdignili še za jedno nadstropje. To povečanje samostana za šolske potrebe je stalo precéj denarja, in vendar ni bilo treba niti mestni niti starološki občini nič šteti. Z loško grajščino je pridobil l. 1891. mnogo ne le samostan, ampak tudi šolski zavod.

Dné 26. vinotoka leta 1810. je umrla prva uršulinska prednica, katera je 28 let vladala samostan. Njena slika, kakor tudi slika prve prefekte, se še hranita v samostanu. Za njo je bila izvoljena Dunajčanka M. Marija Barbara Amon, katera je umrla 12. listopada l. 1826. za jetiko. Njena naslednica je bila blaga, goreča in jako pobožna redovnica M. Marija Terezija Ramspacher. Po njeni smrti dné 26. prosinca l. 1839. je M. Marijana Serafina Hau-

¹⁾ Mittheil. d. h. V. 1866. l. c.

²⁾ Beri: Milkowicz. str. 198.

¹⁾ Mittheil. d. h. V. f. Kr. 1860., str. 71.

senlechner, doma iz Celovca, do l. 1854. vodila samostan. Pod njenim vodstvom se je samostanski vrt l. 1846. za polovico povečal. Za njo so izvolili Ljubljančanko M. Alojzijo Hueber za prednico, ki je imela ta posej šest let. Njena naslednica je bila dve leti M. Nikolaja Zupan iz Velesala in od l. 1862. M. Benedikta de

Renaldy z Reke do leta 1891. Pod njenim vodstvom se je mnogo storilo za oplešavo in razširjenje samostana. Za zaslužno delovanje v samostanu in šoli je prejela od cesarja zaslužni križec. Jako slovesno so jo pokopali dne 29. rožnika l. 1892. Sedanja prednica je M. Katarina Majhnič iz Ljubljane. (Dalje.)

Slovenski cerkveni govor iz l. 1706.

(Priobčil J. Mantuani.)

(Konec.)

De gratia et meritis.

*Ad S. Cancianum
propè Auerfperg. 1706.*

*In 2dis primitijs Dni
Balt. Wurzer, Parochi ibidem.*

Ecce sacerdos magnus, qui in diebus
Suis placuit Deo, ut inuentus est justus Eccl. 44.*)

Enu uefselu dobru jutru, inu srezhin sueti dan pernefsem, nisku se per- | pognem, inu taushent srezh vofhim tebi vifsoku zhastiti lubesniui Mafh- | nik, isvoleni moi g. ozha, ter se stabo is farza resuefselim, de ti taifto shlahtno | nornuznifhi arznio Elixier vitae imenuana si snefhil, inu dozhakal, nad katero | tulikain zhafsa ti arzati so studerali, ter io uener nikuli nifso mogli ukub slo- | shiti, inu sgruntat, de si lih uelike zhudefsa so od taifte prauili, de namrezh ufse | bolesni osdraui, te flabe stury mozhne, te ftare mlade, te blede ardezhe, te nero- | do uite rodouite, inu de te polouizo martue supet oshiuu. Koker pifhe Torquemada | (A^o 1531) de utim mesti Taranto en gospud ftu leit ie neuarnu bolan leshal, de she oben | se ni niega fdrauia trofhtal, ali koker hitru ie bil leto arznio ushil, prezei ie bil | fdrau, leip, mlad, inu ardezh ratal. She zhudnifhi ie, kar Petrus Maf- faeus pifhe, | de en drugi 300 leit ie shiuil, ter po leti arznij 3 krat ie bil supet mlad ratal. | aku so letu fabule, ali historie, bodi koker ozhe.

Ali letu ie guifhnu inu resnizhnu, de ti vif- soku zhastiti Mafhnik, moi | persarzhni g. ozha donafhni dan si dobil in dozhakal to prauo arznio Elixier | vitae imenuana, tu ie gratiam efficacem ¹⁾ (: quæ infallibiliter obtinet opus illud | salutare, seu quæ semper cum ipso actu est

connexa, ita ut non possit non bene agere, vocatur | libertas a coactione :) katera tebe is slabi- ga mozhniga, is blediga ardezhiga, is | ftariga mladiga ie flurilla, tu ie, de ti skusi fufsebo gnado boshio utuoy fhimani | lepi fiui ftarofsti tiga mafhtua tulikain si doshiuil, de koker taku rekozh si se po- | mladil, inu ponouil, de ti koker en uzherai shegnan mafhnik, dones s. nouo mafho | berrefh, satu jest s' ufsimi moimi pre- gnadliuimi vifsoku zhastitimi vifsokurojenimi | Duhounimi inu deshelskimi and [ohtliuimi ukub- sbranimi] ¹⁾ se tebi perklonim, inu sa to suf- sebno od g. | Boga tebi dana gnada ftabo is farza se resuefselim.

Ali samu letu meni inu ufsim ukubsbranim se se slu inu zhudnu fdi, de ti vifsoke zhasti | uredni mafhnik na leta tuoi S. vefseli dan h tuoj drugi S. noui mafhi s enim taku | po- rednim preprostim gmain mafhnikom inu Præ- digariom si se praeskarbil, | dokler ie tebi dobru snana inu uedeoza moia nespamet preprofhna, inu nesas- | topnost, de jest tuoj zhasti, inu takimu pregnadliuimu ukubsbranihu s moijm preslabim jesikom ne bom mogl sadofti sturiti. Satu jest narpopreid tebe, potler ufse | and. [oht- liue ukubsbrane] pohleunu profsim, de mi se slu ne bodo uselli, aku jest tiga donafhniga | shenina moiga g. ozheta s' flatimi peruti te

¹⁾ T. j. dejavno milost, ki gotovo doseže izveličalno delo, ali ki je vselej združena z dejanjem tako, da mora dobro delati.

¹⁾ Tako razrešavam kratico in znak: nekako AM pre- črtana, kar je gotovo namesto našega P. N. Svoje dopol- nitve oklepam z [ ]. Prim. tudi opazke.

*) Ves naslov se glasi slovenski: O milosti in zaslužnih (dobrih) delih. Pri sv. Kancijanu blizu Turjaka. 1706. Ob zlati maši gosp. Baltazarja Wurzerja, župnika ravno tam. „Glej, veliki duhovnik, ki je bil v svojih dneh Bogu všeč in bil najden pravičen.“ Eccl. 44.

Zadnici, obsojena je bila zopet in precëj časa je morala sedeti in dokaj plačati.

Potem se je vrnil ljubi mir v Veliki Osredok, kjer kraljuje že nekaj tednov. Skončarjev petelin je še vedno med živimi. Pobiljšal se ni prav nič; vedno se potope po vasi, tudi k

Zadnikovim pride. Seveda ga ne sprejmejo več tako prijazno in slovesno kakor včasih. Namesto zabanja dobi pod noge krepelec.

Naša zgodba je pri kraju. Sedaj pa pomisli, dragi čitatelj, kako znajo ljudje biti malenkostni in kaj je tako imenovana resnoba!

Loka.

(Krajevno-zgodovinska črtica. — Spisal Fr. Pokorn.)

(Dalje.)

Odkar so uršulinke v Loki, premenilo se je marsikaj v samostanu in tudi v cerkvi.

Cerkev je zidana v renesanškem zlogu in meri v dolžini 28 m, v višini 13,5 m, po širjavi pa 9 m. Presbiterij je za 2,3 m ožji. Svodena je banjasto. Obrnjena je proti jugu in stoji v bregu, zato vodijo do vhoda stopnice. Pročelje je okrašeno s presnimi slikami redovniških svetnikov. V cerkvi je vzdanih več plošč, katerih napisi nas spominjajo dobrotnikov, počivajočih v cerkvi. Taki so: Sebastijan Lukančič, u. l. 1650., Wolfandre Fyernpfeil de Pfeilhaimb, umrl leta 1697, selški župnik Gašpar Telban, umrl l. 1669. in grofov Lambergov in Hohenwartov družina, katere spomenik so prenovili l. 1732.

Oltarjev ima cerkev petero renesanških: tri lesene, marmorovane in pozlačene, dva iz cementa, katera je izdelal M. Ozbič pred dvajsetimi leti za 2200 gld. Velikega oltarja nastavek je veliko do stropa segajoče, prav vkusno delo. Posvečen je Materi Božji čist. spočetja. L. 1854. so praznik Marijinega spočetja, ko je bila ta skrivnost kot verska resnica proglašena, proslavljali z nenavadno veliko slovesnostjo v bogato okrašeni cerkvi. Tabernakel je bil nekdanj neprikladen, na vreteno narejen, dandanes pa je čeden s pozlačenimi vrticami. Nad njim se razprostira baldahin iz belega marmorja, delo Vurnikovo iz leta 1888. Drugi štirje oltarji: sv. Valentina, sv. Jožefa, sv. Ane, in sv. Antona Pad. so tudi prav prijazni. Poslednji oltar ima nad tabernaklom podobo malega Jezusa v omarici, do katerega imajo ljudje mnogo zaupanja v raznih potrebah. Pravijo, da se je podoba, ko so jo prejeli vso zdrobljeno v samostan, sama čudovito skupaj strnila; sedaj se ne pozna, da je bila kdaj zdrobljena.

Zanimiv je križev pot iz l. 1875.; njegovi križci so iz palestinskega lesa. V njih je vdelan kak spominek iz tistega kraja v Jeruzalemu, ki ga nam predstavlja slika križevega pota. Vse to delo pa je preskrbel za samostan g. Frančišek

Horvat, bivši vodja v avstrijski romarski hiši v Jeruzalemu.

Umetniško delo je nadalje prižnica iz črnega marmorja, izdelana v renesanškem zlogu. Razdeljena je na sedem polj, in vsako polje, katero je z raznovrstno barvanim marmorjem vloženo, delé stebriči iz rmenega marmorja v posamezne dele. Posamezna polja so nadičena tudi s ponarejenimi dragimi kameni, kar jako krasi delo. Streho prižnici s kipom dobrega pastirja na završku je napravil M. Ozbič iz Kamnika. Omenili bi lahko še marsikaj zanimivega, a bilo bi preobširno.

10. Kapucinski samostan in cerkev.

Ko so se l. 1644. v Kranju nastanili kapucini, priljubil se je ta red kmalu vsemu ljudstvu daleč na okoli zaradi gorečega pridigovanja in neumornega delovanja v duševni prid ljudij. Kamor so prišli, povsod so jih sprejemali z velikim veseljem.

Tudi Ločanom so se tako priljubili, da so jih hoteli imeti v svoji sredi. Hodili so namreč v Loko posebno v postnem času pridigovat in izpovedovat, in to je Ločane tako vnelo zanje, da so sklenili napraviti jim samostan in cerkev, da bi se za vselej nastanili v Loki. Imovit meščan, neoženjen in jako dobrotljiv in plemenit kupec, Sebastijan Lukančič, napravi dné 3. vinotoka l. 1647. svojo oporoko, v tej je volil vse svoje imetje in posestvo pred mestom „Pungert“ (pomarides, Baumgarten) imenovano v ta namen, da se zgradi samostan s cerkvijo vred za kapucine, ako kdaj pridejo v Loko. Dokler se pa to ne zgodi, imajo užitek od vsega tega klarise v Loki s tem pogojem, da plačujejo vsako leto 333 gold. kapucinom v Kranju za zboljšanje njihovih potreb.¹⁾ Kakor hitro pa se kapucini naselijo tudi v Loki, imajo nune takoj izročiti jim denar in posestvo, da si sezidajo samostan in cerkev. Klarise so plačevale kapucinom v Kranju vsako leto nekaj miloščine (par-

¹⁾ Kapuc. samost. arhiv.

vam eleemosynam) ter priznale tudi, da bi imele več dajati, pozneje pa je prišlo do hudih in nemilih prepиров med njimi in mestnim starešinstvom, ko je bilo treba voljo ustanovnikovo zvršiti v dejanju.

Predpustom leta 1704. pa zaprosijo Ločani p. provincijala Antona v Kranju, da bi jim poslal kakega kapucina za postne pridige. Res pride pater Korbinijan, rodом Ločan, pridigovat v postnem času v Loko. Odslej pa Ločani niso več mirovali. Naj velja, kar hoče, kapucini se morajo nastaniti v Loku. In res pride l. 1706. p. Anton, razprovincijal, v Loko, da se dogovoré o potrebnem prostoru in da jih vspodbudi k temu podjetju: a dolgo ne morejo najti primerne prostora. Naposled se vendar, kakor po božjem navdihnjenju, neki stari mestni svétnik in nekđaj tudi mestni sodnik, Matija Čerè (Tscherè) domisli, da je slišal prejšnje čase o neki oporoki, katero je pred 60 leti napravil kupec Lukančič v namen zgradbe kapucinskega samostana, in da imajo nune sedaj užitek od tega imetja in posestva. Ko so torej zvedeli o tej oporoki, katere jeden prepis so imele tudi nune, gredó v mestno registraturo iskat in res najdejo oporoko z inventarom vred natanko, kakor je Čerè pripovedoval.

Ko se je klarisam naznanilo, kaj je odslej njihova dolžnost, katero bi bile imele že davno pospeševati, nastala je občna nevolja in razburjenost. Nunski izpovednik Pavel Bergamasch se je potegoval za nune proti mestnim očetom, in vnel se je velik prepír. Tedanja klariška prednica, Suzana (Marijana) pl. Hohenwart, z dušo in s telesom trda aristokratinja, se ni dala

na noben način ukloniti, da bi izročila imetje in posestvo kapucinom, češ, to je nunska last.

Pa s pomočjo blagega in za vse dobro vnetega barona Josipa Antona Evzebija „de Halden“, poglavarja loškega gospostva, čegar na platno slikana podoba se še hrani v kapucinskem refektoriju, in še nekaterih drugih veljavnih mož doseгло se je vendar polagoma mirnim potem toliko, da se je napravila pogodba med mestnim sodnikom in samostanom dné 16. mal. srpana l. 1706., glaseča se tako, da nune odstopijo samo posestvo „Pungert“ kapucinom, a odvežejo se od drugih dolžnostij, katere so imele zaradi omenjene oporoke, zato, ker jih mesto tudi spoštuje. To pogodbo potrdi dné 15. vel. srpana tudi zbor deželnih stanov, in polegla se je odslej polagoma prejšnja razburjenost.

Med tem časom so si pa kapucini pridobili tudi potrebno dovoljenje od raznih oblastev za zgradbo samostana, kakor od oglejskega patrijarha Dijonizija Delfina 17. vel. srpana l. 1705., od nadduhovnika na Gorenjskem, mengiškega župnika Jan. Andr. pl. Flachenfelda 7. kimovca l. 1705., od brizinškega škofa Jan. Frančiška Egckher, barona Kampfingskega 4. listopada l. 1705., od cesarja Jožefa I. 18. prosinca l. 1706. in od mesta. Dné 13. vel. srpana l. 1706. privéde kapucine v imenu škofovem loški glavar na lice mesta ter jim v temeljitem, krasnem govoru izroči v posest ta svet. Hvaležni odgovor pa mu v pričo mestnega zbora in ogromne množice napravi tedanji kapucinski provincijal p. Lambert. Dné 7. kimovca potem so začeli novi prostor obdelovati in prirejati za samostansko zgradbo. (Konec)

Rim, središče lepih umetnostij.

(Spisal dr. Anton Medved.)

(Dalje.)

Sreča je bila, da je imel Julij II. naslednika, sebi po vsem jednakega. Ta je bil Leon X., poleg njega največji pospeševalec lepih ved in umetnostij.

Rodil se je 11. grudna l. 1475. v Florenciji iz veleslavne rodovine vojvodov Medicijev. Njegov oče Lavrencij Medici je tekmoval z rimskimi papeži v veledušnem podpiranju učenih móž. Vojvodski dvor v Florenciji je bil pravi raj za učenjake in umetnike. Svojemu sinu je priskrbel Lavrencij odlično, kraljevsko odgojo. Še otroka ga je odločil za duhovski stan. L. 1488. je bil nadepolni sin že kardinal. Po smrti plemenitega

očeta l. 1492. pridrvijo nanj mnogi silni viharji, dokler ni bil l. 1513. izvoljen papežem. Malo njegovih prednikov so od vseh strani pozdravljali tako radostno in burno kakor njega. Najbolj so se ga veselili učenjaki in umetniki. Obsuli so ga z izrednimi častmi in slivospevi. Leon X. je vrlo izpolnil njihovo pričakovanje. Pričeta dela Julija II. je vstrajno nadaljeval; k prejšnjim umetnikom je pridružil še nove. Tako so pod njegovim zaščitjem nastala preslavna dela v Rimu, katera strmé občuduje ves svet. Bal se ni nobenega truda, nobenih stroškov. Kar je premogla njegova krepka, modro urejena država, porabil je večinoma v prospeh lepih umetnostij in vsestranske izobrazenosti. Sredi

morski gladini, kakor ptica po zraku; skoro nismo vedeli, da smo na morju. Razven vijakovih sunljejev, ki so se pa le tu in tam nekoliko čutili, ni ga bilo nikakega tresenja na ladiji. Lahna sapica je hladila zrak, svetla luna pa razlivala po morski planjavi čarodejno svojo luč. Da, krasnejše vožnje bi si niti misliti ne mogel, nego je bila ta mimo raznih dalmatinskih in hrvaških otokov proti Pulju. Ni čuda, ako navduši taka noč pesnika, vsaj je navdušila še mene, trdo naravo, da, navdušila je celo nekega sopotnika, dunajskega agenta, da je z menoj vred sedel blizu 11. ure na krovu ladije. Zrl sem po morski gladini, ki je čarobno odsevala v bledih mesečnih žarkih, ob tem pa sem se topil v različne misli in spomine.

Ko sem pa bil že truden, spravil sem se v posteljo. A spati nisem mogel, prevroče je bilo. Ladija se ustavi pri Malem Lošinu; rožljanje verig pri nakladanju poštnega blaga me vzdrami tako, da niti izkušal nisem več zaspati. Oblekel sem se ter šel brž ob jutranji zarji na krov. Krasen dan! Solnce je kmalu vshajalo za kvarnerskimi otoki. Lepa je bila vožnja: na desni Lošin, na levi kopna Istra, na kateri se proti severozahodu v daljavi blišči Učka s svojim visokim hrbtom. Morje je tu navadno nemirno; toda ta dan je delalo le male valčke, toliko, da sem čutil, kako se ladija giblje. Prav prijetno mi je délo to gugljanje.

Bliže in bliže smo Istri. Ob sedmi uri pridemo do južnega njenega „jezika“; svetilnik nas

pozdravlja že iz precejšnje daljave. Brzo plujemo mimo njega in nekako v jedni uri zavijemo v puljski zaliv.

Že predno smo se obrnili, videli smo na vzvišenih krajih utrdbe z mogočnimi topovi. Tem več jih vidiš, čim bliže si Pulju. Vsak grič, vsak otok, vsaka višava na desni in levi, kakor tudi pred teboj za mestom samim, ima mogočen nasip, nad njim kamenito silno zidovje, nad katerim govoré po dve ali tri vrste topov: Ne hodi semkaj s sovražnim namenom! Nisem vojak, a videz mi pravi, da bi bilo nemožno sovražnemu brodovju priti v luko. S ponosom nas je navdajal ta pogled, zlasti še, ko smo v luki zagledali večje število mogočnejših vojnih brodov, nego smo jih videli prejšnji dan v Zadru. Pulj namreč je pravo stališče za našo mornarico. Železni orjaki so razvrščeni posamezno, pa tudi po več skupaj, večji in manji; vsi so mogočni v svoji jekleni opravi. Bog daj vsigdar moč in srečo našemu orožju in našemu brodovju, da odžene vsakega sovražnika, ki preži po naših deželah, in ohrani našo državo celo in mogočno!

Mesto Pulj je jako imenitno zaradi starin, ki so se ohranile iz rimskih časov, kakor amfiteater, zlata vrata, tempel Avgusta in Rome itd. A nisem imel veselja ogledovati si znamenitosti, ker so mi bile že znane. Utrujen od dolge vožnje sem se s prvim železničnim vlakom odpeljal v Ljubljano in dokončal potovanje po avstrijskem jugu.

Loka.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal Fr. Pokorn.)

(Konec.)

Pomladi l. 1707. so dné 28. mal. travna v pričo ogromne množice ljudstva, bližnjega in daljnjega, v pričo glavarja in mestnega svetovaltva, med veliko slovesnostjo vložili temeljni kamen v kotu proti samostanu poleg oltarja sv. Feliksa. Starološki župnik Andrej Hudačut pa je vspodbujeval ob tej slovesnosti v jedrnatem ganljivem govoru ljudstvo k pomoči in podpori tega imenitnega dela. In kako vpliven je bil ta govor, pokazalo se je takoj pozneje, ko je vse, mlado in staro, kakor smo že omenili na drugem mestu, s čudovito požrtvovalnostjo tekmovalo pri tem podjetju. Vso tvarino je bilo treba skupaj spraviti in to še od daljnih krajev; a ker je delavcev vedno mrgolelo kakor mravelj v mravljišču, ni se nam čuditi, da se je vršilo vse v najlepšem redu, hitro in veselo. Posebno

se je odlikovala pri tem kovaška zádruga, ki je brezplačno pripravljala, obdelovala in vozila kamenje sem od Kamenitnika. Pa tudi drugi so delali s takim veseljem in gorečnostjo, da se je večkrat slišalo: „Ko bi še kak samostan zidali, hoteli bi vse moči darovati v čast božjo.“ In ako še pomislimo, da so nabrali 12.000 gld. prostovoljnih darov, pač lahko sklepamo, kako goreče in požrtvovalno je bilo verno ljudstvo, da ni delalo za posvetne dobičke, marveč jedino le za večno povračilo. Tu naj bi se učil sedanji svet, kaj stori živa vera.

Čez tri leta je bilo veliko delo dokončano. Zopet je bila napovedana cerkvena slovesnost. Na novega leta 1710. dan je nadduhovnik za Gorenjsko, Jan. Andr. pl. Flachenfeldski, blagoslovil novo samostansko cerkev ter imel nemško pridigo. Ljudstva je bilo imenitnega in tudi preprostega vse polno. In po dokončani popol-

danski službi božji se je z zvonom dalo na znanje, da sedaj se prične redno samostansko življenje pod klavzuro, kakor je določeno v papeževem pisnu.

Pridno se je odslej prirejalo še marsikaj potrebnega, da bi s časom zadoščalo vsem pravilom. In ne dolgo potem se je cerkev tudi posvetila. Že 9. svečana l. 1712. je oglejski patrijarh Dijonizij Delfin dovolil ljubljanskemu škofu grofu Frančišku Karolu Kaunizu, da sme cerkev posvetiti. Lepa svečanost se je vršila potem dne 22. rožnika l. 1713. Nenavadno obilno ljudstva od vseh strani se je udeležilo te slovesnosti. In določilo se je, da se ima odslej obletni spomin vsako leto obhajati prvo nedeljo po prazniku sv. Janeza Krstnika. Tako nam pove tudi v ploščo vsekani napis nad vrati v koru za velikim oltarjem.

Ko sta bila samostan in cerkev dodelana, ostalo je še marsikaj neprilik in težav. Poleg obednice je imel Matija Čerè dva vrta in velik hlev. Da se ne bi motil samostanski mir, kupili so kapucini od njega ta svet za 450 gld. dne 6. sušca l. 1712. Tako se je samostanski vrt na tej strani povečal tem bolj, ker je tudi Val. Cebal prepustil svoj vrt ondi samostanu. Tolikega vrta pa samostan za svojo rabo ni potreboval, zato ga je na drugi strani proti Stari Loki še nekoliko odstopil mestnemu svétniku in kupcu Tomažu Jugovicu za 350 gld., kateri je bil že preje od tega sveta „Pungert“ kupil za 2000 gld. Vse to se je uredilo lahkim potem. No, drugače pa je bilo s svetom poleg zakristije. Ondi je stal velik hlev in ostudna gnojna jama in luža, kar je bilo last nunskega samostana. Velika neprijetnost je bilo to za kapucine, zato je poprosijo nune, da bi odstranile to za cerkev in samostan zoperno gnusobo. Mogočna aristokratska prednica Suzana se ni dala na noben način preprostiti, da bi ugodila kapucinom. Tri leta se je bilo treba vojskovati, a zaman. Šele njena naslednica Marija Petričević je po pogodbi dne 30. rožnika l. 1715. dala na lastne stroške odstraniti vso to neprijetnost, za kar ji je kapucinski samostan plačal 200 gld. nemške velj. Tako se je torej samostanski kapucinski svet popolnoma odločil od drugega, kakor zahtevajo redovniška pravila; vse pa seveda po prijaznem posredovanju blagih mož.

Samostan ima podobo čveterokota, katerega jedna stran zavzema cerkev tako, da je v središču nekoliko dvora; tukaj je od l. 1710. napravljen izvrsten vodnjak. Na severozapadni strani ob cerkvi je vhod v samostan po koridoru, kateri je nadičen z raznovrstnimi na platno slikanimi podobami redovnih svetnikov. Pod glavnim, s cerkvijo vsporedno ležečim, delom samostanskim je pri tleh velika obednica, ozalj-

šana z mnogimi na platno slikanimi podobami; prostor je jako vabljev. V zgornje samostanske dele se pride po dveh stopnicah, ob cerkvi in obednici; vrh stopnic sta krasni sliki Matere Božje iz leta 1733. Glavni del samostana ima po sredi hodišče, ob obeh straneh so celice; stranska dva dela, ki vežeta glavni del s cerkvijo, pa imata celice le na zunanjo stran, na znotranjo pa je razgled na dvor. Samostanska prijazna zgradba je sicer precèj velika, vendar bi gledé na sedanje potrebe in razmere skoro bila malo nedostatna, premajhna. Samostan ima jako lepo bogato knjižnico raznovrstnih imenitnih del.

Ako pogledamo renesanško cerkev, vidimo, da je jako prijazna. Na moški strani ima tri kapelice: zamorske Matere Božje, sv. Frančiška in Marije Pomočnice. Poslednji dve imata jako čedni presni slikarji. „Marijo Pomočnico“ je dalo napraviti loško meščanstvo l. 1750., kakor smo že omenili, Mariji na čast za varstvo pred požari in kugo. Prijazno prenovljena je bila l. 1888. Sv. Frančiška pa je iz obljube napravil l. 1878. znani dobrotnik, zidarski polir g. Janez Molinaro s svojo soprogo. Izprva je bil tukaj oltar sv. Križa, ki ga je bil dal napraviti baron Franč. Oblak „de Wolkensberg“. Oltar zamorske Matere Božje, katere podoba se je leta 1772. izdelala na Laškem, posvetil je tri leta pozneje na sv. Ane dan goriški nadškof grof Rudolf Jožef pl. Edling. V te kapelice ni le samo iz cerkve vhod, marveč tudi od malih vrat iz jedne v drugo in dalje proti zakristiji, katero so napravili l. 1762.

Poleg teh oltarjev v kapelicah ima cerkev pa še tri zlogu primerne in po redovnih pravilih lesene marmorovane oltarje: veliki sv. Ane, katerega je dal napraviti baron Jos. Ant. Evzeb. pl. Haldenški, tedanji loški glavar, na svoje stroške; sv. Feliksa, ki ga je dal postaviti v cerkev tedanji deželni svétnik Adam pl. Erberški; in sv. Antona Pad., ki ga je preskrbel Mat. Šegalla.

Cerkev ima banjasti svod ter slikan presbiterij. Na slavaloku pa je l. 1888. Šimen Ogrin kaj vkusno naslikal presno podobe sv. Mohorja in Fortunata na jedni, sv. Cirila in Metoda na drugi strani, v sredi pa Kristusa. Po stenah ladije je razobešenih več velikih na platno slikanih starih podob, ki so še dobro ohranjene. V lesenem zvoniku je 170 funtov težki zvon, kateri je že tretjič nov. Prvega je napravil tedanji starološki župnik Andrej Hudačut za 100 gld. Ta se je postne dni l. 1769. ubil, in novega je dal napraviti baron Maksim pl. Paumgarten, tedanji loški glavar, in budil je samostanske brate k molitvi in službi božji do l. 1840., ko so ulili sedanjega.

V cerkvi za velikim oltarjem je kor, kjer opravlja samostanska družina svoje duhovne

ure. Kor za pevce pa je nad glavnimi vrati. Od l. 1865. pomnožujejo slavo božjo tudi orgle, katere so preje bile v starološki župni cerkvi. Vhod na kor je bil nekdanj iz „porte“, sedaj v novejšem času pa so ga napravili iz cerkve.

V kapucinski cerkvi škofje-loški se je med tem časom, ko je imel samostan že 72 predstojnikov „gvardijanov“, opravljala marsikatera lepa pobožnost in slovesnost. Govoril sem že o pasijonskih procesijah velikega tedna v prejšnjem stoletju. L. 1747. so z nenavadno slovesnostjo 8 dni slavili svetega Fidela in Jožefa. Daljnje in bližnje župnije so prihajale s procesijami udeleževati se imenitne pobožnosti. Obhajancev je bilo blizu 15 tisoč. Z ne manjšo vnemo so proslavljali l. 1772. tudi dan, ko se je podoba lavretanske Matere Božje prinesla v kapucinsko cerkev. Nekdanj so imeli fantje s Suhe navado, da so vsako leto na sv. Ane dan prinesli tej svetnici v dar veliko stojalo, na katerem je gorelo mnogo sveč. Ta dar, ki so ga imenovali „stavenca“, prinesli so prvič l. 1742. in potem redoma vsako leto. Kdaj je prenehalo to, ni mi znano.

Kakor so že nekdanj bili kapucini jako priljubljeni Ločanom, tako so zaradi neumornega in pohlevnega delovanja v prid ljudstva tudi dandanes. Dobro ljudstvo pa zna tudi hvaležno ceniti njihov trud in prijazno postrežljivost v raznih potrebah; zato jim daruje z veseljem vsega potrebnega živeža in drv. In ko je l. 1782. imel biti po cesarja Jožeta ukazu razpuščen tudi loški kapucinski samostan, potegnili so ljudstvo na vso moč zanj in je prosilo tako dolgo, da je ostal.

11. Mestni špital in špitalska cerkev.

Med večje zgradbe, katere so nekdanj bile znamenitejše v Škofji Loki, smemo šteti tudi dobrodelni zavod za ubožce ali „špital“.

Sezidan je ta zavod na spodnjem trgu mesta, nekako ravno na sredi. Stari zaznamki nam povedó¹⁾, da se je tedanj radovljiški župnik in nadduhovensko službeni oskrbnik, Nikolaj Škofič (Skofitsch), najbrže rodom Ločan, dne

Grb briziških škofov. (Narisal G. Porenta.)
(Na grajski kapeli v Škofji Loki. „Dom in Svet“ str. 532.)

25. vel. travna l. 1547. s pismom, nemško pisanim na pergamentu, v Loki zavezal, da ustanovi zavod za siromake ali špital. To je tudi storil. Namen te zgradbe je bil, da bi loški starikavi ubožci, kateri niso za nobeno delo več, ali so še celó pohabljeni, imeli v njej brezplačno stanovanje, hrano pa bi prejimali od dobrotnikov. Da bi pa ne bilo kakih neredov v tem zavodu, imel je svoje nadzornike (Spitalmeister), kateri so skrbeli za red in druge potrebe. Taka nadzornika sta bila: l. 1646. Žiga Fürnpfeil a Pfeilhaimb in Jan. Križaj (Chrisey). Njima je namreč starološki župnik Andrej Hafner prodal svoje žito od štirih kmetij za 250 renških in dva zlata dné 4. mal. srpana. Leta 1654. se omenjata pa špitalska nadzornika Janez Puscher in Martin Scharff, katerima je dné 20. listopada Hanns Weikhard pl. Lamberg dal v fevd polovico desetine od petero kmetij.

L. 1698. dné 19. vel. srpana pa je grozen požar uničil 50 hiš na spodnjem trgu in med temi je bil tudi špital s cerkvijo vred. Tako nam pové napis na stari sliki v cerkvi.

Ta zavod je zidan prav po samostansko. Zgoraj po sredi ima hodišče, in na vsaki strani so celice in sicer jih je najmanj zgoraj in dve večji pri tleh. V jedni izmed poslednjih je stara, na platno lepo slikana, a sedaj zanemarjena po-

¹⁾ Mittheil. d. h. V. f. Kr, 1852. str. 52. št. 166.

doba Kristusa na križu iz l. 1689. z dolgim latinskimi napisom.

Po požaru razdejani „špital“ so pozidali polagoma zopet tako, da je bil l. 1720. že popolnoma prenovljen, kakor kaže napis nad vhodom, kjer je tudi presno slikana podoba sv. Elizabete:

Gemeiner Staedtisch Bürger Spital.

Takrat je bil hiralnični nadzornik Jožef Marrenik, l. 1728. pa Miha Čerč.

Večkrat se je kak dobrotnik prijazno ozrl na ta zavod ter mu pripomogel k boljšemu stanju. Tako je dné 8. svečana l. 1727. Ločan Kaspar Alojzij Cebal (Zewaell), župnik v Schwabegg na Koroškem, volil 4000 gld. nemške veljave loškemu špitalu v ta namen, da se ustanovi beneficij za večne čase. Beneficijatova dolžnost pa je katekizovanje otrok in da pomaga kapelanom, ako je potreba, ter vsak teden dve maši opravi za ustanovnika in sorodnike. Ta ustanova se je pozneje, dné 19. kimovca l. 1735., tudi potrdila in podpisala. Pozneje, l. 1767., se je zopet nekaj ustanov napravilo v prid špitalu, ki ga je takrat nadziral Anton Gaber. Vendar je pa zavod vedno pešal; listina z dné 20. malega travna l. 1770.¹⁾ pové, da je deželno glavarstvo razglasilo, da se bo vse špitalsko posestvo, katero je grof Franč. Adam Lamberški l. 1769. kupil za 426 gld. 21 kr., zapisalo na njegovo ime. Poznejših podatkov o tem nimamo. Omenim le to, da dandanes še prebivajo siromaki v tem zavodu, ki je mestna last.

V renesanškem zlogu zidana špitalska cerkev, pred devetimi leti prenovljena, je prav prijazna in čedna. Dolga je 17,5 m, široka 7,7 m in visoka 8,85 m. Njeno pročelje ima presno slikane podobe sv. Florjana, sv. Roka in sv. Boštjana. Posvečena je Materi Božji sedmero žalostij in ima tri lesene oltarje.

¹⁾ Mittheil. l. c. str. 53, št. 170.

Druge posebnosti so: čedna lesena prižnica, katero sta dala napraviti „Towias in Marta Weinfirer“; križev pot, ki je Leierjevo delo in je bilo preje v mestni župni cerkvi; na steni sta dva krasna kipa: Matere Božje sedmero žalostij in križanega Izveličarja.

V malem zvoniku se glasita dva zvončka, izmed katerih je večjega l. 1703. posvetil ljubljanski škof Ferdinand, manjši je pa mnogo starejši, ker nosi pod vrhom z gotskimi črkami napisan angelski pozdrav. — Ob času cesarja Jožefa so morali cerkev zapreti kot nepotrebno, in njenega imetja se je polastila vlada. Zaradi tega je bila dolgo zanemarjena, dokler je niso v novejšem času popolnoma prenovili.

Dostavek.

Blagovoljni čitatelj naj popravi v tem spisu te-le tiskovne pogreške:

Na strani 146. v poslednji vrsti nad črto 2. oddelka mesto „škofjeloškega kapelana“ beri „starološkega kapelana“; na str. 148. v 2. oddelku spodaj v poslednjem odstavku beri „izpod Planice“ mesto „Planine“; na str. 182. v predzadnjem odstavku beri to-le: „Ako greva iz Podpulférce, kjer je 300 let staro in sedaj prav vkusno prenovljeno znamenje, skozi Zminec po poljanski cesti, prideva do Šefartskega znamenja, pri katerem drži stranska pot k sv. Florijanu in v Sopotnico“; na str. 182. v 2. oddelku v 14. vrsti od zgoraj beri „majijo“ mesto „mejijo“; na str. 186. v 3. odstavku 1. oddelka beri „Božna“, „Bosissen“ mesto „Rožna, Rosissen“; na str. 214. v 2. oddelku v zadnji vrsti vstavi „Slovenci“ med „se“ in „upri“; na str. 216. beri v zgornjem odstavku „slovenska tla“ mesto „sovenska tla“; na str. 218. vstavi v prvi vrsti pred „in“ besedo: „zaliloške“; na str. 212. v drugi vrsti 1. oddelka beri „severni“ mesto „vshodni“, na str. 436. v 2. oddelku v predzadnjem odstavku beri „iaitrecht“ mesto „aditrecht“; na str. 535. v zadnji vrsti pod črto beri „kriški“ mesto „krški“; na str. 600. beri v 1. oddelku predzadnjega odstavka „Hauman“ m. „Hanman“; na str. 658. v 1. oddelku beri vselej „lunaver“ mesto „Innaver“.

Rim, središče lepih umetnostij.

(Spisal dr. Anton Medved.)

(Konec.)

VIII. Michelangelo.

Malo mož poznam v zgodovini, katere bi čislali tako vneto in soglasno, kakor Michelangela. Nadangelovo ime nosi, kot bi hotel že z imenom pokazati, da je bivala v njem neka nadnaravna moč. Nomen — omen! Da je Rim dandanes tako divno središče lepih umetnostij, k temu je on gotovo med vsemi umetniki pri-

pomogel največ. O, kolikokrat sem strmel nad njegovimi nepopisnimi deli! Kako sem se čudil, misleč, da niso božja dela, kakor se dozdeva, temveč le dela umetniških rok! Pokloni se, moj duh, v globoki hvaležnosti častitemu spominu onega veleuma, ki je v tebi tolikokrat plamteče navdušenje vnel za lepe umetnosti ter te je sladko omamil z dražestno krasoto, katere odseva iz njegovih nikdar preveč slavljanih umo-